



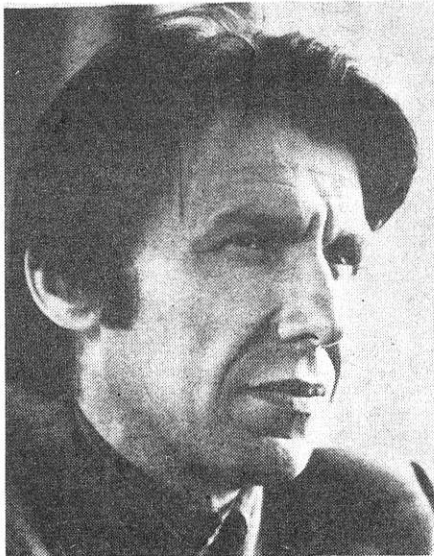
7 • 1989

SIRP ja VASAR

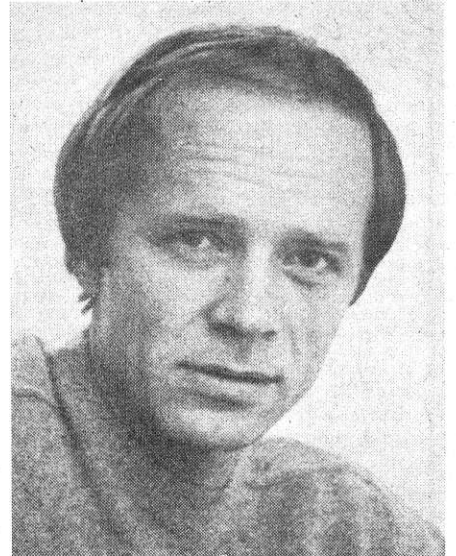
JUHAN SMUULI NIMELISED KIRJANDUSE AASTAPREEMIAD 1989



ARVO VALTON



HANDO RUNNEL



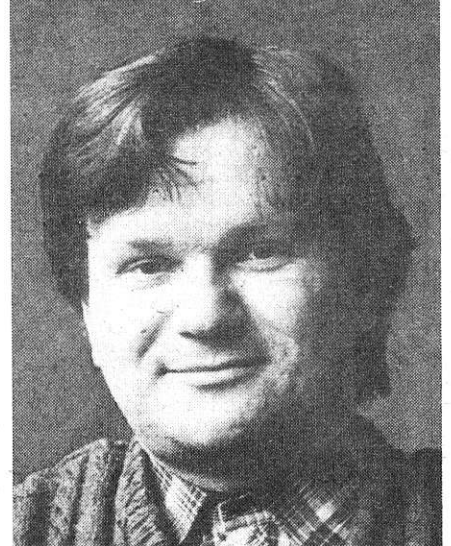
REIN SALURI



MARI SAAT



OLEV JÕGI



KÜLLO ARJAKAS



LINNART MÄLL



OLEKSANDR ZAVGORODNI



TURID FARBREGD

J. Smuuli nimeliste kirjanduse aastapreemiate komisjon koosseisus G. Grünberg, J. Jõerüüt (esimees), M. Jõgi, A. Langemets, T. Liiv, H. Lind, M. Ojamaa, T. Tasa ja T. Toomet on määranud aastapreemiad 1988. a. ilmunud parimate kirjandusteoste eest.

Proosapreemia sai Arvo Valton novellikogu «Rännak giidi saatel» [kirjastus «Eesti Raamat»] eest. Luule vallas tunnustati Hando Runneli loomingut — luulekogu «Laulud eestiaegsetele meestele» [kirjastus «Perioodika»] ja luulet, poeetilist esseistlikat ning luulefilosoofilisi arutlusi sisaldav «Mööd ja peegel» [kirjastus «Eesti Raamat»]. Draamapreemia sai Rein Saluri näidend «Minek» [lavastatud Tallinna Draamateatris]. Parimaks lasteraamatuks tunnustati Mari Saadi «MINA ISE» [kirjastus «Eesti Raamat»]. Kriitikapreemia määrati sel aastal postuumselt Olev Jõe kriitikaraamatu «Hetki ja viipeid» eest [kirjastus «Eesti Raamat»]. Publiitsistikapreemia sai «Vikerkaare» autor Külli Arjakas oma artikliseeria «Eesti Vabariigi välispoliitika» eest (nr-d 9–12). Eesti keelde tõlgitust tunnustati Linnart Mälli Konfutsiuse eestindust «Vesteid ja vest-

lusi» [kirjastus «Eesti Raamat»]. Eesti kirjanduse vahendamise eest venenahvaste keeltesse sai preemia ukrainlane Oleksandr Zavgorodni. 1988. a. ilmusid ukraina keeles tema tõlkes J. Krossi «Keisri hull» ja E. Raua «Jälle need naksitrallid» [kaks raamatut]. Välismaise vahendaja preemia «Via Estica» sai seekord norralanna Turid Farbrege, kelle tõlkes ilmusid 1988. a. J. Kaplinski esseekogu ja V. Luige «Seitsmes rahukevad». Turid Farbrege on koostanud ka 1988. a. algul ilmunud norra ajakirja «Dyade» Eesti-numbri, on üldse etendanud tähelepanuväärset rolli Norra—Eesti kultuurisuhete arendamisel.

Komisjon arutas ka väliseesti kirjanduse auhindamist, kuid praegu kehtiva statuudi järgi pole see võimalik. Ilmselt on saanud aeg statuudi muutmiseks, lisaks nimetatule on muidki probleeme. Välis-Eestis 1988. a. ilmunust olid kõne all Ilmar Talve romaan «Maapagu», Bernard Kangro luulekogu «Hingetuisk. Jääminek» ja Gustav Ränga mälestusteraamat «Laiemasse maailma». Ülevaade komisjoni tööst ilmub «Sirbis ja Vasaras» lähemal ajal.

SAMM-SAMMUL

Möödunud nädalal Baltimaid külastanud Euroopa Parlamendi Balti Intergrupi president Hans-Joachim Seeler: «Lääne-Euroopa ajalugu on meid õpetanud, et edasi tuleb liikuda samm-sammult. Aga astuda tuleb iga päev.»

Jutt on sammumisest iseseisvuse poole ja siin olid sotsialistide fraktsiooni kuuluva dr. Seeleriga ühel meelel ka teised meil külas käinud Europarlamendi saadikud — kristlik-demokraat Elise Boot, roheline Jakob von Uexküll ja gollist Philippe Malaud.

Järkjärgulise arengu kontseptsiooniga ja sellega, et arvestada tuleb kõigi asjaoludega, ei olnud nõus Leedu Vabariigi Liiga, kes korraldas Gediminase väljakul paari tuhande osavõtjaga mitingut. Tuleks tingimusteta taastada Leedu Vabariik, selleks peab aga, nagu loosungil oli kirjas, välja viima Punaarmee. Sellises tegevuses võib tõesti näha võimalust Karabaghiga seotud sündmuste kordumiseks. Siin ei pea me aga mitte võimalust vägivalda kasutama, vaid seda, et nõudmisi korraldada ja korraldada, kuid kõik pöörab vastu müüri ja üldse mitte midagi ei muutu.

Ka Sajūdis peab end Selmi Nõukogu esimehe prof. Vytautas Landsbergise sõnade järgi valitsusega opositsioonis olevaks, kuid see on opositsiooniline partnerlus. Kusjuures erinevalt Lääne demokraatidele ei püüdle see opositsioon võimalike võimude mõjutada. Selline rahvaliidumiste erinevus poliitilistest parteidest, milleks küllalised algul Sajūdis ja rahvarindeid pidasid, sai neile reisi jooksul mõistetavaks. Peaegu kõigil kohtumistel oli keskne suveräänsuse teema ja härra von Uexküll kordas rohelisena alati küsimust: kas ei arvata, et mürgitatud ja radioaktiivselt saastatud maal pole suveräänsusest enam mõtet rääkida. Lõpuks aktsepteerisid temagi väidet, et asjad tuleb ühendada teises järjekorras ja ainult siis iseseisustamine saab sellisesse olukorda satumist vältida. Samuti sai Europarlamendi liikmetele selgeks Läti ja Eesti demograafilise olukorra tõsidus.

Meile omakorda sai selgemaks Euroopa nägemus Baltimaadest, püüdes meid mõista ja probleemide lahendamisele kaasa aidata. Balti küsimuse lahendamise on võimalik aga vaid rahu ja tasakaalu säilimisel, NSV Liidu uuendusprotsessi jätkumisel. Teise maailmasõja päranduseks on Euroopas ka kahe Saksamaa probleem ja siin tõi dr. Seeler eeskujuks Willy Brandti läbikaalutud lahendamispoliitikat. Euroopas on tegemist kahe sõjalise jõe tasakaaluseisuga ja seepärast on lähemas tulevikus tõenäolisem Baltimaade staatusesse selguse toomine ja küsimuse lahendamine rahvaste enesemääramise õigust arvestades, kuna see saab toimuda ühe sõjalise süsteemi sees ja üldist tasakaalu rikkumata. Piirid SLV ja SDV vahel aga on midagi rohkemat kui vaid Saksamaad kaheks lõhestav joon.

Mis puutub väitesse, et suveräänsus kas on või seda ei ole, siis möödunud sajandi täieliku suveräänsuse kontseptsioon tänapäeva üha väiksemaks muutuv ja tihedamalt integreeruv maailmas enam ei kehti. Praegu on Euroopa kõige suveräänsuse riik Albaania. Ka liikumine ühise Euroopa poole toimub riikide suveräänsuse õiguste vähenemisega. Kui see toimub vabatahtlikult, jäävad riigid edasi suveräänsusteks.

Nii et meie tee on tühikäval oma suveräänsust, ilma meie arvamusel küsimata meilt võetud õigused tagasi võtta ja siis neist mõnda, vastastikust tulu silmas pidades, piirata või isegi loovutada. Aga alati peab jääma tagatuks võimalus loovutatu tagasi võtta.

Eestimaa Rahvarindaga kohtusid külalised Palmses. Mõttevahetuse tulemusena sündinud kommunikatsiooni kirjutasid ühelt poolt alla Balti Intergrupi president Hans-Joachim Seeler ja teiselt poolt Rahvarindade Eestiseisuse praegune esimees Heinz Valk. Kommunikatsioonis, mis on üldistus laiemalt, kontsentreerides kogu nädala jooksul kõne all olnud põhitõed, võetakse arvesse faktid, et:

Balti riikide anneksioon 1940. a. leidis aset 1939. a. rahvaste õigusi rikkudes allkirjutatud Molotovi-Ribbentropi pakti tulemusena; Euroopa Ühenduse liikmesriigid ei ole kunagi Balti riikide anneksiooni NSV Liidu poolt ekspresseeritud tunnistanud; anneksioon on toonud kaasa negatiivsed muutused Eesti demograafilises ja ökoloogilises olukorras, mis on viinud hädaohu eesti rahva eksistentsi; Eesti rahvas on säilitanud kindla soovi enesemääramiseks ja sõltumatuseks ning jäänud truaks Euroopa demokraatlikele traditsioonidele; positiivsed muudatused Eesti praeguses poliitilises olukorras on nähtavad ja perestroika protsesside tulemusena ning laia ja mõjukate demokraatlike liikumiste teke järele on viinud «Deklaratsiooni suveräänsusest» vastuvõtmiseni ENSV Ülemnõukogu poolt 16. novembril 1988; Eesti on valmis teostama iseseisvat majandus- ja kultuuripoliitikat, samuti koostööks nendes valdkondades Euroopa Ühenduse liikmesriikidega.

Ühiselt rõhutatakse vajadust Molotovi-Ribbentropi pakti tühistada; kutsuda Euroopa Ühendust toetama Eesti rahva püüdeid enesemääramisele ja oma rahvusliku eksistentsi ja ökoloogilise tasakaalu kaitsmisele kõigi seadusandlike vahenditega vastavalt Helsingi protsessile, kaasa arvatud Eesti kodakondsuse kehtestamine, Eesti õiguste taastamine rahvusvahelistes organisatsioonides; tõsta Ühenduse liikmesriikide huvi ja informeeritustaset majanduslikust ja kultuurilisest kapatsiteedist ning selle arenguvõimalustest, vaadeldes suveräänsust Balti riike kui olulisi vahendajaid Lääne ja Ida vaheliste majandussidemete arendamises; aidata kaasa Balti demokraatlike liikumiste informatsioonikeskuste rajamisele Ühenduses; organiseerida edasisi kontakte Balti Intergrupi ja Eestimaa Rahvarinde vahel, et arutada perspektiivseid majandus- ja kultuurilisteks koostööks Ühenduse ja Balti riikide vahel; juhtida rahvusvahelise avalikkuse tähelepanu Balti riikide ökoloogilise seisundi halvenemisele ja vajadusele luua keskkonna tõhus avalik kontroll sõltumatute rahvusvaheliste ekspertide osavõtul.

Juba veebruari lõpul külastab Europarlamendi ametlik delegatsioon, mille koosseisu kuulub ka juurtega Eestimaa seadud Jakob von Uexküll, Moskva.

Liigume sammhaaval, kolm sammu oleks Eesti lipu, vapi ja hümni taastamine riiklike sümbolitena. Nende kinnitamine siin oleks vaid algus, hoopis raskem on sundida neid ja ühes sellega meie suveräänsust tunnustama väga mitmeid mõjukaid ringkondi NSV Liidus. Näiteks Rahvamajanduse Saavutuste Näitusel Moskvast lehvib ikka Leedu NSV endine riigilipp.

Sümbolitele riikliku staatuse andmise vastased väidavad, et Eesti riiki ei ole. Jah, riik tuleb üles ehitada. Ka näiteks vaasi on puruks lüüa lihtne, taastamine käib kildhaaval.

MART TARMAK

JUHAN
KAHK

MÕTLEME VEEL...

oma esivanemate üle

(Algus «Sirbis ja Vasaras» nr. 6)

Nii eraldi monograafiates kui ka Eesti ajaloo ülevaates on juba küllalt hästi kirjeldatud eesti talupoegade mehhist võitlust mõisnike ja tsaarivõimade vastu — kangelaslike ülestõuse Karulas ja Rāpinas 1784. aastal, Kose-Uuemõisas ja Karinul 1805. aastal. Nad kõik olid üks olulisemaid jõude, mis sundisid tsaarivõimade ja mõisnike tegema üht järeleandmist teise järel. Esialgu anti välja Eestimaa ja Liivimaa 1804. aasta talurahvaseadused ja siis kuulutati eesti ja läti talupojad 1816. ja 1819. aasta seadustega vabaks. On juba küllalt veenvat näidatud, et viimati nimetatud seadustega ei saanud talupojad tegelikult mingit õiget vabadust, sest neile ei antud luba elukohta või elukutset vahetada ning kuppjal võisid neid endiselt mõisa põldudel ja talli juures veriseks peksta. Kuid dokumentide lähemal analüüsil selgus, et eesti talupojad olid oma raevukate väljaastumistega 1820. aastate algul saavutanud siiski väga olulise võidu. Asudes talupoegade «vabastamise» reformi ettevalmistamisele, ei varjanudki baltisaksa mõisnikud, et nad lootsid nüüd sisse seada «vaba lepingu» põhimõtteid — s. t. lootsid saada õiguse nõuda talupoegadelt nii palju koormisi, kui vaid soovivad, ähvardades neid vastupidisel juhul talust välja ajada. Kuid kui kohtumehed 1822. aasta märtpäeval esitasid selle nõude tuhandele Lõuna-Eesti talupoegadele, siis avaldasid viimased nii ägedat protesti, et mõisnikud seda plaani ellu viia ei julgenud. Arhiivides säilinud materjalid räägivad selget keelt sellest, et talupojad olid rendilepinguid valmis sõlmima ainult «vanade vakuraamatute normide järgi». Ja mõisnikud pidid järele andma.

Teopäevade üldarvu ei lasknud talupojad suurendada — ja seetõttu olid 1804. aasta talurahvaseaduste normid kehtivad veel ka siis, kui asuti välja töötama 1849. ja 1856. aasta talurahvaseadusi, millega eesti talupojad said lõpuks õiguse oma talusid välja ostma hakata.

Aastaist 1822—1823 pärinevad esimesed andmed ka selle kohta, et eesti talupojad hakkasid uuesti avalikult rääkima oma esivanemate alistamisest ja muistest vabadustest. Saaremaa maamarsal Buxhōwden teatas, et talupojad olid «...omavahel palju rääkinud oma vana-dest maalinnadest, mida nende esivanemad seitsme aastaja eest enda kaitsmiseks olid ehitanud, ja ka õigustest, mis neil kui maa põliselanikel on». Rāpina pastor Haller aga teatas samal aastal, et talupojad olid talle «...kirglikus ägeduses öelnud, et nad edaspidi teoorjust ei tee, vaid lasevad asjal minna kuni äärmuseni. Juhutu mis juhtub — meie esivanemad tapeti ju ka sakslaste poolt maha!».

Juba koolipäevadest teame, et 1858. aastal leidis aset eesti talupoegade ülestõus Mahtas. Vähem aga on teada, milliste suurimate ajalooliste tagajärgedeni see viis.

Raske poliitiline lüüasaamine Krimmi sõjas ja talu-

rahva klassivõitluse tugevdamine näitasid tsaarivõimadele, et kodanlike reformidega ei tohi enam viivitada. 30. märtsil 1856 teatas uus tsaar Aleksander II Moskva kubermangu aadli esindajatele, et parem on «hävitada pärisorjus üldpoolt, kui oodata, kuni ta hävitamine algab iseenestest altpoolt».

Kui Venemaal kerkis päevakorrale talurahva vabastamise küsimus, siis pidasid mitmedki vene aadli ringkonnad tema lahendamisel ainuvõimalikuks seda rõõvellikku maata vabastamise teed, mida mööda juba kolmkümmend aastat tagasi olid läinud Balti parunid. Vene ajakirjades pühendati silmatorkavalt palju tähelepanu talupoegade vabastamise «balti moodusele». Aastail 1857—1858 ilmus kuues vene ajakirjas üheksa artiklit, mis käsitlesid talupoegade vabastamist Liivi-, Eesti- ja Kuramaal.

Hulk juhtivaid riigimehi arvas sel ajal, et Venemaal tuleb talupojad vabastada maata ja enam või vähem täpselt Balti kubermangudes tehtud reformide eeskujul.

Mõjukaimaks «balti mooduse» pooldajaks peeti Riiginõukogu esimeest vürst A. Orlovi, kes 1856 esitas tsaarile oma arvamused talurahvaküsimuses. Ta oli seisukohal, et tegelikult pole üldse mingisugust reformi vaja. Kui aga lõppude lõpuks siiski midagi ette võtta tuleb, siis peab kohe algusest peale päevakorrast ära võtma «küsimuse maaomandi õiguse muutmise, täpselt nii, nagu see küsimus omal ajal kõrvaldati igasugusest arutlusest Läänemere Kubermangudes sealsete talupoegade vabastamisel pärisorjusest».

8. jaanuaril 1858 loodi talurahvareformi ettevalmistamiseks salakomitee, mille esimeheks määrati vürst Orlov ja mis 18. veebruaril nimetati ümber Talurahvaküsimuse Peakomiteeks.

1858. aasta kujunes ettevalmistatava reformi ajaloos murranguliseks. Vastavalt valitsuse ettekirjutustele tuli kõigis kubermangudes luua aadlikomiteed reformi kohalike projektide koostamiseks. Siseministeriumi koondilevaate andmeil kasutati 1858. aasta 1. juulini sõjaväe talurahva rahutuste mahasurumiseks üheksal korral, kokkupõrge sõjaväega leidis aset aga ainult Eestimaa kubermangus. Sedasama kinnitab ka sandarmivalitsuse 1858. aasta ülevaade. Tsaar Aleksander II ei suutnud kuidagi unustada lüüasaamist Mahtas. «Ma ei suuda kuidagi mõista salga käitumist käsitsivõitluse ajal», kurtis ta 12. juulil krahv Keyserlingile, «nad kaitsesid end kogu aeg valesi, lasksid end ümber piirata jne.»

Teated Mahtas sündmustest levisid Peterburis kiiresti. Juba 30. juunil kirjutas Augsburgis ilmuva «Allgemeine Zeitung» Peterburi korrespondent oma ajalehele: «Teade talupoegade ülestõusust Tallinna läheduses, s. o. meie läheduses ja nõndanimetatud haritud mõisnike juures, rabas siin nagu välgust taevast ning kutsus meie vähemalt heheks, märkimisväärse muutuse vaadetes».

Tsaarivõimade seisukohtade ümberkujunemisele aitas

oluliselt kaasa ka tsaari tiibadjutant kindralmajor N. Isakov, kes 1858. aastal sai kuulsaks sellega, et koostas kaasaegsete iseloomustuse järgi «õiglase aruande» talupoegade olukorra kohta Eestimaa kubermangus.

Issakovi esitatud märgukirjale kirjutas tsaar 27. septembril 1858 resolutsiooni: «Vägagi tähelepanuväärne ja väärib seda, et ta esitatakse Talurahvaküsimuse Peakomiteele».

Eestimaa kubermangus 1858. aastal aset leidnud talurahva rahutused olid küllaltki oluliseks koostisosaks uues talurahva rahutuste laines, mis tol aastal veeres üle kogu Venemaa ja murdis lõplikult reaktsiooniliste klasside vastupanu kodanlikele reformidele. Peamiselt just Mahtas sõda võttis tuule nende reaktsiooniliste ringkondade purjedest, kes Balti kubermangude talupoegade «rahulikkusele» osutades tahtsid Venemaal talupoegade vabastamist läbi viia täpselt samal viisil, nagu see oli omal ajal toimunud neis kubermangudes.

Alustades 1861. aasta reformi ettevalmistustööd, juhtis tsaarivõimad, nagu eespool nägime, asjaosaliste tähelepanu Balti kubermangude kogemustele kui allikale, mida tuleb tõsiselt uurida. Tehes aga 1860. aastal lõppkokkuvõtteid talurahva vabastamise seaduse koostamisest, rõhutasid redaktsioonikomisjonide liikmed, et «talupoegade vabastamisel tuleb ära hoida a see, mis juhtus Balti kubermangudes». On aga selge, et Tsaari-Venemaal valitsevad ringkonnad õppisid «balti kogemusi» sellisel tõlgendamisel suurel määral just seetõttu, et 1858. aastal olid Eestimaa kubermangu talupojad andnud neile «kogemustele» oma rahutustega kõige hävitavama kriitika.

Mõnikord tunduvad need küsimused, mille ümber poolteist sajandit tagasi käis vaidlus, väga kaasaegsena. Kellele öieti peab kuuluma maa? Kas mõisnikule, kes ta oli küll seaduslikul teel omandanud, kuid kellel põldude viljakusest sooja ega külma ei olnud — peaja, et ta oma maksud ja tööd kätte sai? Või talumehele — inimesele, kes teda oma palehigis haris? Kes peab maa saatus üle otsustama? Kas võõrsilt tulnud isandad ja kuskil kaugel asuv müütiline «hea tsaar» või need, kelle esivanemate higi ja veri oli kivilibuse maa viljakandvaks muutnud ja kes ise olid huvitatud sellest, et põldudel lainetaks villi, et õitsekid õunapuud?

Keskne poliitiline küsimus sada ja sada viiskümmend aastat tagasi oli — eesti talupoeg tahtis saada kätte õigust oma põldu harida, ilma et teda keegi selle juures segaks või piiraks.

Millegipärast on ajaloolased mõnigi kord kaldunud oma töödes liigselt usaldama mõisnike koostatud dokumente. Võitlusele tõusnud talumehe nähti vaid mõistmatut vastuhakkajat ja vähem tunti temas ära oma õiguste eest ja oma järeltulijate tuleviku nimel — väljaastuvat mehhist võitlejat.

Aga ometi räägivad nii mitmedki dokumendid sellest,

et talupojad väga tundlikult reageerisid igasugusele tava-
da ja õiguste rikkumisele. Korduvalt põhjendavad talu-
pojad kohtu ees seistes oma
vastuhakke sellega, et nende-
ga oli ebaõigesti või ülekoh-
tuselt ümber käidud. Eesti talu-
poja õigustunne oli väga
tugev, oma töekspidamistest
ei taganetud.

Kui Adavere mõisa talu-
pojad 1802. aastal mõisnikule
vastu hakkasid, kuulutas üks
nende juhtides, vanem talu-
peremees Keima Toomas,
mihklipäeval veski ees teiste-
le talupoegadele: «Ja nii, na-
gu meie härra tahab, ei saa
see edasi minna. Ja kui meie
selle juures vaikime, siis saa-
vad meid meie lapsed ja lap-
selapsed needma.»

Kui kohalik haagikohtunik
21. septembril 1805 Kose-Uue-
mõisa tuli, et vastuhakku
maha suruda ning «ässita-
jaid» karistada, siis teatasid
õlg õla kõrval seisavad teo-
mehed talle, et kedagi endi
hulgast välja ei anna ja
hüüdsid: «Üks kõigi ja kõik
ühe eest!»

Kuid 1806. aastaks läks või-
mudel korda talurahva vas-
tuhakud maha suruda. Ja sel
aastal ütles Auvere talumees
Lisa Jaan meeleheite ja ki-
bedusega: «Kui mõni teine
suurem vald samasugune
oleks nagu Auvere talupojad,
siis oleks meil kõigil hoopis
teine tegu ja orjus!»

Nagu juba öeldud, peab
olema äärmiselt ettevaatlik,
rääkides ajaloolisest kogemu-
sest ja ajaloo õppetundidest.
Liiga sageli on õõnsate ja va-
lelike sõnadega mineviku
kohta püütud õigustada täna-
se päeva pettust või kurite-
gusid.

Ja siiski teeksime seekord
erandi, püüdes «mõtelda veel»
selle üle, mida õpetab meile
meie esivanemate — eesti
talurahva — ajalooline koge-
mus. Võib olla kõigepealt se-
da, et raskeid olukordi on
ajaloos olnud liigagi sageli,
kuid lootusetuid pole olnud
kunagi. Kas oli mingeid reaals-
seid ja mõistusepäraseid loo-
tusi selle peale, et elu tulevi-
kus ka maainimesel pare-
maks läheb, kui talumehed
paljaküsi Kose-Uuemõisas või
Mahtas tuld sülitavate püs-
side peale tormasid? Kas võis
keegi kainelt mõtleja loot-
a, et seadused, mida panid kok-
ku ainult parunid ja tsinov-
nikud, avavad vähemalt tea-
tud määral võimaluse olukor-
da parandada? Ja ometi kõik
see leidis aset. Sest kui ülbet
poosi uusi seadusi koostavad
ülemad ka sisse ei võtnud —
nad mõistsid, et see visa ta-
lumees on surunud jalad vas-
tu maad ega tagane. Tuli te-
ha järeleandmisi. Aga isegi
väikestest järeleandmistest
võib kasvada suur kasu —
kui töötad täie hingega...
mitte enda üürikeste elumõ-
nude, vaid oma esivanema-
telt päritud maa viljakand-
vamaks muutmiseks ning oma
laste ja lastelaste tuleviku
parandamiseks.

Traditsioonilised kirjandusõhtud

Jätkunud on Tallinna Teadlas-
te Maja traditsioonilised kirjan-
dusõhtud Friedebert Tuglase Ma-
jamuuseumis. Septembris rääkis
oma loomingust ning vastas kuu-
lajate küsimustele Aigar Vahe-
metsa, oktoobris Ott Ojamaa, det-
sembris Juhana Saar. Novembris
toimunud mälestusõhtul meenu-
sai kõnesoleva üritustesarja
kausaegset teenekat juhti Heino
Ahvenat tema kolleegid, sõbrad
ja koolikaaslased. Osales ja esi-
nes Teaduste Akadeemia Mees-
koor. Jaanuaris tähistati 100
aasta möödumist Artur Adsoni
sünnist. Kõneles August Eelmäe,
värse lugesi luuleteatri «Va-
rius» liikmed, musitseeris Mare
Teearu.

Välis-Eesti ajakirjanduses
on esitatud kahtlusi 25.
märtsil 1949 küüditatute arvu
(20 702) kohta ning on arva-
tud, et see peab olema suu-
rem. Väliseestlaste häda seis-
neb aga selles, et neil ei ole
mingit võimalust pääseda asja
käsitlevate arhiivmaterjalide
juurde ning nad on olnud
sunnitud opereerima kaudsete
andmetega. Seetõttu on nen-
de eri autorite poolt avaldat-
ud arvud küüditatute kohta
üsnä suuresti varieeruvad,
ulatudes 12 000—100 000-ni,
kusjuures enamik arvab, et
1949. a. märtsis viidi Eestist
ära 60 000—80 000 inimest.
Inimlikult ei ole midagi imes-
tada, et rahva teadvus püüab
neid hirmsaid sündmusi mä-
letada veel koledamatenä
ning ulatuslikemaina, kui nad
seda tegelikult olid. Seda te-
gi rahva mälu näiteks ka
Põhjasõja-aegsete kasakate ja
peninukkide vägivaldtegedega.

Ajaloolane peab aga jää-
ma nende faktide ja ar-
vude juurde, mis tema
käsutuses on, suhtudes neisse
loomulikult vajaliku kriitika-
ga. Kui ajaloolas näitaks
neid arve tegelikest teadlikult
suurematena, tuleks sellist
ajaloolast hinnata kui ajaloo
võltsijat.

Ning kas ei ole 20 702 ikka-
gi äärmiselt suur arv. arves-
tades, et eestlasi oli Eesti
NSV-s 1949. aastal vaid ligi-
kaudu 850 000.

Muide, prof. R. Taagepera
mainib autorile m. a. mais
saadetud kirjas: «...kes saaks
väita, et 60 000 küüditamine
oleks 3 korda ilgem kui 20 000
küüditamine, ja vastupidi, et
20 000 küüditamine on ikkagi
3 korda õrnem kui 60 000 pu-
hul?»

Arvame, et just niisugune
seisukoht on igati põhjenda-
tud.

Samal ajal tundub natuke
võõrastavana 26. mail m. a.
New Yorgi ajalehes «Vaba
Eesti Sõna» avaldatud juht-
kirjas esitatud väide, et 1941.
a. juuniküüditamise kohta
valeandmete esitamine pole-
vat NSV Liidus (enam) mõel-
dav, sest need on teada ka
Läänes. kuid et «seda tehti
põhjalikumalt teise. 1949. a.
25. märtsi suursüüditamise
arvel, mille ohvrite arvu nõu-
kogude propagandaa E. Laasi
artikli näol toob ära 20 498-
na».

16. septembri m. a. «Sirbis
ja Vasaras» ilmus Mart Laa-
ri probleemse tõstatav kirju-
tus «Veel repressioonidest ja
ajaloolisest mälestusest», kus
aga esineb mõningaid, nähtavasti
vähesest informatsioonist tin-
gitud arvamus, mida säärast-
ena ei saa aktsepteerida. Kir-
jutises on, tšisi küll, asial-
ikus stiilis, pandud kahtluse
alla märtsis 1949 küüditatute
arv — 20 000.

M. Laar kirjutab: «Ametli-
kult väljaõeldud hulk pole
ju kindlustatud (on küll! —
E. L.) arhiivmaterjalidega,
tuginedes üksnes B. Kummil
aruandele EKP Keskkomitee
(a la viisime teilt välja nii
palju inimesi...)» M. Laar
seab B. Kummil esitatud arvu
kahtluse alla sellega, et väl-
jasaatmisel kasutatud vagu-
nite arv olevat olnud 20 000-
le liialt suur — üle tuhande.

Kõigepealt tuleb öelda, et
arv 20 702 (20 498) ei ole üld-
segi «ametlikult välja õeldud»,
vaid see oli aasta tagasi aval-
datud pigem tolleaegse amet-
liku seisukoha vastu kui
poolt.

Kuivõrd usaldatavad on B.
Kummil esitatud arvud? Tuleb
kõigepealt märkida, et B.
Kummil ei saanud mõelda era-
mõelnuksi 1949. aastal, et te-
ma arvud võivad kunagi ava-
likkuse ette tulla. Seepärast ei
ole tal mingisugust mõtet
küüditatute arvu ei vähendada
ega ka suurendada. Tol ajal
nägi tema raportit ainult üks-
ikud inimesed. Muide, tema ra-
port ei olnud adresseeritud mit-
te EKP Keskkomiteele, vaid
EKP Keskkomitee sekretäriile Ni-
kolai Karotammale isiklikult.
Keskkomitee oli liiga suur sel-
leks, et tema liikmed võimaksid
neid tol ajal üldelikaatseid ar-
ve näha ja meelde jätta. Ka N.
Karotamm ei julgenud neid

VEEL LÜNKADEST

EVALD LAASI

Sellest on rohkem kui aasta, kui allakirjutanul oli võima-
lus avaldada «Sirbis ja Vasaras» kirjutis küüditamistest Ees-
tis aastail 1941 ja 1949. Selle aja on palju muutunud,
küüditamised on leidnud kõikjal täieliku hukkamõistu. Kui
veel m. a. alguses üritati mõnede ametiisikute poolt arvude
ja pooltõdedega manipuleerides näidata, nagu oleks küüdi-
tatuid olnud vähem kui 27. nov. 1987. a. «Sirbis ja Vasaras»
esile toodi, siis praeguseks on niisugused katsed juba täiesti
lootusetuina ajalukku jäänud.

kord nähtud arve aastakümne-
te jooksul kellelegi edasi öelda.
Veel 1964. aastal ütles ta alla-
kirjutanule Moskvast, et ta ei
või neid veel avalikustada, ja
õhutas neid kindlaks tegema
kaudsete meetodite abil. (N. Ka-
rotamme seisukoht küüditamise-
le oli teatavasti ühemõtteliselt
eitav.)

Kuidas tõlgendada aga
20 000-le liialt suurt va-
gunite arvu? Selle koh-
ta tuleb öelda, et vagunite
kavatsatud jaotus jaamad
kaupa pärineb 17. märtsist
1949 ehk ajast kaheksa päeva
enne küüditamist. Tegelikult
kasutatud vagunite arv ei
pruukinud olla, ja kindlasti
ei olnudki nii suur. Tuleb ju
arvestada, et vagunid olid
«kallid» ja neid ei võidud

«raisata». Tuleb arvestada,
et kui inimesi toodi jaama-
desse ja paigutati vaguneisse,
siis pandi igasse vagunisse 40
inimest, nagu norm ette nägi,
või veidi rohkemgi. Osa va-
guneid, kui neid oligi, jäeti
kasutamata. Pole põhjust ar-
vata, et stalinlikud ebardid
oleksid loonud oma ohvrile
mugavusi sel teel, et vagunis-
se suruti kõigest 20 inimest.

ENSV julgeolekuminister
Boris Kumm esitas 17. märtsil
informatsiooni EKP Keskkom-
itee sekretäriale N. Karo-
tammale, kus raudteejaamade
kaupa olid antud küüditada
kavatsatavate perekondade
arv, ning selleks vajalik kau-
bavagunite hulk.*

Jaam	Perekondi	Vaguneid	Ohe vaguni koh- ta perekondi
Kehra	300	43	6,977
Keila	400	57	7,017
Ülemiste	320	46	6,956
Rakvere	600	86	6,976
Jõhvi	300	43	6,976
Tartu	400	57	7,017
Jõgeva	547	78	7,013
Elva	423	60	7,050
Tapa	480	68	7,058
Haapsalu	500	71	7,042
Keeni	400	57	7,017
Võru	510	73	6,986
Veriora	210	30	7,000
Paaliski	50	47	Hiiu- ja Saaremaa
			7,021
Saaremaa	280		7,017
Jõgeva	400	57	7,042
Puka	500	71	7,077
Risti	460	65	7,000
Ülemiste	490	70	Kitsarööpalised va- gunid ja jaamad.
Mõisaküla	—	50	Need istusid ümber
Kilingi-Nõmme	—	25	«Ülemiste».
Kokku	7570	1079	laialirööpalist vagunit.

* EKPA (Eestimaa Kommunistliku Partei Arhiiv) f. 1, nim 141 —
ü. 87, l. 44.

Siin toodud küüditada ka-
vatsetavate perekondade arv
7570 erineb 70 võrra samal
päeval sama Boris Kummil
esitatud teises ettekandes too-
dud arvust — 7500. See tä-
hendab, et Stalini kohalikule
esindajale ei tähendanud 70
eesti perekonda mitte midagi,
neid võidi küüditada või mit-
te, Boris Kummile oli see tü-
hiasi.

Kuid tuleme vagunite
juurde tagasi. Tabelist
näeme, et iga vaguni
kohta oli igas jaamas ette
nähtud suure täpsusega seitse
perekonda. Ei ole mõeldav, et
igal pool oleks antud ette kin-
nivõetud inimestele vastav
vagunite hulk, sest «plaanid»
läksid küüditamise käigus ko-
he segamini. Igal pool saadeti
välja küll rohkem perekondi,
kui oli plaanis. kuid inimesi
siiski vähem. Nii suutis Võru-
maal ja Pärnumaal kavatse-
tud küüditatuist sellest kõr-
vale hoiduda vastavalt 19.5 ja
22.5%. Võrdluseks võiks öel-
da, et Saaremaal ja Hiiu maal
see ei õnnestunud võimalikult.
See oli tõenäoliselt tingitud
saarte isoleeritud olukorrast
(telefoni-telegraafi ühendused

eraisikuile katkestati, vagu-
nite kontsentreerimist raudtee
puudumisel ei olnud märga-
ta jne.).

Tuleb arvesse võtta ka seda,
et paljud küüditatud perede liik-
meid, eriti mehed ja nooremad
naised, suutsid end viimasel het-
kel samuti varjata või põgeneda.
Seetõttu oli ühe küüditatud
pere keskmine suurus vaid 2,6
inimest. Seepärast pole meil
mingit põhjust arvata, et roh-
kem kui nädal aega enne küüdi-
tamist ilmselt kiirustades koos-
tatud vagunite jaotuse põhjal
võiks teha järeldust, et küüdi-
tatuid peaks olema rohkem kui
20 702 (20 498). Ning rõhutagem
veel kord: Boris Kummil ei ol-
nud mingisugust mõtet küüdi-
tatute arvu vähendada. Ta oleks
kindlasti oma tol ajal ülisalaja-
ses raportis ka siis selle välja
öelnud, kui see oleks olnud näi-
teks 200 000! Temale isiklikult
oleks suurem arv tõenäoliselt
isegi kasulikum olnud, see oleks
näidanud ju suurt «kangelaslik-
ku» võitlust «nõukogude võimu
vaenlastega».

Kuna kahtlusi arvu 20 702
(20 498) kohta on tekkinud pea-
mised seepärast, et 27. novemb-
ril 1987 ei olnud võimalik vii-
data allikale ega anda ka detail-
semaid andmeid 1949. a. mär-
tsiküüditamise kohta, siis teeme
seda siinkohal:

B. Kummil ettekannete järgi
17. märtsist ja 29. märtsist 1949
oli kavatsatud Eestist küüditada
ja küüditati tegelikult inimesi
ning perekondi maakondade löi-
kes järgmiselt:

Maakond	Oli plaanis ära saata perekondi	Tegelikult saadeti perekondi inimesi	Perekondadest «kulakute» perekondi
1. Tallinn	320	445	991
2. Valgamaa	400	415	1172
3. Viljandimaa	900	941	2325
4. Võrumaa	720	662	1731
5. Läänemaa	500	547	1465
6. Virumaa	900	905	2461
7. Pärnumaa	950	1000	2545
8. Saaremaa	280	316	1028
9. Tartumaa	1300	1356	3392
10. Harjumaa	700	730	1891
11. Järvamaa	480	481	1229
12. Hiiumaa	50	84	261
13. Narva linn	—	3	7
Kokku	7500	7885	20 498
			2870

* EKPA (Eestimaa Kommunistliku Partei Arhiiv) f. 1, nim. 14,
s. ü. 87, l. 42 ja 53.

Tegelikult saadeti inimesi
ära rohkem — 20 702, kuid
maakondade lõikes on ole-
mas andmed neist ainult
20 498 kohta. Maakondade sees
on ka maakondade keskused.
Boris Kummil «ettepaneku»
järgi oli ette nähtud küüdi-
tada rohkem, kui tegelikult
suudeti kätte saada. Ta in-
formeeris selle kohta N. Ka-
rotamme 17. märtsil 1949
järgmiselt:

«Kannan ette, et eelseisva
operatsiooniga saavad eva-
kueeritud (!) 7500 perekonda
neist 3077 kulakute. Neis 7500
peres on 22 326 inimest, neist
mehi 7582, naisi 9935, lapsi
kuni 15. aastani 4809. Reserv
vabariigis on 1906 perekonda.»

Küünilisemat dokumenti kui
eeltööd (vt. koos tabeliga)
on raske ette kujutada. Ta-
belist näeme, et küüditami-
seks ettenähtud perekondade
arvud olid kõikjal ümmargu-
sed, nulliga lõppevad, ning
mis kõige põrutavam, B.
Kumm oli ette näinud isegi
«reservi»!

See tähendab, et stalinlikel
kurjategijail ei olnud üldsegi
tähtis «likvideerida» nn. ku-
lakuid ja «teisi nõukogude-
vaenulikke elemente», vaid
eesmärk oli viia Eestist ära
teatud kindel arv eestlasi.
Miks muidu olid ärasaatmi-
seks ettenähtud perede arvud
eranditult igas maakonnas
ümmargused, ning miks oli
tarvis «reservi»? Seda viimast
kasutati. «Reservist» võeti
1323 inimest.

Kuna mehed suutsid end
paremini kõrvalle hoida kui
naised, lapsed ja vanakesed,
siis langes küüditamise pea-
raskus viimastele. Tuleb mui-
dugi arvestada, et sõja ajal
oli mehi palju hukkunud,
põgenenud, vangis või varjas
end ikka veel.

	Oli kavas küüditada	Tegelikult küüditati	Küüditati % -ides «plaanist»
Mehi	7582	4507	59,4
Naisi	9935	10 274	103,4
Lapsi	4809	5717	118,9
(kuni 15. a.)			
Kokku	22 326	20 498	91,8 (20 702) (92,7)

20 498 teadaolevast (20 702)
küüditatust oli 20—49-aastasi
mehi kõigest 7,5%. Võrreldes
1941. a. juuniküüditamisega,
kui 20—49-aastasi mehi oli
21,5%, oli neid nüüd ligi kolm
korda vähem?!

Kui sellist aktsiooni ei või
nimetada inimsusevastaseks
kuriteoks, siis tuleb küsida,
et mida üldse niisuguseks ku-
riteoks lugeda võib?

Kos selle küsimusega tu-
leb püstitada küsimus:
kes olid need, kes —
muidugi Moskva käsu peale —
Eestis neid kuritegusid toi-
me panid? Kahtlemata on
nendest tähtsaim tolleaegne
Eesti NSV julgeolekuminister
Boris Kumm. Koos temaga ja-
gavad vastutust tema lähimad
kaastöölised ministriumist,
kelle nimed aga pole teada.
Samuti vastutavad ka B.
Kummil esindajad maakonda-
des: Võrumaal Puskarev, Saa-
remaal Zagrebalo, Läänemaal
Rozkov ja Nevolihin, Viljan-
dimaal Voronin, Järvamaal
Smirnov jt. Väheimal määral,
aga ikkagi vastutavad ka
küüditamise ajaks Tallinnast
lähetatud nn. tsiviilvolinikud.
kellest on teada Arnold Meri
Hiiumaa ja Aleksei Müürisepp
Tartu linna osas. Omaette
märkimist väärib B. Kummil
volinik Tartu linnas Patrak
(pole küll teada, kas ta oli
sellel kohal märtsis 1949), kes
detsembris 1949 informeeris
Tartu parteiorganisatsiooni
«nõukogudevaenulise organi-
satsiooni» Tartu 1. Mitte-
täielikus Keskkoolis, mis koos-
nes 4. ja 5. klassi õpilastest.
eestlase üks 13-aastane poiss.
See kurjategija süüdistas sel-
le peias veel Tartu Linna
Haridusosakonna juhataiat
«vana trotskisti Maiakut», kes
osakonna juhatajana olavat
(Järg 12. lk.)

Palju on neid, kellel «Wikmani poistega» isiklik suhe. Nõnda tekib selle raamatu lugejate hulgas tõenäoliselt rohkem eri rühmi ja rühmakesi, kui on olnud ühelgi Jaan Krossi varasemal teosel. Arvata- vasti on ka erimeelseid nii ootuste kui täitumiste osas, sest paljud otsivad siit ju isikliku kogemuse äratundmist. Loodan esindada üht lugejatekildu. Olen nendest, kes sündisid, kui Jaan Kross pidi leksikonide järgi olema juba neljandas või viiendas klassis. Seega nende seast, kelle kokkupuuted tegelikkusega on olnud nii lõpmata isesugused, et nad pole iial suutnud esineda ühtse põlvkonnameelsuse märgi all.

Westholm, Lender, Gustav Adolf, reaalgümnaasium ja teised eelised koolid olid meie ajal legendid. Kummatigi oli meil nendega salajane sõrm- side läbi kriimuliste klassi- tahvli ja äratatud kooli- pinkide, läbi ohtlikult keelu- aluste lõpusõrmuste ja lõpu- märkide. Ka valdav enamik meie lugupeetud õpetajaid astus klassi otse legendist. Olen saanud matemaatikaõpetust õpetajalt, kes romaaniis härra Ambel, näinud klassiruumides liikumas meest, kes kosmo- graafiaõpetaja härra Trump. Meie kooliaja unustamatuse- teks olid kadunud raamatud, sulgunud teadmine, äraviidud inimesed, arusaamatud sosi- nad, seletamatud pilgud, pa- lavikulised õnnekuulutused ning ekstaatilised joovastused karmide keeldude keskel. Ja varem, kõikjal varem.

Enne aga oli elanud kindla- kodudes õitsev rahuaeg. Hõ- bedakaanelised köited, klave- rimäng, võõrad keeled, reisid. Viiralt graafika ja Underi luule. Oli ju ometi olnud. Mi- da paksemaks muutus õhk lendu paiskunud porist ja saastast, seda olulisemaks sai tasakaalustav mõte. Mida rän- gemalt koormati üht kaalu- kaussi, seda rohkem tuli ase- tada ka teisele. Hing igatses ikka võimatut ning maalil- silme ette tõmmatud raudsele eesriidele umbrchuta roosia- edu, mis justkui eesriide taha jäänud. Seega olen nendest, kes otsivad taga oma toonast elushoidvat legendi kõrgvaim- susest, suuremeelsusest, hinge- sügavusest, noblist õilsusest, mis pidi mõnekümne aastail olema harituse domi- nant. Minnes nüüd «Wikma- ni poiste» näol avanevaid roo- siaedu lähemalt silmitseda, võin öelda, et romaani luge- mine oli igati rõõmus kohtu- mine legendiga.

Kui sündis piirike Eesti Va- bariik, tuli siin luua majan- duse, kultuuri ja muu kõrval ka elanikkonna struktuuri. Kõrgkõhvil meil ometi puudu- sid, ent mingi kohustuslik suhtluspeid ümbritseva maa- maga tekkis ka selles vald- konnas. See oli eesti ajal üs- na hell punkt, minugi lapse- muljete kimbust üks eredaõie- lisi oksakesi. Närvilised ideed sellest, mis on *comme il faut*, mis kommiifoo, mis lihtsalt üks peenem kommand ja mis seda viimastki mitte, pinges- tasid eesti daamide ja härra- de meeli õigei ärritavalt. Sündis igasugust jagelust ku- ni kõige madalamate eluala- deni välja. Nobless, elegants, tõusiklus, matslus olid pide- valt päevakorral. Aina jagati, kes on ja kes ei ole. Loo- misel oli püsiv hierarhiline süsteem, mis pidi paika pa- nema elu mitmeteks tõlve- deks. Paremad kohad tuli liiresti sisse võtta. Kas vaimu, võimu või raha abiga. Must- reid joonistati maha Inglis- maalt, Prantsusmaalt, Saksa- maalt. Ehkki see viimane ka- bastas ühtlasi ka seitsmesaja- aastase orjapõlve alandavat variu. Kõigest sellest võib «Wikmani poistes» leida deli-

kaatseid meenutusi. On vih- jeid ka eesti omaülikluse koh- makale katsele tõusta lendu taarausuliste tiivul.

Hierarhiiste tippude loomi- sel oli seega väga oluline koht kvaliteetsel haridusel ja kas- vatusel. Üks selle süsteemi lülisid oli Westholmi eragüm- naasium. Westholm-Wikmani poiste sümpaatiaid näivad ro- maani põhjal kalduvat Inglis- maale, vähemasti ratsionaalse, reipa, loogilisele mõtlemlisele rajatud džentelmenihoiaku osas. Küllap on selle hoiaku kujunemisel oma roll skaudi-

peatselt, meie rahva vaimne potentsiaal ei lüüdnud aga su- gugi sootumaks kaduma, saa- des tuge just väljakujunenud vaimsusest. Jaagu kui autori- lähedase kirjandusliku kuju šansid võinuksid olla tugevad vaimumaaailma kujunemise avalikustamisel. Siin oleks omal kohal olnud ka teeviita- de kirjeldus. Lugeja on ootel neiski küsimustes, siin on ni- melt Jaan Kross ta ära helli- tanud oma professor Martensi oivaliste rahvusvahelise õigu- se analüüsiga, oma Bern- hard Schmidt eneseharimis-

põlvkonna esindajad on tun- nistanud Viivi Luige lapse oma adekvaatseks alguseks. Järelikult pole ta pelgalt kir- janduslik nägemus ja teda ei saa jätta arvesse võtmata meie olemuse kirjeldamisel. Viivi Luik pakub seost himu kaudu, mida laps tunneb lau- sa esemestatud raamatu vastu, samuti reisiva luuletaja kau- du, ja küllap neist niitidest peabki meeleheitlikult kinni hoidma.

Mis puutub aga teadmisse maailma asjadest ja kohe Ida-Euroopa jagamisele asu- vatest Hitlerist ja Stalinist, siis sellest humanitaargüm- naasiumi poisid neil sõjaeelse- tel aastatel vaevalt pääsesid. Materjali oli. Ma ei suuda kuidagi panna vastu kiusatu- sele tuua näitena lõik «Eesti Kroonika 1937», Tartu, 1938, peatükist «Tähtsamaid sünd- musid 1937», kus on kuupäev- haaval kirjas kõik olulisem 1937. aastal juhtunut: «Jaa- nuar. 30. Hitler sai riigipäe- valt erakordsed volitused ne- liaastaku läbiviimiseks, tühis- tas Versailles' rahulepingu sõ- jasüü klausli ja avaldas Saka- sa asumaade nõudmise. — Kohtuotsus Moskva trotskisti- de protsessis. Pjatakovi, Se- rebriakovi, Muralovi, Livšitsi, Drobnisi, Bogoslovskivi, Knjasevi, Rataitšiki, Norkini, Turoki, Gra- še ja Pušini mõisteti surma. Radek, Sokolnikov ja Arnold 10 aastaks ja Strojlov 8 aas- taks vangis.»

Märgid olid asetatud nähta- vatesse kohtadesse, õhk oli täis sõjaaimusi ja kartusi. Ro- maaniõhustik jääb juveniil- selt muretuks, ühiskondlik-oo- liitilisest informatsioonist tek- kinud mõtlemõjutusi ju ik- kagi ei ole. Olematuks ei saa neid romaaniõhualuse põhjal uskuda, selles asjas on luge- jale antud viited natsiprob- leemile, vihjed vapsidele, Hit- lerjüngendile. Ajastu avamine laia maailma seisukohalt on taandatud väga nappi koodi, mille võti lugeja enese valdu- ses olev teadmine. Kes satub rohkem teadma, märkab ka rohkem. «Ny Dagi» lugemine Stockholmis koos Jaagu-pool- sete kommentaaridega annab pildi ühe ilmselt normaalse kolmekümne kaheksanda aas- ta abiturienti arusaamistest neis asjus ja toob tagasi traagilise aiamatuse teesi juur- de. Sissemurdate sündmuste draamatikaks aiamatus ei puhke. see pole selle romaani aine. Lõpupeatükkidel, mil- les romaan sõjast läbi tuleb, on täita mis-neist-edasi-sai- ülesanne.

Üks romaan võib niisugune olla küll, vabalt võib õhustik olla täis ehtsat nooruslikku muretuks. Küllap on tänase päeva huviring see, mis sun- nib lugejat vägisi suruma en- distele koolipoistele peale dia- loogi sellest, mis praegu sü- dant vaevab. Romaanile see kohustuslik ei ole. Nüüd sei- sab ta valmina riulis ja elab tänasest lugejast ning tema pühavõidudest kauem.

«Wikmani poiste» aineks on lõpuklasside elu klassikaline kujutus: vahelkord õpetajate- ga, klassivaim ja koolikoisi- mentaliteet, ettevõtmised ja vembud. Valdaval kohal sei- sab noor armastus. Pakkudes süžeeakadeemilist loogilist moti- vatsiooni, on armastus ühtla- si romaani arhitektuurina aluseks. Oletati, et armastuse aial on Jaak Wikmani maa- ilmaa kontaktis veel ka kuus järgmise aasta ja kahe viimase reaktiiv lootsul. mil- les kõik liinid lõpuvad kir- jandusliku lõpetatuseni välja.

Romaan algab suurest magneesiumplahvatusest ja lõpeb sõjatulega. nõnda toi- muh tegevus kahe plahvatu- se vahel, millel mõlemal isik- lusest vanustav lõud. Tülluke klassitulevark põhiustab nõi- keid äikekultes elukäikudes. Väimeldades ka ühe fanta- si kristalliseerumist. Mag- neesiumplahvatuse kaudu on tervikuga seotud nimelt teose teine huvipakkuv liin, tähe-

lepanekud jumalauskumise- st. Sõda leegitseb õieti väljaspool romaani, kasutades nägemust, mis lugejale piisavalt tuttav. Romaani jaoks pakub sõda saatuste lahendusi ja eraldab ka sikud lammastest. Aeg- ajalt astub teosesse sisse ka surm, tekitamata siiski oluli- si keeriseid. Surm on nähta- val, kuid ta ei puuduta. Iga- tahes mitte valusasti.

Läbiv pingejoon on armas- tus. Loodud on sümpaatne kolmnurk, kellest kõrvalseis- jal raske kedagi eelistada. Peategelane Jaak on küll ki- i-valoomuline, sellest hoolima- ta on ta kokkukuuluvustunne Riksiga algusest lõpuni enam- vähem niisama tugev kui ar- mastus. Välja arvatud üksi- kud hetked on Jaagu suhtu- mine Riksisse nii rüütelli- kult õiglase ja hingepõhja ka tunnustav, et nende ri- vaalsus peabki kirjanduses viiki jääma. Igatahes on Jaa- gu kaudu nähtud Riksile langenud osaks idealiseeriv käsitlus. See on tingitud noo- re armastaja murest, lähene- misest rivaalile omakorda lä- bi armastatu arvatava pil- gu, et näha karmilt ära kõik, mis asetab rivaali eeliseisu- korda. Võiks olla ju ka vas- tupidi. Jaak võiks süveneda juust Riksi vigadesse. Nii on Riksi karakter romaani tea- tavas mõttes iseloomustuseks ka Jaagule. Riksi salamõtteid, samuti Virve omi me ei tea. Jaaku ennast aga ei silmit- se me kaude, vaid otse ja ehedana. Nii võime märgata, et Jaagu tundes on osalt ka pelka armastuskogemuse ot- singut ja pealejäämise män- gu. Meheks saamist on vaja tõestada nii iseendale kui ümbrusele, sellele viitab ju ka Gunilla-motiiv. Riksi hin- geelu jääb aimatavaks ja kar- gek, eriti kui jätta liigse tä- helepanuta viimase peatüki programmilisus.

Jaagu kaudu kujutatud Vir- ve on kaunis nägemus hari- tud eesti neist. Virve pill on flööt, Virve sõiduk on laev ja sihiks on kauged rannad. Ta võib tulla füüsiliselt väga lähedale, jäädes hinges ikka- gi etteaimamatuks. Miks? See ongi saladus, mida on kutsu- tud lahendama noored me- hed.

Kuigi meeste murelik ja pingestav, on armastuslugu lugeja jaoks vabastavalt he- le ja värske, nagu kevad ole- ma peabki. Pidevalt kummi- tab Jaagu kinnissoov saada teada Virve otsus, see on va- jadus jõuda metsisemängus lõpuni. Lahendama peab Vir- ve, nõnda on Jaak enesele kinnitanud. Küllap arvab nõnda ka Riks. Virve peab valima parema ja parem peab olema Jaak. Või jälle hoopis- ki Riks, kui lähtuda Riksi seisukohalt. Seegi on mehi- suse tõestuseks vajalik. Ent loomulikult on see ka liht- salt armastus. Armastuse sun- nil õnnestub Jaagul kordu- valt end ületada, nii suhtu- mises armastusse kui rivaal- lisse. Need on paremaks saa- mise aktid.

Nähtavasti pole Virve otsu- se jaoks veel küps, nagu ta pole küllalt küps ka ootami- seks. Nii seisavad lõus kõik kolm, peod tühiad, kaks kind- lat meest siinpool ja viimasel hetkel lootuse kaotanud neiu sealpool merd, et alustada nüüd juba tõelist, usutavasti karmi elu. Kohata ka ehk ar- mastust, mis vapustab. Vahel tundub, et see on võimalik isegi Eesti-maa halli taeva all. Lähtudes Wikmani poiste karakteritest ehk ongi.

Eesti kirjanduses on igata- hes sündinud ilus esimene ar- mastuse romaan, mis algab ja lõpeb plahvatusest ning jõuab ka kõrghetkeni plah- vatuse aial ja valgel. Oma noores puhtuses on Virve, Jaagu ja Riksi lugu reene- koelisemad armastuskujutusi Jaan Krossi loomingus. See on hea sündmus ka eesti nüü- diskirjanduses, mis armastu- se osas kahjuks siiski abitu



kasvatusel, mis romaaniaja alguseks juba möödas. Prants- laslikku akadeemia-aumärgi- salongi-kulinaaria-daamihuvi noorte meeste seas ei märka, ehkki rõõmsad viisid mängi- takse eelistatavalt maha prantsuse keeles, mis ju kun- sti, kirjanduse ja diplomaatia keel. Traditsioonilist küpsu- reisigi on siin tehtud ikka Prantsusmaale.

Wikmani missiooniline ideaal kerkib teoses järjest pinnale: «...ükkksnes parim, ükkksnes parim on Wikmani poeste puhul küllalt hea!» (lk. 368), «...peavad nad (—) austama, teenima, arendama neid ja neid ja neid kõrgeid humaansed, humanitaarseid ja rahvuslikke ideale» (lk. 368), «...et teist tuleksid väär- tuslikud inimesed, sest väär- tuslikke inimesi on meie rah- val tuliselt tarvis.» (lk. 210). Järgimisväärsed mõtted ka praeguste mallide järgi. Het- kel oleme ju taas jõudnud äratundmisele hariduse tähen- duses ja väärtuses. Lause sel- liselt esile mühava jõuga, et tekib kiusatus paigutada ha- ridusjanu eestlase allasuru- tud põhiomaduste hulka. Iga- tahes tüüpiline iseloomujoon on see kindlasti, nimelt va- jadus süsteemitahtlusest ja ük- sikasjalikult teada, mitte üld- diselt ja pimedalt uskuda. Just selles plaanis on tuline kahju, et Wikmani poiste mõttemaailm jääb humani- taarhariduse sisu osas tegeli- kult avamata. Kui «Vestutu- lelaeva» lugeja on võtnud täpselt jälgida kõiki peatege- lase kirglikult huvilisi tehni- kamõttekärke, siis vähemasti seesama lugeja oleks meeleldi rännanud kaasa ka humani- taarseil maastikel. Praegu on haljal oksal kui koolitusmotiiv- vil romaaniis vaimse elu ole- musliku rolli ees tugevam rõhk. Tõenäoliselt vastas see ka tegelikkusele, ent ometi närtis haljas oks teatavasti

tee esitusega. Pole ju Schmidt ja tema Johanna selles eas ometi vaimsalt ärksamad kui Wikmani haritud poisid. Või on nad ehk Wikmani koore- kihist küpsemad? See pole võimatu, sest Schmidt ja Jo- hanna peavad end kogu aeg ise edasi aitamata, muud või- malust neil pole, ja nõnda on nad jõudnud varasele küpsu- sele. Muidugi tekib ülepea ka küsimus märksõnade avami- sest ja kirjanduse õigusest osa materjali ka fookusest välja jätta. Peab siiski nentima, et just praegu ikkav lugeja ava- raid sissevaateld erinevatesse vaimsusvormidesse.

Sissevaateid otsides ei saa kuidagi lahti olemasolevast kirjanduslikust taustast. Mau- ruse koolist, mida pakub Jaan Kross isegi. Lugejal on ku- jutluses varuks ka Palamuse koolituba. Jääb karta, et Ar- no ja Indrek on oma varem kohal olia kes-ees-see-meest- staatuse noore inimese hea- ja kurjatundmisvälja omava- hel nii oluliselt ära jaganud, et uut liigistujatel peaks korraliku tulevärgi jaoks ole- ma kaasas vähemasti rongi- täis püssirohtu. Mis paraku oli nähtud ette äravõtmisele ühe teatava piiri peal. Piiritulp kannab kirja: «Laduda antud 17. 02. 1988.»

Keset eesti kirjanduses olu- liste kooliromaanide tegelas- galeriid tekib lugejal parata- matult teatris istuja tunne: kuidas tuleb uus lavastaja, uus näitleja, uus mees näite- laval toime oma to be or not to be'ga, oma ajastu elluas- tuja põhimonoloogiga? «Wik- mani poistest» loen välja traagilise aiamatuse. Kom- mentaariks aiamatusele võiks olla viibimine ühises kirjan- dusruumis koos Viivi Luige jahmatava lapsega «Seits- mendast rahukevadest», kelle vanemad olid ju enam-vähem Wikmani poiste eakaaslased. Üks põlvkond või igatahes

SÕSARLINNAD ARUTASID KEELEKAITSET

Oma emakeele kaitset vajavad nii Valga kui ka Valka põlisela- nikud. Tuldi kokku EKP Valga Rajoonikomitee saali, kus toi- mus keelekoosolek. Selle tingis Taškendis toimunud NSV Liidu Teaduste Akadeemia kirjandus- ja keeleosakonna väljasõiduis- tung, kus kõne all oli kakskeel- sus ja mitmekesluse nõukogude paljurahvuselises kultuuris. Lei- ti, et Taškendis vastuvõetud soo- vitus tegelikult nullib meie kee- leseaduse ja konstitutsioonipa- randused, soovitades igas lii- dudabariigis välja töötada kaks- keelsuse rahvuslik programm.

Politiilisest rahvakoosolekust võtsid osa mõlema linna partei, nõukogude aktiivi ja üldsuse esindajad. Kuulati mitme Läti

ja Eesti keeleteadlase ettekan- deid NLKP Keskkomitee rahvus- küsimuse pleenumi ettevalmistu- se käigust. Meie Keele ja Kir- janduse Instituuti esindasid ette- kannetega Henn Saari, Elsa Pa- jumaa ja Paul Kokla.

Võeti vastu resolutsioon, mil- les toonitatakse iga rahva õigust oma keelele, kultuurile. Seda ei tule mõista kui natsionalismi, vaid kui esmatähtsat inimõigust. Taškendi soovitusi peeti resolutsioonis vaenulikeks, mis on vas- tuolus meie maa ja kultuuri are- ngu suundadega. Avaldati hukka- mõistu suurvõimu riigikeele taas- tamisele mis tahes nimetuse all, sealhulgas ka «rahvusvahelise suhtlemise keelena».

HEIKI JOHARI

ja kus eriti viimastel aegadel ei suudeta noore tüdruku ja poisi vahetadesse südant ja hinge kuidagi ära paigutada. Jaagus ei tekita vastumeelseid tõrkeid ega alandavaid komplekse isegi seksialane esmakogemus juhulikus miljöös. Otse vastupidi, see põhjustab hoopis ülemlauluelamuse, mida ju seks ning armastus kõikjal ja alati suutnud. Võimatu, et see eestlase peal üldse ei õnnestu. Eesti viimaseaegne kirjandus on oma valdavas enamusel nähtavasti tendentslik, ja diktaat tuleb robustse eluhoiaku poolt. Igatahes näitab Jaan Kross, et puhtus sisemise helguse läbi on neis asjades võimalik. Oluline on hellel elamuse võime, ja see peitub ka eestlase loomuses.

Võimatu on tõrjuda eemale paralleeli Wikmani kooli Jaagu ja Mauruse kooli Indreku vahel jumalaskumise küsimustes. Indrekust on paari viimase aastakümne jooksul nii valdavalt teatri ja filmi kaudu modelleeritud, et ta lihtsalt seisab konkreetse silme ees, ja ära ei lähe. Indrekule on jumalaprobleem eksistentsiaalne küsimus. Jaak on usuasjus kõrvaltvaataja. Indrek üritab tulla toime materialistliku jumalanägemisega või vähemasti on materialistlikku lähenemist jumalamõtestuses rõhutanud teater ja film. Põhjused põhjusteks, pilt inimesest ja jumalast on tugevasti paika pandud, ja ma usun, et Tammsaarega ei ole just lausa valesti toimitud. Ebaõiglase siiski. Tammsaarel on olemas ka Tiina teema, mis vahepeal otsekui ära unustatud. Aines kehastuvat jumalat materiaalses tegelikkuses toimiva vahelesegamise võimega ei saa ilmselt olla. Kuid jumala kohta ei ütle see veel midagi. Toetudes tervele mõistusele nõutakse jumalalt materialismitõdede järgi. Tammsaarel on see mahutatud Ramilda teemasse. Kui Indrek Ramilda liinil on jumalahävitusega toime tulnud, jõuab ta uuesti Tiina teema juurde tagasi. Tiina on roomaanitegelikkuses olemas, teda ei tohi tähelepanuringist välja jätta.

Usuasjus on Indrek Jaagu eelkäija. Ka Jaak seisab neis küsimustes terve mõistuse positsioonil. Jaagule jumal enam olemuslikku huvi ei paku. Indrek on jumalaprobleemi ka Jaagu jaoks ära lahendanud. «Wikmani pois-tes» tuleb jumal esile kahes plaanis. Koolis kohustuslikule kroonujumalale ei ole palju tähelepanu pööratud, või õieti libiseb lugeja pilk temast peatumata üle. Rohkem äratav süvenemissoovi müstilise kogemuse kaudu otsitav jumal kõiges terve mõistuse poolt nähtud absurduses ja ilmvõimatuses. See on romaani Tooderi liin, mis ühtlasi teose kui terviku orgaaniline osa, ehkki kulgeb armastus-arengutest lahus.

Ka Tooderi liini algus ja lõpp on neis kahes plahvatuses, mille vahel toimub kogu tegevus. Esimese plahvatus põhjuseks ongi ju Tooderi jumalask. Maailmaga suhteid loovate poistele on see niivõrd riivav, et nad peavad reageerima. Magneesiumplahvatus näol korraldavad poisid teaterliku ilmutusakti, mis Tooderile ilmu-

tuseks osutubki. Kuigi ilmutuse mehhaanika on talle teada, annab Tooder toimunule sügava tähenduse. Kõrvu asetuvad siin müstilise valgustuse ja füüsilise pimeduse võimalused. Situatsiooni saab lugeda ka groteskseks, ent groteski võib samas pidada jälle väliseks kooreks, mille varjul ootab lähenemist müstilise uskumise fenomen.

Aeg-ajalt lähenemine romaani lehekülgedel toimubki. Tooder nihkub pärast plahvatust uutele rööbastele, haarates kaasa ka poeg Aabeli, kes ju Tooderist sündinud, seega veri tema verest. Sama pitseri, sama saatuse kandja. See on täiesti raudne loogika. Jaagul on aga teised tõekspidamised, tema silme läbi nähtuna toimub midagi ebaloomulikkude ja julma, mida võib vaadelda kui põrunud aru ja burat reaktsiooni. Asjade kõik ei allu normaalsele hoiakuvõtule, ja kui romaanimaa-ilm libiseb lõpupeatlikkides terve mõistuse kontrolli alt välja ning jõuab uue müstilise päikese mõjusfääri, on Tooderi arutu merelemine üks vastus tekkinud situatsioonile. Tooder on kindlasti ka tooder. Tema protest ümberingli määratlevale hullumeelsusele nendesamade hullusreeglite järgi on kirjanduslikult väga mõjuv ja jääbki meelde romaani tegeliku lõpuna.

Nõnda on pärast Indreku hävitusakti toimunud ommoodi jumala come-back eesti kirjanduses — erapooletu esituse kaudu. Tooderi jumal tekitab arusaamatust, ent teda peab tahes-tahtmata respektseerima. Ta eksisteerib läbi meeleheite ja fanatismi ning valetamiseks nagu Indreku ja Tiina loos ei saa Jaagu suhet temasse kuidagi tunnistada. Jaak on vapustatud. Kes tahab, võib öelda, et vanamees läks lihtsalt hulluks. Seda võib, ja nii see ehk oligi, kuid mitte igas mõtestuses. Ma ei oska arvata, kuidas Jaan Krossi käsitus võiks tunduda usklikule inimesele. Väljastpoolt silmitsejale jättis Tooderi lugu küll kentsakuse ja võib-olla ka tõrksust tekitava kihi all tugeva mulje. Igatahes ei ole siseilmade jumal siin maailmas sugugi löödud.

Tooderi mereleminekul on kirjanduse seisukohast veel teinegi tähendus. Ta sisaldab kujutlust kogu rahva astumiste tormistele vetele, garantiiks üksnes usk oma töö õigsusse. Nii neil, kes läksid — kes kuhu ja kunas —, kui neil, kes jäid, kes viidi, kes tulid tagasi — kes kust ja kunas. Igahel oma mõte ja omad lootused. Ja nii on Wikmani poiste usk maailma mõistuspärasesse seletuse ning korraldatusse paigutatud kõrvuti mõistuse- ja loogikavastasega, ümberingli parasjagu maad võtnud hullusega. Jaan Krossi romaanis valitseb kahekümne kuue peatüki ulatuses noor muretus selle hulluse suhtes. Imelik öelda, kuid Tooder on õieti ainus, kes valmis kohtuma tulevikuga, mis ootusele ei vasta. Meil on põhjust tulla tagasi traagilise ajamatu teesi juurde. See jääbki painama. Kuid üks teos on ju üks maailm, et habent sua fata libelli.

AINO PERVIK

ESTICA

■ Kuukirjas «Literaturnoje Obozrenije» (1989, nr. 1) käsitlevad Andrei Vassilevski ja Galina Gordejeva Tallinnas kirjastatud venekeelset eesti uuema proosa kogumikku «Meie» («Mõ»), mille on koostanud Teet Kallas ja Tatjana Teppe.

■ Kuukirjas «Teatr» (1989, nr. 1) kirjutab Boris Stein Tallinna eksperimentaalsest teatristuudiost «Viadukt», ENSV Riikliku Vene Draamateatri endine pearežissöör Nikolai Seiko aga arutleb nende vene teatrite üle, mis käsu korras on loodud väl-

jaspool Venemaad teiste riikide pealinnadesse.

■ Ajakirjas «Dekoratívnoe Iskustvo» nr. 1 1989 on Mara Šakina artikkel «Kirjalik Baltikumist». Autor räägib suvisest häppeningist noortelise avamisel Lauluvaljakul, väites, et ta pole kunagi varem näinud sellist ühtsust häppeningi ja reaalsuse — kunsti ja elu vahel. Peatähelepanu pöörab Mara Šakina Siim-Tanel Annuse häppeningidele, ka juttu illustreerivad fotod on tehtud viimase etendustest.

SOOMES ALGAS KORJANDUS EESTI KULTUURI FONDI MOODUSTAMISEKS

Esmaspäeval, 6. veebruaril kogunes Soome Kirjanduse Seltsi aulasse kultuuri- ja akadeemiliste ringkondade esindajaid, et välja kuulutada üleriigiline kirjandus Eesti Kultuuri Fondi moodustamiseks. Selle varastes tahetaks toetada eesti kultuuri arendamist kodumaal ja meie kultuuri tutvustamist Soomes. Korjanduse korraldajateks on Friedebert Turglase Selts ja Soomalaissuud Liitto, kirjandustoimkonna esimees Baltimaade ajaloo tunnustatud uurija dotsent Seppo Zetterberg. Peale selle on moodustatud üle neljakümneliikmeline volikogu, kes ise otseselt kirjandustöös osalemata toetab seda oma autoriteediga. Volikoguse kuulub akadeemikuid ja professoreid, diplomaa-te ja parlamendisaidikuid, äri-ringkondade esindajaid, tuntud kultuuritegelasi, ka kirikumehi. Volikogu esimees on filosoofia ja teoloogia doktor Mikko Juva. Nimetagem veel akadeemik Mat-ti Kuusit ja professoreid Kai Laitist, Pertti Virtarantat ja Sep-po Suhost, Jyväskylä maahärrat Kalevi Kivistöt, Helsingi linna-pead Raimo Ilaskivi, tuntud Soome ORO diplomaati Max Ja-kobsoni, Rahvuseteatri juhti Kai Savolat, Rahvusopera kunstilist juhti Jorma Hynnist, kirjanikke Gösta Agreni, Eeva Joenpelto, Kirsi Kunnast jt. Nagu Seppo Zetterberg avakõnes tõdes, on viimaste aegade sündmused Eestis avalikustanud paljusid probleeme oma maa kultuuri arendamisel, samuti teadvustanud Soomes, et kahe maa ja rahva kultuurikontaktid on ikka veel ebapiisavad. Eesti seisukohalt on mõõdapäasmatuks vajaduseks

igakülgse informatsiooni hankimine kogu maailma kultuuri ja teaduse eri valdkondadest, võimalus õppida ja stažeerida väljaspool kodumaad. Erilist huvi on osutatud Soome suunas. Reisisivõimalused on soodsad, kuid takistuseks on olnud valuuta puudumine. Soomes taas on ilmnunud soov eestlaste pürgimusi toetada, senini ei ole aga olnud konkreetseid kanaleid, mille kaudu abi osutada.

Nüüd väljakuulutatud korjanduse tuludest moodustuv Eesti Kultuuri Fond hakkab jagama stipendiume üksikisikutele, aga erijuhtudel ka organisatsioonidele ja asutustele. Stipendiumidega võidakse toetada ka Eesti vähemuskultuuride, nagu soome, rootsi, ingeri jt. vajadusi. Võimatu pole edaspidi näiteks kirjastustegevuse aidamine jm.

Fondil saab olema sõltumatu, soomlastest koosnev juhatus, kes jagab raha eestlastest toimkonna ettepanekul, mis moodustatakse Eesti loovate liitude ja kultuuriasutuste esindajatest. Eesti Kultuuri Fondile kogunevad rahad säilitatakse Soomes omal pangavarvel, korjandus kestab 1990. aasta 31. jaanuarini. On moodustatud ülesoomeline korjandusorganisatsioon. Nimetus Eesti Kultuuri Fond ei tähenda siiski seda, et stipendiume jagatakse ainult erinevate kultuurialade esindajatele või teaduslikuks enesetäiendamiseks. Niisama hästi võivad õppimis- või stažeerimisvõimalusi taotleda õpetajad, arstid, majandusjuhid, insenerid, talupojad ja teiste erialade inimesed. Korjanduse volikogu esimees

doktor Juva meenutas esimest sõjajärgset käiku Eestisse 1950. aastail ja muljeid Tartu ülikoolist. Ülikooli kõrgetasemeline teaduslik tegevus ja õpetustöö, samuti eestlaste elujõuline ja visa kultuuripüüdlus jätsid juba tookord sügava mulje. Eesti rahvuslikku sifkusi imetledes meenutas doktor Juva Snellmani tuntu ütlust, et jõud on harituses, vägivallega ei saavutata midagi. Eesti ja Soome hõimusuõprus on alati olnud eelkõige kultuurihõimlus. «Eestlased on nüüd ise läinud uue jõuga oma kultuurivankrit vedama. See on nende kohustus ja töö. Meie võimuses on tagant tõugates aidata seda ülesmäge minemist,» ütles kõneleja.

Eestist olid kohal kirjanikud Lennart Meri ja Jaak Jõerüüt. Esimene neist osutas erinevatele teedele, mida Eesti ja Soome on käinud viiekmne aasta jooksul: viimane pool sajandit on Eesti sidunud idaga ja Soome läänega. Oleme nii lähedased, et maailma silmis sulame ühte. Meie kultuurid koos on suuremad ja huvitavamad, kuid see ei ole matemaatiline summa, vaid Põhjamaa Vahemere nähtus, mille tugevusest kogu Euroopa on tugevam. Lennart Meri tänas korjanduse algatajaid.

Esimese poole tunni jooksul tehti esimene annetus — tegev-direktor Aaro Korkeakivi teatas, et Oulu «Kaleva» juhtkond on otsustanud loodava Eesti Kultuuri Fondi arvele kanda 100 000 marka.

Helsingi

ELLE ANUPÖLD

KULTUURI-AJALOOLINE TEGU

ise aga võisin avaurituse sõnavõtus öelda seda, mida tahan korrata siin eesti keeles: «See on soomlaste sõbralik käesirutus eesti kultuurile ja me võtame selle hea meelega vastu. Meil on samas põhjust olla ka uhked ja rõõmsad selle üle, et lisaks vanadele sõpradele (näiteks Turglase-selts) oleme leidnud palju uusi sõpru ja toetajaid ka mujalt, nagu Soomalaissuud Liitto, Svenska Finlands folketing jt.»

Tugeva mulje jättis ka nimetatud valtuuskunta, mille nimekirja õigupoolest tasuks

täielikku avaldamist (ehkki ka sellest ei selguks viimase astme tõde, sest paar järgmist päeva näitasid nimekirja ilmsel võimalikku laienemistendentsi). Nii või naa, mainigem E. Anupõllu toodud nimelede lisaks näiteks kirjanikku, filmimeest ja parlamendisaidikut Jörn Donnerit, TV-uudistest tuttavat Arvi Lindi, pangadirektorit Esko Ollilat, parlamendisaidikuid Ingvar S. Melini ja Osmo Soininvaarat, saami kuulsust Nils-Aslak Valkeapääd ja last not least eestlasi Jutta Zilliacust ning Ilmar Talvet.

Eesti Kirjanike Liit kutsub sügiseks kokku 5–7-liikmelise toimkonna, kuhu kuuluvad kindlasti teiste kultuuriasutuste esindajad. See toimkond hakkab järgmisel aastal koguma ja esitama Soome-poolele stipendiumiavaldusi. See kõik on siis juba väga maine. Praegu olemas natuke pidulikumat. Me täname.

JAAK JÕERÜÜT

KIRJANIKE LIIDU TARTU OSAKONNAS

kindlamad vormid ja ka selle liikmete loomeind kasvab. Seda kinnitab trükit tulnud kogumiku «AlmaNAK» esimene number, millele peatselt lisa tulemas.

Kriitikasektiooni probleemid võitis kokku Kajar Pruul. Ta rääkis ettevalmistustest traditsioonilisteks kevadisteks Tartu kirjanduspäevadeks. Ohtlasi avaldas kahtlust, kas sektioon organisatsioonilise vormina ennast enam õigustab. Viimane kahtlus siiski toetajaid ei leidnud.

Ain Kaalep rääkis ilmutisval-mis saanud ajakirja «Akadeemia»

esimese numbr sisust. Ta avaldas lootust, et juba lähemal päevil õnnestub välja kuulutada tellimine sellele hariflaskonnas nii oodatud ajakirjale.

Veel jagasid informatsiooni Kirjanike Liidu juhatus sekretär Olo Tuulik ja NSVL Kirjandusfondi EV osakonna direktor Laine Gross. Jutuks oli taas praegune kirjanike suurim valu- ja ohupunkt — kirjastustegevus. Käsitleti mitmeid muudki küsimusi, nendest olulisemana Peedul asuva kirjanike loomingulise ma-jaa hooletusse jäetust. Sõna võtsid Valmar Adams, Hando Runnel, Ain Kaalep, Jaan Kaplinski, Juhana Peegel jt.

Lehte Heinsalu valiti taas Kirjanike Liidu Tartu osakonna sekretäriks. Teda hakkab abistama senise 5-liikmelise presiidiumi asemel 4-liikmeline juhatus. Kirjastamisprobleemid lubati aga Tallinnas lähemal ajal väga tõsiselt käsile võtta.

HENN-KAAREL HELLAT





«KOLM ÕDE»

Kellel poleks meele A. Šapiro «Kolme õde» lavastus meie Draamateatris! Säärane mõte käib meelest läbi, kui püüad hiljaegu Moskvas nähtud Lääne-Berliini teatri «Schaubühne am Lehniner Platz» etendustest saadud muljeid kokku võtta. Ja samas leiad enda imetuseks, et on möödunud üle viieteistkümne aasta ajast, mil A. Šapiro meie Draamateatris «Kolme õde» lavastas. Sellega ta üllatas ja köitis. Kui palju oli suurepäraseid näitlejaid! Imestan isegi, mis mind pärast etendust nii kangesti neid kõrvutama kisus. Võib-olla just see, et lavastused on siiski üpris erinevad. Kuid ehk just sellepärast, et nii ühe kui ka teise mõtte-likse põhitallaks võib lugeda inimeste saatust, mida dirigeerib niihästi aeg kui ka ruum, milles elada on antud. Milles nad püüdleval õnne poole, elavad läbi hingepingeid, püüavad üksteist mõista. Ja ikkagi ei suuda! Kuid seegi ei vii kuhugi välja. Kummagi lavastuse lõpupäändiks saab õnne-igatsuste nukrus. See jääb helisema, jääb mõtlemisele kaasa. Sama tunnet arvan meenuvat A. Šapiro «Kolme õde» omaaegsetelt vaatamistelt.

Kuid nende eripära on ilmselt märgatav. Kui A. Šapiro asetab «Kolme õde» sündmustiku suletud ruumi, püüab ta ehtsatest laudadest pruunikalt koloreeritud seintega, siis võis seda mõista ka metafoorses tähenduses. Eraldatus, suletus, väljapääsmatus. P. Steini lavastuses (kujundus Christoph Schubigerilt) on rohkesti ruumilist avarust, milles eksponeeritakse Tšehhovi-inimeste elukäigud, nende omavahelised suhted, niisamuti kolme haritud naise unistuste, püüdluste ning igatsuste pörkamised argielu paratamatustega. Neist igauks liigub oma liini pidi. P. Stein on andnud igale rollile tema elupantiituri.

Näitlejate kõrges mängutase mees pole põhjust kahelda. Kõidab see, et rollitõlgendusi kannab täpselt väljendatud ehe tunne. Eriti tahaksin esile tõsta Jutta Lampe, kelle Maša on saanud suure tunnustuse Tšehhovi tõlgendamisel (lisagem, et näitlejataril on olnud menu ka Gorki rollides — Maria Lvovna Gorki «Suvitajates» hooajal 1974/1975, ka see P. Steini lavastuses).

Tähelepanu koidab Natalia kuu, kelle rollile on lavastaja andnud omapoole, kuju keerukamalt avada tõlgenduse. Võiks isegi öelda — on lisatud traagilisi tundeid. Ta on Prozorovide perekonnas tõrjutud seisundis. See paneb teda enda eest seisma, enesevastastlikku käitumist. Neil juhtudel muutub Natalia lõhkraks ning labaseks. Kuid selle aluspõhuseks on pigem sisemine ahastus kui kurjus. Ta tunneb end üksinda Prozorovide majas. Tina Engel Nataliana üllatas oma ehtsa meeleheitevaluga. Hakkad teda mõistma kui inimest. Ahastuses suudleb ta Olra käsi ja sealt toimub üleminek solvatud inimese raevu.

Tusenbachi (E. Stötzner) armastus Irina vastu purskab välja enesekaotuslikus ahastuses, mis tundub tema vaoshoituse juures ootamatunagi. Tavapärasest mehelikust ennastvalitusest Vershininist kaldub kõrvale Otto Sanderi tõlgendus. Mašal on selle Vershinini mõtte/meanutisus vaid meeldiva mälestuse kaal. Ei rohke- mat! (Meenutagem siin M. Mikiveri Vershinini traagilist lah- kumist Mašast!) J. Lampe Maša armastab aga tõepoolest Vershininit. Ja sügavalt. Tagasi- hoitult küll. Kuid see võib

MULJEID SAKSAMAA LV TEATRIPÄEVADEST

end välja murda suure tunde eneseavalduseks. See etendus- ses toimubki.

Eluratas veereb õdedest üle. Kuid meile vaatajaile jäetak-



se siiski usk, et neil jätkub si- semist jõudu oma kaotuste- pingete ületamiseks.

Kõrgelt professionaalne la- vastus. Kuid niisamuti tahak- sin lisada: kõrge esinemiskul- tuuriga teater. Siia juurde ar- vaksin suurepärase pildima- terjaliga varustatud, fotode kõrval ka dokumentaalse and- mestikuga varustatud välja- ande Tšehhovist.

Millal jõuame meie niikau- gele?

KARIN KASK

«LOOMA- KAUPMEES LEVI»

Schwarzwaldis jalamil Sasuva ajaloolise Freiburgi Linnateater (üks seal- sest neljast teatrist) oli toonud Moskvasse oma noore autori Thomas Strittmayeri draa- ma «Loomakaupmees Levi» («Viehjud Levi»). Teos käsitleb sakslastele hella ja valusat tee- mat — juutide tagakiusamist ja füüsilist hävitamist. Teater otsib omalt poolt vastust palju kordi ikka ja jälle üleskerki- nud küsimustele: kuidas võis nii rikka kultuuri ja huma- nistlike traditsioonidega maal midagi säärest juhtuda? Ja vastab ilma mis tahes eu- femismideta, ilma vähimagi «väljavandamisega» varjundi- ta: põhjuseks oli ühesuunaline totaalne ideoloogiline ja mas- sipsühholoogiline töötlemine, mis välistas vähimagi oma peaga mõtlemise. Ideoloogiline surve ei jäänud n.ö. pealis- ehituslikuks nähtuseks, vaid oli tunginud inimeste ajusse ja hinge ning saanud nende käitumise ja ellusuhtumise endastmõistetavaks määra- jaks. Seetõttu leidis ka antise- mitism väljenduse mitte ainult sõjakate rünnakrühmlaste bar- baarsetes tegudes, vaid ka soodsa pinnase suure osa sak- sa rahva meelelaadis, neis, kes tollast inimvaenulikkust režiimi talusid ja talle koguni hurraa- tasid. Kõnealusel näidendis näeme, kuidas esmalt igati mõistlikke «lihtsates» ini- mestes — noortes ja vanema- tes, maainimestes ja raudtee- töölises — lööb välja nende inimväärikust hävitav hinge- tus ja julmus. Omalaadne mas- sipsühhoos. Ülemeelikute lau- lude ja naljade saatel mõnita- vad nad omataolist tööinimest ja teevad tema elu võimatuks.

Lavastaja Kai Braak oli taotlenud äärmist tõepära, mille teenistuses olid ka roh- ked naturalistlikud stseenid ja detailid. Söögilauas söödi eht- sat auravat suppi, siinsamas lahtiste uste tagant kuuldus kanade kaagutamist ja lehma ammumist, üle lava kanti suurt kasti, mille laudade va- helt paistis päris tõeline elus siga. Kõrtsilaudadel õllekan- nudes kobrutas ehtne baieri õlu. Kõik see lõi vaatajas va-

hetu osalise ja kaasvastutaja tunde, mis tõenäoliselt annab veelgi tugevama pingevälja kodumaal.

Näitlejate rollitõlgimisi ei saa kuidagi nimetada «mänguks», sest need olid ilma igasuguse välise karaktersuse või efek- titaotluseta. Liigutavalt inimi- lik ja vägivalla vastu võimetu oli Levi osas Klaus Weiss, Ueli Schweizeris taluomaniku Horgerina ja Lisbeth Felderis tema naise Krescenciana nägi- me põliseid maainimesi, kelle seljataga on pikad aastad ras- ket tööd ja kellele saab lõpuks saatustlikuks püüe juuti kaits- ta.

Ka massistseenides osale- nud mitteprofessionaalid sul- sid kenasti ansamblisse.

Kuna etendus toimus Moskva Leninliku Komsomoliteatri väike- lavas (saalis ca 120 kohta), oli huvitav tähele panna, kui oskus- likult oli kasutatud nappi lava- ruumi (osa tegevust toimus ka saalis ridade vahel): sinna mah- tustid mitme lauauga õllesaal, ta- lutoad, loodi illusioon kogu ma- lapidamisest.

Freiburgi teatri kõrgetaseme- line esinemine peegeldas veel kord tõsiasia, et Lääne-Euroopas ei ole intensiivne kultuurileu- tsentraliseeritud üksnes suure- madesse linnadesse, vaid seda jagub ühtlaselt ka väikelinnadele ja lüüde üle kogu maa.

Etenduselt võis peale kavalehe kaasa võtta veel ka mahuka ja rikkalikult illustreeritud brošüüri näidendi «Loomakaupmees Levi» sõtsiaalsest taustast — kolme- kümnendite aastate Saksamaast. Selle väliaandepigraafiks on George Tabori sõnad: «Kes ei taha õppida minevikust, on mää- ratud seda uuesti läbi elama». Nendes sõnades on ka kõnealu- se lavastuse mõte ja põhjendus.

KALJU UIBO

«VIIMANE LINT»



Maini-äärse Frankfurdi Draa- mateater («Schauspiel Frankfurt/Main») pakkus festivalikavas Samuel Becketti «Viimast linti». Kuulsa monotüki peatege- last, oma elusaatuse üle mõtisk- levat Krappi kehastas Saksamaa Liitvabariigi üks vanemaid näitlejaid Bernhard Minetti. Praegu 83-aastane näitleja oli kolmandat korda «Viimase lindi» Krappi rolli tõlgendaja. Klaus Michael Grüberi lavastu- ses oli targalt arvestatud vana- meistri jõuvarusid: tekst oli vä- hendatud minimaalseks, peami- ne panus oli aga tehtud näitle- ja eakust väljenduse faktuurile, tema näitlejaisiksusega kaa- saskäivale teisele plaanile.

Krapp ilmub päikesel täis aia- majakeses, mis nõjatub nagu linnupesa hiigelpuu oksale, ja hakkab väga aeglaselt ja suu- re hoolikusega kastma kaktusi ja teisi elavaid taimi. Pikas hommikukuues ja suure nõk- mütisiga vanamees toimetab rõhutult pikkamisi, sõnatu te- gevus etenduse algul kestab oma kümme minutit. Ka tema suhtumine magnetofonilindilt kostvasse tekstisse ei kutsu te- mas esile teravaid reageerin- guid — on vaid hetkelised pea- tumised toimetamises, üllatu- nud seisatumisi mõne sõna kuulmisel, mõtisklev saali vaatamine, mõned mimilised rea- geeringud. Üsna elupäevade õh- tusse jõudnud mees ei huvita enam eriti maailm ega olnu. Meie ees on ehe resignatsioon. Huvitav oli teada, et tekst, mi- da ta lindilt korduvalt kuulab, on ta enda sisse loetud ning pärineb 1961. aasta Kölni lavas- tusest. Minetti oli siis 55-aasta- ne. Ent oma vaikselt, aeglaselt viisil mängib näitleja tunnet- tavaks hüvastiütu noorusega, armastusega ja lõpuks — elu- ga.

Grüberi lavastus näitas, et näitleja iga arvestades on voi-

malik huvitavalt avada isegi tema enda korduvalt mängitud teost.

Nähtu pani paratamatult mee- nutama Jüri Järveti sama rolli. Tagantjärele võib kinnitada, et see oli Järvetil üks neid töid, mida oleks pidanud suures maailmas laiemalt näitama, sest ta kannatanuks välja igasuguse võrdluse. Kahjuks mängis ta seda rolli perioodil, kui üksed maailma haruharva paotusid.

ENDEL LINK

STSEENID NELKIDE KESKEL

Saksamaa Liitvabariigi teatri päevadel Moskvas saime tutvuda ka Wuppertali Tantsuteatri ja selle kuulsa koreograafi Pina Bauschiga, tema viimase lavas- tusega «Nelgid».

Laval toimuv oli kaunis ja meeliülendav. «Nelkide» lavapil- di vapustav esmamulje — lava täis õrnroosakaid elusuuruses nel- ke (kunstnik Peter Pabst) — jäi selle lavastuse puhul oluliseks; valge nelgivälja saatust oli ka terve etenduse läbivaks mõteli- seks teljeks. Pidulikes riietes me- hed ja naised seisis ja istusid toolidel keset nelke, nende lii- kumine mööda nelgivälja oli graatsiline ja ettevaatlik.

Edasi läks lugu vallatumaks: kleitidesse riietatud meesterah- vad hüppasid mööda lava jäne- sehüpetega. Ootamatult ilmus välja karmi olekuga mees, kes asus hüppajaid taga ajama ja, mõne käite saanud, karistas ta- da laksudega vastu tagumikku. Tegevuse edasine käik peegeld- daski kahe esitatud vastandliku teema, naivse loomupärase va- baduse ja ohjeldava sunni arengut. Tihti sai näha nende teemade primitiivsuse grotesk- seid lahendusi. Korda kaitsev mees astus kleidiga mehe juur- de ja küsis passi. Suurel nelgi- väljal toimus kafkalik stseen inimestest, paberist ja hoolikalt korrasstatud ühiskonnast. Etendu- se vähesed repliigid olid Mosk- va etenduse jaoks vene keeles ära õpitud ja konarlik vene keel lisas dialoogidele grotesksust. Omaette tipuks kujunes mono- loog rõduli, mis propageeris võileiva söömise moodust, kus vorstitüki edasilükkamisega on võimalik ühe vorstitükiga süüa mitu leivatükki.

Klassikalist tantsu esines vaid üks kord, mil üks kleidis mees teki hüüete «Vaadake, mis ma võin!», «Ma võin seda!» saatel rea klassikalisi hüppeid. Üleüld- neid tantsulisid seisnes rütmilises jalatõstmises, mida teki eeslaval rõhm inimesi enamasti rõõmsate ladinameerika marsside saatel.

Lavastuse muusika oli mitme- kesine: Schubertist ja Gershwi- nist mitmesuguse džäss ja la- dinaameerika marssid. Ome- ti oli muusikal ainult tausta tä- hendus, muusika tegi kaasa kõik laval toimuvad teemavahe- tused. Enam konfliktseid stsee- nid toimusid aga vaikuses.

Üks lavastuse teemadest oli seotud nelja kaskadööri tege- vusega. «Korralikud» inimesed ehitavad keset vallatute kepsle- mist üles kaks papist karpide hunnikut, kuhu kaskadöörid kõr- gete poodiumide pealt hüppasid. Ehk küll kaskadööride sündi- matus käitumises puudus otse- ne jõhkrosus, oli nende olekus vägivalla hõngu: see peitus nen- de tegevuse paraadlikus vaate- mängulisuses, mõjus kontrasti- na vabameelsetele motiividele.

Lõpuosas kordusid taas mõ- ned lavastuse alguse stseenid, kuid kordusel oli lüha teine si- su: see toimus mahatallatud nel- giväljal.

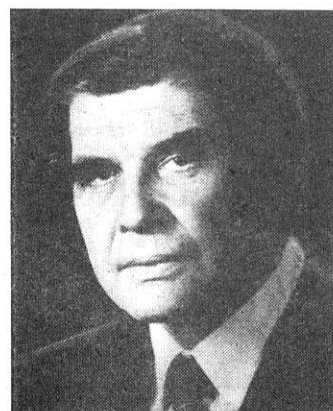
Kuigi Eestis täpselt seda laa- di teatrit ei ole, tuli omeli meelde Viidingu-Rätsepa «Ole- vused». Ka «Olevused» oli gro- teski ja janditamise kaudu ini- mese ja ühiskonna teadvuse min- gisuguste algosede ja algmõis- tete avamist, neile kunstiliste vastete otsimist.

Akki on sellisel teatril ka meie jaoks tulevikku?

ANDRES LAASIK

AKSEL ORAV

60



Euripidesest alates on teatris ikka vaja läinud laiaõlgseid, me- hiseld ja tuseda intelligentsia näitlejaid. Eesti teatrikunst on seesugustena jälle jätnud Ants Lauter, Valdeko Ratasseppe, Rudolf Nuude ning nende järel Aksel Orav. Meie teatrikunst dramaatilist *crescendot* on ikka krooninud talupoeglik mõistus- pära, mis omakorda küsis rah- vusliku mängustiili järgi. Viima- sest hakkamegi ehk tänapäeval rohkem kõnelema, seda enam, et rahvusliku klassika mängi- mise olemine peaaegu et teise- järguliseks taandanud. Kolmküm- mend viis aastat tagasi, paar aastat pärast VIII pleenumit, kui terve GITIS-e eesti stuudio lend ühekorraga Draamateatrisse tu- li, oldi eesti rahvusliku teatri tegemisele aja heitlikkusele vaat- amata võib-olla lähemalgi. Moskvas tulnud noored, seal- hulgas ka tänane juubilar Aksel Orav jäeti lausa ajastu lipu- ja loosungitükikesed esialgu puutu- mata. Nad leidsid täisrakenduse eelkõige «Libahundis», «Mahtra sõjas», «Kevades», ka «Varga- mäes» ja «Tuulises rannas» ning veidi hiljem «Kauka jumalas». Aksel Oravale anti mängida Völlamäe Päärn, Tammaru Mar- gus, Lutsu Tõnisson, Hindi Peep- son, Tammsaare noor Andres ja Kitzbergi noor Märt. Mida sa, hing, veel igatsed, kui siia kõr- vale võid kirjutada A. Kivi Tuo- mase, Jakobsoni Peeter Kondo- ri jt. Mõistagi ei saanud rahvus- karakterite sünd toimuda vastu- oludeta, sest kunstipoliitika üle- ja järelevalvatajad nõudsid ainult ühemoodulist klassipositsiooni, kus siis ka kirjandusinstituudi nõudmiste järgi said kõige enam rappidat Margus ja Völ- lamäe Päärn. Aga kõigele vaata- mata — neid vaatas publik ja aitas teatrilgi hinges püsida.

Hruštšovi aeg tegi ukse lahti euroopalikumale repertuaarile. Luid Filippo «Filumena Martu- rano» ja G. Gehri «Kuuks ma- jakord», milles A. Oraval olid mängida Filumena lükksest poeg Michele ja töölispoiss Jo- jo: osad, mis töid kaasa uusaeg- semat žanritunnetust. Rollileu- ainukordsuse, ümberkehastu- mise maagiani jõudis A. Orav aga eeskätt J. Steinbecki «Hir- test ja inimestest» Lenniega ning V. Pandi «Avarii» Klaus Pedakuga. Aksel Oravast sai ka filminäitleja.

Seisakuaga läheb A. Orav õn- neks paraja pagasiga, skepsist ja pessimismiga läks nüüd vaja, et vähegi ausamat elu näha. Ühiskondlikku paranoiasühho- loogiat valgustab poeetiliselt lä- bi eelkõige doktor Fromm E.-L. Manneri «Põletatud oranžis», ent ka «Fausti» II osa Keiser.

Süüdivuse/süüdimatuse *cres- cendo*-de ajastu tarkus kõlab A. Orava interpreteeringus eriti mõjusalt P. Karvaše «Seitsme tunnistaja» peaurilja ja Traa- di/Panso «Tants aurukatla üm- ber» Sirgaste Martinsonis. Kes valde vankrile ei istu. Sümbol- kuulaks mängitud Vetemaa «Roo- slaja» Halli järel otsib Aksel Orav aga rakendust «Eesti Raa- matule» tõlkeid tehes ja jõuab ka näitejuhi laua taha. Seetõttu on meil nüüd võtta kas või vi- deolindilki Aino Talvi Anna ja Velda Otsuse Mironihha V. Ras- putini «Viimases tärnits».

19. veebruaril saab Aksel Orav kuuekümneseks. Täname teatriliselt kutsut teda vaatama lavastuses «Vaikuse vallamaja», «Tuul Olümposest tuhka tõi» ja «Maria». Kindlasti läheb meie teatril veel vaia Aksel Orava ausat, tõsist, talupoeglikku intel- ligentsia näitlejalenti. Tänu tehtu eest, edu ja õnne homme jaoks!

KALJU HAAN



Eesti kunsti on 1980. aastate vältel süvenenud uued hoiakud, mis mujal maailmas iseloomustavad XX saj. kunsti eelmisele arenguetapele — avangardile — vastanduvat postmodernismi. Pidev uuenemine, millele oli orienteeritud avangardi evolutsioon postimpressionismist saajandivahetusel 1970. aastate kontseptualismini, on asendunud ideede ning vormistusteede pluralismiga. Viimane ei põhine niivõrd originaalsel looval pürgimisel, kuivõrd seisukohavõtul, olgu siis kriitilisel või jaataval, eelneva moodsa kunsti kogemuse suhtes.

Näitus «Avangardi idee jälgedes», mida aastavahetusel poolteise kuu vältel oli võimalik näha Kadriorus, heitis põgusa pilgu eesti kunsti vahetulele nende kahe XX saj. lääne kunsti faasiga. Seinapinna vähesus ei võimaldanud sejuurges kummagi fenomenit kuigivõrd ülevaatliskult esitamist. Tuli leppida spekulatiivse lähenemisega, mille aluseks sai nähtustele omase feeling'u kontrastne vastandamine.

Avangardi ideede arendustest eesti kunstis jäi valik peatuma 1970. aastatel ning järgmisel kümnendite vahetusel meie kunstipildis olulist, osaliselt alternatiivset kohta omanud taotlustel, mida ühendab oma ajastu maailmataju abstraktse süstematiseerimise püüdlus. Oma ajal määratles Leonhard Lapin neid kui objektiivset kunsti, s. t. reaalsuse kogemisele orienteeruvat, hiljem on sama nähtuse suhtes kõige sagedamini tarvitatud geomeetriselise kunsti mõistet. Viimane aga ei hõlma kaugeltki suunaga seotud loovisiksuste püüdluste skaalat, millele erilisel suhtetõttu ongi väga raske ühist nimetajat leida. Valdavalt on J. Kase, K. Kurismaa, L. Lapini, A. Lille, R. Meele, J. Okase, S. Runge ning Tõnis Vindi 1970.—1980. aastate alguse loomingud algimpulsid pärit II maailmasõja järgse nn. hilismodernistliku kultuuri ratsionaalse pooluse mõju-sfäärist.

Eesti kunsti ajaloo on see liikumine 1920. aastate kubismi kõrval üks olulisemaid ja järjepidevamaid avangardi ideede arendusi. Varasemad kontaktid moodasid kunsti uusimad ilmingutega on tagasi jälgitavad küll juba meie sajandi esimesesse kümnendisse (A. Vabbe, E. Viiralti, Adamson-Ericu, J. Greenbergi jt. õpiaastatesse Euroopas), ent neil on siiski suures osas episoodiline iseloom. 1920.—1930. aastatel oli eesti iseseisvuse rahvuskultuur kindlalt seotud talupoegliku miljö ja sellest lähtuva harmoonilise maailmapildiga. Teaduslik-tehnilise progressi käikus teise

EESTI KUNST

JA RAHVUSVAHELINE AVANGARD

elutaju ning suurlinlik eluviis, millest avangard inspiratsiooni ammutas, siia otseselt ei ulatunud. Samuti puudus rikas elitaarpublik, kes ekstravaгантset kunstimõtet materiaalselt oleks toetanud. 1940.—1950. aastatel kunstiprotsessi normaalse kulga katkes ning informatsioonivahetus läänemaailmaga ei toimunud. Kehitvale tendentslikule kunsti-käsitlusele allutati ka kunstiajalugu, moodsa kunsti areng impressionismist alates sai täiesti negatiivse hinnangu.

Informatsioonivahetuse teatav normaliseerumine ning loome-atmosfääri järkjärguline vabane-mine 1960. aastatel andis muu hulgas tõuke intensiivsele otsingulainele kunstis. 1960. aastate keskpaigas saavutas Eesti kultuuriinformatsiooni abstraktsionismihuv, millele isikupäraseima tõlgenduse andis E. Kiits, H. Roode, O. Maran. Õpiaastatel kaitkes abstraktne kunst (Kandinsky looming, abstraktne sürrealism, sealhulgas sellele Moskvas elanud U. Soosteri antud tõlgendus) ka ERKI Üliõpilaste Teadusliku Ühingu raames moodustunud loomingulise rühmituse ANK '64 liikmeid (J. Arak, K. Kaasik, M. Leis, E. Ootsing, T. Pallo, V. Tamm, A. Vint, Tõnis Vint) ning nende arvukaid aatekaaslast. Selle põlvkonna iseseisvate püsivate loominguliste taotluste jaoks oli glüsimis roll siiski daliliku illusoorse sürrealismi kogemusel ning popkunsti tulekul eesti kultuuri huvivõrgi. Viimaste ning kehtivate kunstiliste arusaamade koostöö tulemusena kujunes 1970. aastate kunsti üheks keskseks suundumuseks nägemuslik isikupärane sümbolism.

Popkunsti oli algusest peale keskne roll järgmise noore eesti kunstnikegeneratsiooni huvivõrgis. Popi, meelsus domineeris ERKI tudengite iseseisva loomingu näitustel 1960.—1970. aastate vahetusel, rühmituse «Soup '69» (A. Keskküla, L. Lapin, A. Tolts) ettevõtmistes, näitusel «Eesti Edumeelne Taie» kohvikus «Pegasus» (1970), kus esinesid «Soupi» ja «Visarite» (Tartus tegutseva rühmituse) liikmed jne. Eesti popkunsti võttis oma aine peamiselt kohalikust keskkonnast ning mõtestas seda teravalt ja eelarvamustevabalt. Soov ise kogeda loomingulisi võimalusi väljaspool traditsiooniliste kunsti-liikide diire realiseeruse kunstinoorso arvukates ühistegevustes: happening'ides, performance'ides, absurdisteatri etendustes, maakunsti projektides. Tulemuse püsivusel või kunstilisel kvaliteedil ei olnud nende ettevõtmiste puhul

tähtsust, oluline oli idee ning tegevus ise. Nii nagu analoogilised kunstivormid mujal maailmas, olid need tegevused meil suurel määral suunatud kehtivate normide purustamisele ning kunstiinstituutsionaliseerumise vastu. Sellest põnevast ajajärgust on praegu ettekujutus võimalik saada peamiselt fotode ja omaaegsete ülestähenduste kaudu. Erandiks on Jüri Okase eestvedamisel toimunud sündmus, mis ta ise kitsasfilmile jäädvustas. Näituse avapäeval esilinastus viimaste põhjal valminud video. J. Okase video kunstilist külge toetab oluliselt R. Sibula ning E.-S. Tüüri muusikaline taust. Selle selge kuuluvus tänasesse päeva võimendab mõneti retromomenti, mis on tingitud ajalisest distantsist kitsasfilmide valmimise ning videonormistamise vahel. Võimalus kolmveerand tunni jooksul pealtvaatajana osaleda eesti kunstiajaloo erandliku etapi sündmustes oli meelde jääv kogemus.

1960.—1970. aastate vahetusel oli see noorteliikumine eesti kunstis midagi underground'i taolist. Poolametlikud näitused «Saku '73» ja «Harku '75» langevad juba nonkonformistlikust sotsiaalsusest ning rühmentaaliteedid kantud hoiakute taandumise ning loomingu järkjärgulise estetiseerumise perioodile. See protsess ei puuduta ainult avangardist, vaid ka traditsioonilisemalt pinnalt lähtuvaid eesti 1970. aastate kunsti taotlusi. Esteetilisest traditsiooni pinnal toimunud lähenemine, millega kaasnes võltskäsitlustes kompromiteeritud sotsiaalsuunõude ignoreerimine, säilitas eesti kunsti protsessi ühtsena ajal, mil mujal Nõukogude Liidus ametlik ning pörandaalune kunst arenesid erinevaid radu.

Ühtlasi annab 1970. aastate teise poole eesti kunsti avangardist lähtuvate taotluste puhul tublisti tunda asjaolu, et valdav osa XX saj. avangardi koostajast oli läbimata. Nii näiteks sisaldab meie varasem kunstiajaloo arvukaid reaalsusest lähtuva abstraktsiooni

enam ja vähem süsteemikindlaid näiteid, ent isetähendusliku abstraktse visuaalse struktuuriga teostest saame siiski rääkida peamiselt 1970. aastatel. Range geomeetriselise abstraktsionismi võimaluste arendamine köidab sel perioodil Tõnis Vinti, Sirje Runget, kümnendi lõpuaastail ka Ado Lille. Tõnis Vindi rafineeritud graafilises tõlgenduses on geomeetrisel struktuuril ühtlasi universaalse märksüsteemi tähendus, S. Runge geomeetriselise perioodi tippsarjades «Geomeetria» (1976) ja «Ruum» (1977) isikupärane nägemus optilisest ruumilisest illusioonist. Ado Lille geomeetriselises maalides saab arenduse abstraktse ekspres-sionismi järgse hard edge'i probleemide ringe.

Inimese ja tehnilise tsivilisatsiooni vahetulest lähtuv avangardi arenguliin, sa-jandi esimeste kümnendite futurismist-konstruktivismist 1950.—1960. aastate popkunsti-ni köitis vaadeldaval ajajärg-l eesti kunstnikest kõige tugevamini Leonhard Lapini ja Jüri Kaske. L. Lapini markantseimas sarjas «Naine — masin» saab see teema intensiivselt erootilise tõlgenduse. Jüri Kasele seavastu on iseloomulik legerlik monumetaalne sotsiaalsus.

Loetletute kõrval on üks 1970. aastate eesti avangardi dominante kontseptualism, mis seni-sele moodsa kunsti vormikesksele arenguliinile vastandas iseseis-va väärtusena idee. Kontseptua-lismi mõjusfääri kuulub nii L. Lapini märkide vormi ning se-mantika vahetulest lähtuvate pühendatud sari, J. Okase tehismiljöde orienteeritud graafika kui ka Kunstimuseumis tänava esma-kordselt eksponeeritud Raul Meele looming. Raul Meel nagu A. Lillgi on kunstis iseõppinu. Kontseptualistliku kunstikäsit-luse avastas R. Meel enda jaoks täiesti iseseisvalt, kirjutus-masinaga «mängides». Seda liini arendas kunstnik edasi konk-reetes luules ning pärisnime-de semantilis-visuaalsetest võim-lustest lähtuvates arvukates sarjades. Viimaste seas on nii kirjutusmasinal fikseeritud kui serigrafiasse viidud. Tehnilis-tes graafikutes kunstnikku võlu-nud informatiivse ja esteetilis-e ühendus sai aga aluseks enam kui 1000 üksikut lehest ning arvukatest väiksematest sarja-dest koosnevale sini-must-valgele tsükli-le taeva all. Ideede ori-ginaalsus ning järjekindlus nen-

de arendamisel on Raul Meele-le loonud väljapaistva maine välismaal. Vahendite ebatradit-sioonilisuse kõrval oli 1970. aastate eesti valdavalt harjumus-pärasest tahvelvormidest lähtu-va kunsti jaoks võrdlemisi vöö-ra ka nii Meele loomingule kui kontseptualismile iseloomulik idee arenduse kui jätkuva prot-sessi esitamine sarjana.

Siin käsitletud ning näitusel eesti avangardi esindama pää-senud moodsa kunsti ratsionaal-semast poolusest lähtuva suu-na kõrval langeb 1970. aastate teisele poolele ja 1980. aastate algusele veel rida teisi tähele-panuväärseid modernismi idee-de arendusi eesti kunstis. Üheks olulisemaks neist on ekspres-siiv-ne maalline abstraktsionism. Se-da on 1960. aastatest alates jär-jepidevalt viljelnud Ado Lille, analoogilises laadis on maallind ka Kaarel Kurismaa. 1980. aastate algul oli spontaanne maa-liline eneseväljendus mõnda a-ga valitsevaks Jüri Kase loo-mingus. Suurel määral haakub selle tendentsiga ka Andrus Kasemaa monumentaalsest joo-nistusest laad, kuhu liitub sa-geli figuratiivne visionaarne alge.

1970. aastate kesksaigale langeb hüperrealismi kõrg-punkt eesti maalil. Ent ju-ba ühe selle algataja ning markantseima esindaja Ando Keskküla loomingus asetub rõhk fotoefekti taasloomiselt maalliste vahenditega ühelt poolt otseselt meie kohalikele tehiskeskkonna probleemidele, teiselt poolt aga maallise käsitluse esteetiliselt aspek-tidele. Eesti kunsti jaoks avan-gardistliku tähendusega teo-seid loovad ka mitmed kunsti traditsioonilises piirides liikuvad kunstnikud nagu P. Ulas, Ü. Öun, J. Soans jt.

Eesti kunsti poolt riivamisi puudutatud XX saj. avangar-di võimaluste seas on enam lõpetamata otsi kui järjekind-lalt läbiproovitud arenguliine. Suures osas on see objek-tiivsete kunstiväliste asjaolu-de tulemus, mille resultaatid otseselt mõjustavad meiega tä-nast, sisuliselt nagu mujalgi maailmas avangardijärgset kunsti-pilti. Postmodernismi ajastu eesti kunstis nagu mu-jalgi Nõukogude Liidus on peamiselt esindatud nn. trans-avangard — figuratiivne, tu-gevasti tahvelmaali traditsioo-niga seotud suundumus. Nen-de maade kunsti, kus suhe avangardiga on olnud loomu-likum ning lähedasem, on nüüd, mil kunsti teadlikult ei-tab igasuguseid norme ning maitsekriteeriume, tunduvalt enam võimalusi oma ajastu elutaju irriteerivaks kehasta-miseks. Kujundlikult tõestas seda kas või praegu Moskva Maneežis avatud sotsialismi-maade noorte kunstnike loo-mingu näitus, kus kunstiliste võimaluste eelarvamustevaba-da tõstis teiste seas esile Poola, eelkõige aga Ungari ekspositsiooni.

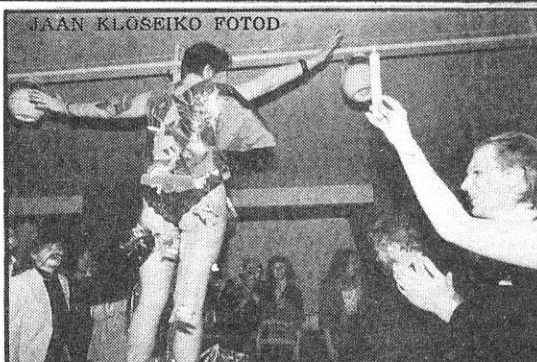
ANU LIIVAK

ÜLEMAAILMNE SÜRREALISTIDE SELTS ASUTATUD!



reakunstnikest kuni vürsti ja mi-nistrini.

Ohtu avas Ando Keskküla lavastatud Salvador Dalí vaimu äratamine. Kõnaldaga ümbritsetud poodiumile toodi kirst, kus elektriküünalde säras lebas här-jasilmadega kaetud, äsja lahkunud suurima sürrealisti vaimu kehastus. «Vaim» äratati, ta tõusis kirstust püsti ning lausus kuulsat hispaanlase sõnad: «Kui inimesed jätkavad suremist, siis on see Jules Verne'i süü — ta oli loo-



giline». Järgnes terve rida ter-vitusi. Kõigepealt seltsi loomise ühelt peamiselt initsiaatorilt Il-mar Malinilt, seejärel tulid ek-sootilises keeles tervitussõnad Ain Kaalepilt. Äärmiselt sügava-mõttelise arutluse Aroni kepit esitas Dalinistliku Kõõlu tervita-ja. Mai Levin lugas ette Kunsti-museumi tugirühma põhikirja, Hamburgi sürrealistidelt tõi sõ-numi Luiz Cassel. Oma luulet lugesis Matti Milius, Oit Arder ja Merca Jääger. Katkeid Dalí

oli erektsioon (või oli see eks-krementatsioon) nagu päris.

Niisiis on selts asutatud — sellest teatas südaõõsel ka «Vi-kerraadio». Seal öeldi ka tele-foni number, kuhu teatada ala-teadvuse avaldumistest igapä-vaelus. Öösel kella kolme paiku võeti kõne Stockholmist, et tervi-tada eesti suurimat sürrealistik-ku luuletajat Ilmar Laabanit. Ol-gu veel lisatud, et materjalid toimunud saadetakse ka Salvador Dalí muuseumile Figuerases. Seltsi edasise tegevuse kohta nii palju, et erinevalt teistest kõikvõimalikest seltsidest ei võta Ülemaailmne Sürrealistide Selts vastu mitte mingeid liikmeid, samuti ei valita eestseisusi ega koostata platvorme, mis aga ei tähenda, et peatselt ei võiks kuulda seltsi järgmistest üritus-est. P. S. Kõik üritustest osavõt-jad olid kostümeeritud. Mitme fantaasiaküllase kostüümi kõrval annaksin siiski parima kostüümi eriauhinna meie moodsa kunsti mainekamale uurijale Jaak Kan-gilaskile, kes ilmus kohale kor-ralikult raseerituna, tumedas üli-konnas, valge säriga ja lipsuga.

ANTS JUSKE

Pealkirja ja piltide järgi võib hea lugeja esmamuljel otsustada, et arhitektuuriajaloolaste idioodistumine on lõpule jõudmas, sest enam ei lubata isegi kahekorruselisel vanal puumajal katusekorrust välja ehitada. Mis siis viga, kui kõik nii lihtne olekski, tegelikult aga hargnevad siit tõsised ja põhimõttelised probleemid. Lähtepunkt on praegu pooleliolev katusekorruse rajamine elamule Herne 24, mis pole niisama puumaja, vaid kuulub eesti arhitektuuriajaloo seisukohalt tähelepanuväärsele ansamblisse, nimelt H. Johanson 1924. projekti Tallinna keskhaigla ametnike elamugruppi.

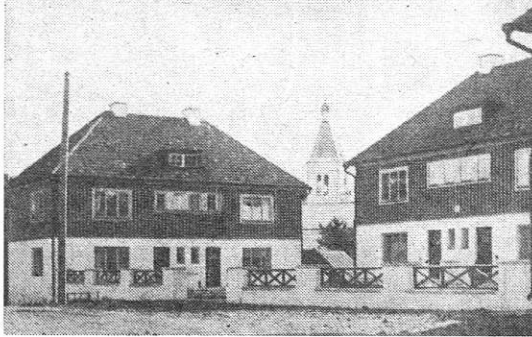
Esimene maailmasõda koos kaassündmustega pööras Euroopa pahupidi. Üldises demokraatiseerumislaines vähenesid klassivahed ja valdavaks sai uus arusaam elamis-tingimuste miinimumist. Hüppeliselt tõusis tähelepanu keskmise sotsiaalehituse ja levima hakkas heakorrastatud ning mugavustega hulgiamuehitus. See oluline murrang leidis vastukaja ka Tallinna arhitektuuris ja 1920. aastad moodustavad siin päris heroilise etapi. Kui Lääne-Euroopas lisandus uuele lihtnimelise elulaadi käsitlemisele radikaalne esteetiline murrang, moodsa arhitektuuri sünni, siis Eestis jäidis esialgu veel traditsionalismi juurde ja funktsionalism jõudis meile alles 1920. aastate lõpuks. Tallinna teadlikule sotsiaalehitusele andsid arhitektuurse ilme peamiselt H. Johanson ja E. Habermann. Esialgu ehitati elamuid tehastele, näiteks Lutheri vabriku elamud Sihveri tänaval, või kooperatiividele, nagu «Oma Kolde» majad Kolde pst. ja suured «Tare» kortermajad Faehlmanni ja Kreutzwaldi nurgal. Tollases teravas korterikriisis oli linn ise küllalt aktiivne ehitaja muresemaks kortereid oma asutuste töötajatele. Linn ehitusvajaduste rahuldamiseks moodustati oma projekteerimisbüroo, mille juhatajaks 1924 sai H. Johanson. Kerkisid õpetajate elamud Gogoli 4 ja Graniidi 24, tapamaja tööliste elamu Kunderi 26, kõnealused keskhaigla ametnike majad, linnaameti kolmekorruselised elamud Telliskivi ja Ristiku nurgal, kõike ei jõua üles lugeda. Need majad on kaheldamatult eesti 1920. aastate arhitektuuri pühapäevapool ja märgatavalt kõrgemal tasemel võrreldes massiliselt kerkinud tollaste eraehitajate tavaliste äärelinnamajadega. Krestomaatilistelt on parimateks peetud suurematest majadest Gogoli 4 ja väikemajade rühmadest «Oma Kolde». Kindlalt järgmiseks võib pidada Herne t. gruppi, mis kohe valmimise järel äratas tähelepanu. Juba 1926 tutvustati seda «Jahrbuch der bildenen Kunst's» ja teises «Eesti kunsti aastaraamatus» E. Kuusiku artiklis «Modernist arhitektuurist Tallinna eeslinnades». Järgnesid piltalbumis «20 aastat ehitamist Eestis» ja nõukogude korra silmiski püsiväärtust kandvana «Eesti arhitektuuri ajaloo».

Herne t. elamugrupp koosneb kõrgemal kõnkal kolmest ümber õue asetatud kahekorruselisest elamust ja nende taha asümmeetriliselt paigutatud ühekorralisest majast. Aedlinlik planeering mõjub romantiliselt ja loob õdusa keskkonna. Kõrge kelpkatusega majadel on esimene korrus kivist, teine aga puust, lisades nii vaheldusrikkust. Kortereid on kaks tuba, köök ja klosett. Suurem eraldatus ja sügavam kodutunde loomiseks on esimese korruse korteritel kummalgi omaette sissepääs õue poole ja teise korruse korteritest väljub ühine trepp hoone vastasküljele. Aastuomased dekoratiivsed detailid (kuulid uste kõrval, abiruumideakende lindiks, ühendamine in.) on välia peetud väga meisterlikult. Hooned ehitati Tallinna linna tellimisel koostatud esimeste tüüpsektioonide alusel. Samu sektsioone, kuid oluliselt varieeritud kasutas H. Johanson 1928 Pelgulinna Maisi 6 tööliselamute gruppi luues. Maisi t. ansambel, mis arhitektuurselt on peaaegu niisama võluv, mõjub «hakilelaetuses eriti troostitult. Herne t. elamugrupp oli omas ajas erakordselt edumeelne ja

BARBARID KLASSIKA KALLAL

H. JOHANSONI HOONE HERNE TÄNAV 24

Foto 1920. a. lõpust



R. LOONELA FOTO



H. Johanson projekiteeritud keskhaigla ametnike elamugrupp Herne tänavas. Ehitatud 1924–1926.

Mõtlema tute juurdeehitustega on kerge rikkuda head arhitektuuri.

esindas 1920. aastatel täiesti uut elukvaliteeti. Vannitoa puudumine muidugi häirib tänaseid elanikke, kuid oleks ilmselge anakronism nõuda seda meie 1920. aastate oludes ja vastavas hoonetüübis (odav rahvakorter). Liitagi asus lähedal Veerenni saun.

Pole imestada, et vaikne kaunis kohake küllalt südalinna lähedal tekitab soovi sinna korter saada. Liitagi ahvatleb näiliselt lihtne võimalus välja ehitada kelpkatuse all katusekorrus. Ent praegu katusest eenduvad uugid on kavandatud lihtsalt käpardlikult, täiesti valede proportsioonidega, justkui poleks maja ennast ja tema kõrgetasemelist arhitektuuri märganudki. Tõsi küll, aknad on väikeseruudulised nagu algselt kogu majal (kahjuks on teisel korrusel aknad suureeruuduliste vastu välja vahetatud juba varem), kuid väärate proportsioonidega. Kui juurdeehituse projekti autor on arhitekt, tekitab tema professionaalsus kahtlusi. Üle tee asub praegu erkroheliseks värvitud, H. Johanson viis aastat hiljem kavandatud keskhaigla töötajate katusekorrusega ühiselamu, mis mõnevõrra nõrgemana esindab sama 1920. aastate traditsionalismi. Tasub vaid võrrelda, kuidas H. Johanson ise on projekteerinud katuseuugi, kui orgaaniliselt see sulandub hoonetervikusse. Pealegi on ühiselamu katusekorrus alumistega võrdset 2,6 m kõrge. Herne 24 toad on samuti 2,6 m, põõning aga märgatavalt madalam, sest pole arvestatud katusekorruse ehitamist.

Fakt jääb faktiks, ära on solgitud tähelepanuväärne arhitektuuriteos, mis küll üsna kasimata, kuid seni suhteliselt autentselt säilinud. Oleks see veel esimene kord, ent lähedase arhitektuuriga H. Johanson hoonetest riivab teel Noorsooteatrisse alati silma katusekorrus hoonel Graniidi 22 või sama Lutheri vabriku majadel Sihveri tänaval. H. Johanson loomingust on seda sorti vandalismi ohvriks langenud mitu olulisematki maja. Tema enda kodu Wismari 9 rekonstrueeriti alles hiljuti, kuid garaaži karniis tehti laudadest, 1960. aastate stambi järgi, sest kes siis vaevus seda majaga ühte sobitama. Vaistlikult tunnen juba ette hirmu, missugusena tuleb kapitälremondist välja naaberkrundil paiknev, samuti H. Johansonile kuulunud funktsionalistlik villa Gagarini 6. See maja on eesti arhitektuuriloo etapilise tähtsusega, moodsa arhitektuuri ehk funktsionalismi programmiine algus, läbimurde teos, mille valmimise puhul 1929 H. Kompu avaldas «Päevalehes» pika arvustuse. Kõige pieteeditun-

delisemat restaureeringut vääriva hoone juures tuleb ilmingimata välja puhastada või, kui see ei õnnestu, siis täpselt samas toonis asendada aken-devahelised glasuurtellised, sest neil on arhitektuurses kontseptsioonis eriline tähendus. Tallinna Prantsuse Lütseumi (praegu 7. kk.) tänavast taganevale tiivale ehitati 1970. aastate algul peale üks korrus, mis vaevast õppetööd parandas, sest ülepaistatud õpilaste arvu tõttu jäi mujal majas kitsamaks. Seega aga rikuti väga silmapaistva ehitise mahuline kompositsioon. Sama totter Pyrrhose võit oli keskhaigla peakorpuse madalamate tiibade kõrgendamine keskosa kõrguseks. Kuigi keskhaigla ei kuulu H. Johanson peateoste hulka, pole see õigustus hoone arhitektuuri moonutamiseks. Seleta nüüd veel selle lahmaka juures, et autoriks on üks eesti parimaid arhitekte. Tahtmatult tekib paralleel, et keegi tänapäeva kunstnik haarab tindipliatsi ja asub K. Raua sõejoonistusi parandama. Pealegi on H. Johansonil eesti arhitektuuriloo sama positsioon mis K. Raul kujutava kunsti arengus. Tuleb endale aru anda, et tegu on majadega, millel selge kunstiväärtus.

Küsimus on üsna üheselt ehituskultuuris ja soliidse ehitusmeelsuses üldse. Võib arvata, et siin peaks eestvõitleja olema Tallinna linnavalitsus, nii nagu ta seda sajandeid on olnud. Rääkimata Herne 24 prohmkast, mida ära hoida ei suudetud, teeb meele mõruks linnavalitsuse suhtumine tema enda kasutada olevasse EKA-majja, mis kuulub arhitektuurimälestisena riikliku kaitse alla. Vähe sellest, et perestroika kestab juba mitmendat aastat, pole suudetud fassaadil J. Koorti laternahoidjate vahelt ära koristada peletuid vapi ja orde-ninte mulaaže ning asja eest, teist taga lõhuti arhitektuuril-valitsuse (!?) korruse tualetti-dest välja hiljutisest tulekah-

just puutumata jäänud ennesõjaajast väga stiilsed ja kõrgekvaliteedilised sisustused. See võib tunduda pisiasia, kuid tegu oli veel täiesti funktsioneerivate oma aja disaini ilmekate näidetega, mida poleks raske olnud säästa — ja osa kultuuri on needki. Ent linnavalitsuse saunikumentaalideedi krooniks on hooviküljele hiljuti kerkinud kleenuke arhitektuurilvalitsuse arhiivi tiivajupp. Maja kavandades on R. Natus perspektiivitundega jätnud sellele kohale viie korruse ulatuses tulemüüri ootamaks vajaduse korral viisaka hoovitiiva ehitamist. Samas on hõivanud linnavalitsuse osakonnad hea tüki EEKS-majast ja paiknevad veel mujalgi, kas poleks mõttekas olnud siis ehitada korralik, maja vääriline tiib. Parem pole olukord Harju rajooni täitevkomitees, kelle ühepäevapoliitika Wunderkind, oma Lauristini tänavale äärsed maja suvel kerkinud hoovipealne juurdeehitis, mõjub äraeksinud alpi majakesena võõristavalt Hariduse t. funktsionalistlikus miljöös.

Mille nimel rikuti siis Herne t. ansambel? Juurde saadi üks (või kaks) korter(it). Korteri puudus on Tallinnas sajandialgusest saadik ja praeguses olukorras, kus juurde on vaja tuhandeid kodusid, pole see mingi lahendus. Loomulikult ei ole Herne t. majad hindamatu kunstiväärtus, mida mitte mingil tingimusel puutada ei tohi, ja linnaehituses tehakse kompromisse alati. Süda t. kvartalile, kus on palju keni maju, iseseisvalt siiski mitte samatasemelisi, ja väärtuslikku haljastust, pakub alternatiivi rahvuskooper. Väga kahju oleks, kui Herne t. majadega samaaegsed Järve raudteelaste majad lammutatakse Järvevana tee Mustamäni läbimurdega. Kuid pikendus on ilmselgelt vajalik, hoonegrupp H. Johanson loomingu suhteliselt konservatiivsem, mitte kunagi lõpuni välja ehitatud ja alla jooksul ümberehituste aja kõvast

kannatanud. Muidugi tuleb ka siin ansamblit säästa maksimaalselt. Herne t. aga kaalub ühe perekonna korter üles rahvusliku arhitektuuriklassika. On vist praegusele ümberkorralduste ajale sümptomaatiline, et sel ajal, mil üldiste tülidunade ümber end hingetuks vaieldakse, lüüakse vaikselt hambad sisse tähelepanu keskmest kõrval oleva iseseisvusse. Herne t. afäär on lihtsalt marodöörlus.

Kas ei tohi siis üldse katusekorruseid välja ehitada? Loomulikult on see vaesusetunnus, aga seda on nõukogude ühiskond lausa põhjalt, nii et neist me ei pääse. Ka Eesti ajal ehitati massiliselt katusekorruseid, kuigi neile vaadati viltu. Muidugi on Tallinnas veel küllalt lihtsaid maju, kus seda teha võib. Ainult uuk või pealeehitus peab olema põhjendatud ja kenasti hoonega sobitatud, seegi on omaette kunst. Näiteks pärast Kunstifondi maja valmimist jäi Võidu väljaku põhjaseinas Kunstihoone liiga madalaks. Üks tollal aktiivne naisarhitekt kavandas 1960. a. tuimalt ühtlase aknareaga korruse peale. Maja üks autoreid, E. Kuusik ei leppinud sellega ja esitas oma märksa õnnestunumalt rühmitatud akendega vastuettepaneku ja palus Arhitektide Liitu arberitaks. Enesestmõistetavalt otustati E. Kuusiku kavandi kasuks ja selle alusel ka ehitati. Korruse pealeehitamise kaotas Kunstihoone ülima rafineeritusega komponeeritud fassaad küll mõnevõrra, kuid lisakorrus oli linnaehituslikult tõesti vajalik ning see teostati nii pieteeditundeliselt kui võimalik. Kuna Tallinna kesklinn on üldse hõre ja madal, leidub mitmeid kohti, kus pealeehitus poleks patust. Julgeksin meenutada arhiivis lebabvat u. 15 aasta vanust viienda korruse pealeehitamise projekti isegi R. Natuses Kaarli (Suvorovi) pst. kahesektsioonilisele funktsionalistlikule elamule (G. Otssa tahvliga maja). Kui täpselt järgida R. Natuses võtteid, ka trepikoja lõpetustes, nii nagu seda arh. A. Raid kavandas, ei kahjustaks hoone arhitektuur kuigivõrd ja soodsalt mõjuks see kogu tänavaseinale. Projekti omal ajal tellinud Kunstnike Liit mõtles seda kunstnikele ateljeedeks, nüüd aga saadab oma liikmeid Lasknamäele stressi süvendama. Südalinnas on mõnigi ilmetu maja, mille korruse või enama võrra kõrgemaks ehitamist lausa ootaks. Vaadake «Riia» poe maja, mille liialdustest vabanemise aja peataoleku arhitektuur nüüd veel eriti nadil mõjub. Paha poleks ka Vakmani ja Kreuksi nurga samaaegse korterimaja kõrgemaks ehitamine, näiteid võiks tuua veelgi. Siin lisanduvad kümnend korterid ei lahenda samuti korterikriisi, veidi aga parandaksid linna ilmet ja asustuste paiknemist. Kui majandus peaks hakkama savi-jalgadelt normaalsele üle minema, siis esialgu, piiratud ressursside juures tuleksid samuti kõne alla pealeehitused. Näiteks võiks korruse lisada merelaevanduse majale Estonia pst. 1.

Herne t. pahanduse, mis, nagu näha, on üksikjuhtum asemel salamisi vohav pahe, bürokraatlik vabandus oleks väide, et hoone pole arhitektuurimälestis. Kuid ei saa võtta kaitse alla sadu hea arhitektuuriga maju XX sajandist, mida ei tohiks lühinägelikult moonutada, sest riik ei tule toime nendegi kaitsmisega, mis tal juba ammu üliväärtuslike-na kirjas. Niikaua kui pole tingimusi tsiviliseeritud keskkonnakultuuri tekkeks, mis ise ära taipab, kus ja kuidas ümber ehitada sobib, peaks vähemalt pädev arhitektuurijärelevalve tõhusalt toimima ja linna ehitusdistriktiini nõutama. Vaesus on meil sünnitanud popsi hoiaku, kuid kes keelab vaeselt olla eetilise ja väärtuslikku hindav.

MART KALM

Estica

1987. aasta kevadel ilmus Berliini kirjastuses «Aufbau» Jaan Krossi «Kolme katku vahel». Nüüd ilmutas seesama kirjastus «Keisri hullu» pealkirjaga «Der Verrückte des Zaren». Nagu eelmiseigi teose puhul on kujundaja Harry Jürgens, Eestist pärit Leipzigi elav graafik. Teos on hästi kujundatud, trükitud heal paberil ning erineb muudegi omaduste poolest suuresti meie viimaseaegseist üllistest. Kahjuks ei ole meil poolset ettepanekut varustada raamat J. Krossi lühikese biograafia arvestatud. Raamatu on tõlkinud saksa keelde Helga Viira.

Lühidalt

Seoses Kazimir Malevitši näitusega Moskvas toimus Tretjakovi galeriis loominguine õhtu, kus ENSV Riikliku Kunstimuseumi teadur Ninel Ziterova pidas loengu «Eesti geomeetiline kunst 1920. aastatest kuni tänapäevani». Nii loeng kui ka slaidmaterjal tekitasid suurt huvi. N. Ziterova kutsuti sama programmiga ka Minski, kus 24. veebruaril avatakse Minski, Viitebski ja Leningradi kunstnike näitus «Malevitši jälgedes».



Iga kokkupuude suurte muusikutega on meile ja meie orkestrile äärmiselt tähtis. Seda kinnitasid ka läinud nädala sümfooniakontserdid, mil ERSO ees seisis Lääne-Berliini dirigent MARTIN FISCHER-DIESKAU (1954). Tema esinemine Tallinnas sai teoks ilma «Goskontserdi» vahendusest, meie Filharmonia kutsel.

● Mida teadsite Eestist?

Kahjuks mitte midagi. Ometi on Eesti, kui ma ei eksin, niisama suur kui Šveits ja suurem kui Luksemburg! Olen üllatunud ja rõõmus, kohates siin Põhja-Euroopa maad, mis sarnaneb mitmete teistele mereäärsetele maadele. Leian ta olevat väga kauni ja tahaksin siia jälle tagasi tulla, mitte ainult töötama, vaid ka linna imetlema, sõpru leidma.

● Jutujamine leiab aset kolmandal proovipäeval. See võib pärida ka külalise arvamust meie orkestri kohta.

Leian, et orkester on hea, tugeva dissipliiniga. Ajuti võib vaikselt muusika väga kaunit. Tugeva muusika puhul kõlailu sageli kaob. Piano on suurepärase... Kuid mõned puhkpillid ei ole veel tasemel. Tugevam konkurents tuleks orkestrile kasuks.

● Muusikunimi Fischer-Dieskau on meilgi tuntud. Kõik peamiselt heliplaatide kaudu teame maailmakuulsat ooperi- ja kammerlauljat Dietrich Fischer-Dieskaud, kes ka dirigeerib.

Minu isa dirigeeris tõepoolest vaid väga lühikest aega. Üsna pea mõistis ta, kui raske see on, ning loobus. Praegu on ta veel väga intensiivselt tegev — ta laulab (mitte enam ooperis), tal on professuur, ta kirjutab raamatuid, maalib palju...

Olen lapsest peale dirigeerida tahtnud. Isa oli küll alati selle vastu, et tema lastest muusikud saaksid, kuna ta liiga hästi teadis, kui raske on muusikuna elada. Aga nüüd, mil kaks tema poega (meid on kolm venda) muusikat teevad, rõõmustab ta loomulikult, et saame ka koos esineda. Koos olame teinud Mahleri laule. Minu noorem vend on Hamburgi Raadio orkestris solofellist.

Muusika juurde jõudsin niisiis üsna tavaliselt — käisin nor-

MEIE KÜLALISI

maalkoolis ja muusikakoolis... Hiljem võtsin osa kuskustest Sienas ja Tanglewoodis.

● Saksamaa ja Austria on ometi muusikatradiitsioonidega maad, miks eelistasite Ameerikat?

Tahtsin õppida just nimelt Seiji Ozawa juures. Ainuke võimalus selleks oligi sõita Ameerikasse. Seal tutvusin ka Leonard Bernsteiniga. Õppisin mõlemalt kohutavalt palju. Nemad kaks on minu peamised õpetajad.

● Olete veel teistegi kuulsuste juures assisteerinud?

Jah, Abbado ja Antal Dorati juures, see oli pisut varem.

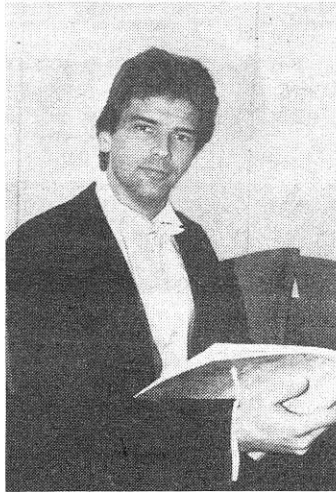
● Lapsest peale olete kokku puutunud paljude muusikutega.

Ei ole midagi tähtsamat kui aktiivne kontakt muusikaga varasest lapsest, seda teame kõik. Viie-kuueselt olin alati teatris, kui isa ooperis laulis. Näiteks «Don Giovanni» teadsin paarikümne proovi järel peast nootigi nägemata. Lapsena õpitu jääb alati selgeks ja just see panebki aluse muusikaalusele. Mis on muusikaaluse? See on muusikaarmastus! Ses mõttes olen õnnelik, sest meie kodus võis alati kuulata vaid head muusikat. Arusaadav, et õppisin lapsena tundma kõiki neid kuulsaid pihihihi, kellel isa kodus töötas. Hiljem olen ise kontakte otsinud ja palju õppinud.

● Millal oli teie dirigendidebüüt?

19-aastaselt dirigeerisin Haydni ooperit «Welt auf dem Mond». Meil oli noorte muusikute-tudengite ansambel, kes väga edukalt esitas vähetuntud oopereid. Meid kutsuti Helsingisse — olin seega juba peaaegu Tallinnas! Mängisime ka Drottningholms, Stockholmilähedases lossiteatris.

● Mida dirigeerite meelsamini — nüüdismuusikat või eelstate klassikat?



Ma ei ole nende dirigentide hulgas, kes on spetsialiseerunud kitsalt. On ju neidki, kes juhatavad vaid uut või siis jälle ainult vana. Et dirigeerida näiteks XVIII sajandi muusikat, peab väga palju teadma ja lugema. Võib-olla on see probleem teil siin suhteliselt võõras...

● On meilgi vanast muusikast huvitunud, kuid meil pole ajastule vastavaid instrumente.

Jah, ma tean, teil on ansambel «Hortus Musicus». Aga orkester on midagi muud. Ma kuulsin, kui kehvadel pillidel mängivad ka teie sümfooniad. See juures orkester ometi kõlab imestamist väärt!

Tulles tagasi vana muusika juurde — üritan seda siiski taha, uurida, süveneda. Sõidan peagi Prahasse Mozarti dirigeerima. Mozarti jaoks kehtivad Prahas oma traditsioonid, nagu oleme harjunud kas või Carl Böhmiga kuulama. Ka Mozarti püütakse nüüd uut moodi mängida. Näiteks nii nagu teeb Mozarti Nicolaus Harnoncourt. Olete temast kuulnud?

Kõlab ju kõik teisiti? Harnoncourt on kirjutanud kolm raamatut ja neid peab küll iga muusik lugema. Seal on palju häid ideid, tähtis on nende üle mõtiskleda. Võib jõuda hoopiski teistsugusele arvamusele, kuid peab teadma, mida Harnoncourt on öelnud — sellega tuleb arvestada.

● Kui vaadata teie repertuaari, võib järeldada, et olete hingelt romantik.

Seda ma küll ei tea. Terves maailmas armastab publik XIX sajandi muusikat — Beethovenit, Brahmsi, Tšaikovski, Mendelssohni...

● Mida võite öelda saksa uuema muusika kohta, kelle looming pakub huvi, olete midagi dirigeerinud?

Uus muusika — raske öelda... Ma leian, et ei tee muusikat iseendale, vaid publikule. Ja kui ükski inimene ei orkestiris ega saalis uuest ei hooli... Saksamaal on praegu väga populaarne Arvo Pärt, palju populaarsem kui teised heliloojad. Ka Schnittket mängitakse sageli, tema on küll sakslane!

● Meil juhataate Mahleri Esimest, kas olete teisiqi tema sümfooniaid juhatanud?

Ei, üksnes «Rändselli laule» ja «Surnud laste laule» — esinesime isaga koos.

● Mahlerit mängitakse praegu palju. Heliplaatide ja Soome TV kaudu teame meilgi siin mitmeid Mahleri-dirigente — Abbado, Haitinkit ja teisiqi. Kellest teie enam peate?

Ei tahaks kedagi eelistada, igaühel on midagi head ja huvitavat. Armastan siiski väga Abbado, ta on väga inimlik dirigent.

● Kas juhataate meelsamini teatris või kontserdilaval?

On inimesi, kes kinnitavad, et juhatan ooperis paremini. Tahan siin pisut selgitada. Musitseerin üldse meelsamini solistide ja heade lauljatega. Oksi orkestri es seistes peab dirigendil olema liiga tugev ego, see sundiv «peab». Mõnikord tunnen, et mulle on vastumeelt oma ego maksma panna. Tahan aga palju töötada, palju kontserte juhata, et ka paremaks kontserdidirigendiks saada.

Soovime meie sümpaatsele külalisele edu ja jääme ootama uut kohtumist!

Küsinud MAIA LILJE

1989. aasta 19.–24. jaanuaril toimunud LEEDU HELILOOJATE LIIDU KONGRESSI DEKLARATSIOON

1918. aasta 16. veebruari Leedu iseseisvusakt väljendas leedu rahva toleaks ajaks väljakujunenud kindlat püüet elada vabas, demokraatlikult korraldatud riigis. Aastail 1918–1940 eksisteerinud iseseisev Leedu Vabariik näitas maailmale oma poliitilist, majanduslikku ja kultuurilist elujõudu.

Kahjuks hakati 1939. aastal ajalugu kavandama Berliinis ja Moskvas; Leedu kaotas sõltumatus, koges stalinliku genotsiidi õudusi, manduva totalitaarse tsentralismi majanduslikku ja kultuurilist rõhumist.

Kongress mõistab hukka NSV Liidu ja Saksamaa 1939–1941. aasta anneksionistlikud kokkulepped ja salaprotokollid (Ribbentrop–Molotovi pakti) ning NSV Liidu sõjaväe sisseviimise Leetu. Kongress ei tunnista teooriat revolutsioonilisest situatsioonist 1940. aasta Leedus ja peab maa vägivaldset ühendamist NSV Liiduga ebaseaduslikuks.

Taassündiva Leedu tahet olla suveräänne riik on seaduslikult kinnitanud vabariigi uus konstitutsioon, mis rajab suhted NSV Liiduga endiselt kehtivale õigusaktile — Leedu Vabariigi ja Vene SFNV 1920. aasta 12. juuli rahulepingule ning selle hilisematele kinnitustele.

Kongress pöördub NSVL Ülemnõukogu ja SLV Bundstagi poole palvega tunnustada NSV Liidu–Saksamaa 1939–1941. aasta kokkulepe ja salaprotokollid ebaseaduslikeks ja kahtetuiks.

Kongress pöördub Euroopa Parlamendi poole palvega taotleda eelmainitud valitustelt vastavat deklaratsiooni NSVL–Saksamaa 1939–1941. aasta lepingu kohta.

Tunnistades 1918. aasta Leedu iseseisvusakti erakordset tähtsust, pöördub kongress Leedu NSV Ülemnõukogu poole ettepanekuga kuulutada 16. veebruar rahvuspühaks — iseseisvuspäevaks.

(Literaatura ir menas.
4. veebr. 1989)

«VALGA KEVAD '89»

20.–21. maini toimuva noortekooride festivali «Valga kevad '89» organiseerimiskomiteel oli järjekordne nõupidamine. Osalesid ka üldlaulupeo büroo juhataja Viktoria Jaomägi ja Koorühingu vanemkonsultant Guido Ausma. Seekordne, juba neljas festival on pühendatud Jānis Cimze (3. VII 1814 – 22. X 1881) 175. sünniaastapäevale.

Nõupidamisel arutati festivali eesvalmistumist, täpsustati esinejaid, festivalipäevade kava jne. Korraldajad ootavad osavõtuks soovi avaldanud kooride fotot ja andmeid tegevuse kohta, et need buklettide trükkida. Festivali avapäeval on traditsiooniline tänavalaufmine. Kodu ettevalmistatud 15-minutilise kavadega esinetakse seekord partei rajoonikomitee saalis. Teisel päeval on kontserdid rajooni kaheksas kirikus. Ka esinemistest vabal ajal on lauljal tihe kultuuriprogramm.

Festivalile oodatakse noori heliloojaid, et meelitada neid noortekooridele uusi häid laule kirjutama.

hendatud eesti muusikale. Jüri Tamverk on helilooja, kes viimasel ajal palju kirjutab kammermuusikat. Tema muusika kujundite ring on tundlik ja muusika ei sunni ennast peale, samal ajal on seda meeldiv kuulata ja mängida. Öeldu kehtib ka sel õhtul esiettekandele tulnud teose «Amor vincit omnia» kohta. Ja olen päris kindel, et kui teost on hea kuulata, siis on interpretid helilooja idee ära tabanud.

Samuti oli esiettekandel Mati Kuulbergi «Quasi» sooloflöödile, mis põhineb ühel kujundil ja püüdl sellest välja rabelda. Solistile pakub see teos palju võimalusi, mida J. Öun suurepäraselt kasutas.

E. Tubina Sonaat flöödile ja klaverile on teos, mis on läbinisti traagiline: püüdlemine — lootusetus. Selle teose muusikaline kujundamine on ränk ülesanne, seda enam, et Sonaat oli asetatud kava lõppu. Kuid lisapaladega — jaapani muusikaga, mis teadlikult planeeritud Tubinale kontrastiks, — lõpetati kontsert siiski rõõmsamas meeleolus.

Kokkuvõtteks võib öelda, et Ma-Ly Sakkos ja Jaan Öun on interpredid, kes on laval küllalt tihti; nad tunnetavad akustikat, publikut ja on vajadusel võimalised laval pakuma uusi muusikalisi lahendusi, mis nende interpretatsiooni elama paneb.

MATTI REIMANN

KONTSERDISAALIS

susi. Dirigent suutis solisti tähelepanelikult jälgides ja ettekannet omalt poolt rikastades viia klaverikontserdi õnneliku lõpuni.

Martin Fischer-Dieskau kunstnikuisiksus avanes täiel määral G. Mahleri I sümfoonia ettekandel. Mahleri muusika ideede ja kujundite rikkus, Mahleri muusikamaailm toodi kuulajani sellise veenvusega, et nauding kuulata. Näis, et Mahleri lõpmatu meloodiate kõlailu saavutamine oli meie orkestrile kõige loomulikum asi. Või missugune muusikaline realism saavutati sümfoonia kolmandas osas, kus on grotesk, ironia ja jumal teab mis veel kõik koos. See, millise tehnilise kergusiga dirigent kulminatsiooni kujundas, tuletas meelde tema õpetajat, Seiji Ozawat, kelle kontserte on mul mitu korda õnnestunud kuulata.

On ju selge, et sellise dirigendi järele on suur nõudmine. Kuid ehk on võimalik midagi ette võtta, et me saaksime teda mõnel järgmisel hooajal jälle kuulata. Kontserte, kus muusika asetub oma õigele kohale muusikaväliseid pingutusi kasutamata, kuuleb äärmiselt harva.

10. veebruaril toimus Raevoja saalis J. Öuna flöödiõhtu, klaveripartneriks Nata-Ly

Sakkos. Eesti interpreetide kontserdid selles saalis on tasapisi muutunud normaalseks nähtuseks, ehkki alles mõned aastad tagasi öeldi, et siin võivad mängida ainult rahvusvaheliste konkursside laureaadiid või äärmisel juhul rahvakunstnikud.

Nata-Ly Sakkos ja Jaan Öun on koos mänginud ligikaudu viisteist aastat ja nüüd on saabunud aeg, mil võib koostöö vilju lõigata.

L. van Beethoveni Flöödisonaadi (on isegi kaheldud, kas teos kuulub Beethovenile; nüüd arvatakse, et kuulub küll) esitasid interpredid veenvalt, mõningase vabadusega. Selles neljaosalises tsükliis on väga palju erinevat muusikalist materjali, eriti säravalt kõlas neljas osa.

P. J. von Lindpaintneri «Aarias variatsioonidega Beethoveni teemal» oli põhiline muusikaline materjal Beethoveni «Kreutzeri sonaadi» teine osa. Ja see on juba niisugune muusika, et autor tundus olevat Beethoven, mitte Lindpaintner. Hummel, Lindpaintner, Kuhlau — see on üht laadi muusika, kus virtuosid ülesanded on suured —, interpredid tulid sellega suurepäraselt toime.

Kontserdi teine pool oli pü-



TA ON OSANUD MÄRKAMATULT JÄLGI JÄTTA

Meie tänaste heliloojate pere on tõepoolest paljunäoline. On sümboolselt vaimukaid kõlakombinaatoreid ja tõsi-meelselt arutlevaid mõõdumehi; on kergusega «varrukast raputavaid» kiirkirjutajaid ja iga noodi kallal pikka aega nokitsejaid; on igal hetkel kohe kirjutajaid ja pikalt hoovõtuks valmistajaid; on kaua sisu- või teemat otsivaid ja neid, kellele see pole üldse tähtis; on igapäevasesse «orjatoosse» aheldunud ja vaid haruharva loomispaan-guis vaevlevaid. On ka palju jutukaid: asjalikke ja vähem asjalikke. On ka vähe räki-vaid ja isegi lausa vaikivaid, kelle häälekõlaga ei suuda paljud meenutada... Kahte sarnast kuju meil lihtsalt pole ja igasuguse lahterdamisega võib üsna jänni jääda.

Riskin siiski kuhuigi paigutada Helmut Rosenvaldi, vaatamata tema lähenevale juubelisünnipäevale 22. veebruaril.

Küllap oleme kõik sõltu-nud (või sõltunud) mõjust. Helmut Rosenvaldi elu on mõõdunud sügavalt tõiste inimeste keskel ja läbi tõiste aegade. Pedagoogi mõju õpilasele on vältimatu. Ka tema pedagoogid on olnud ilimalt tõimeelsed. Kui ta noisies (1942) astus Tallinna Konservatooriumisse viiulit õppima, elas see asutus üle oma ajaloo raskemaid päevi. Tema õpetajaks sai Rudolf Palm, eesti muusikute ühe globaalsuguvõsa markantse-



maid esindajaid (neid on jät-kunud tänasest «Estoniast» Austraalia mandrini). Koos ületati viiulikooli esimesed karid, katastroofiliste purus-tustega sõda ja elukutseliseks muusikuks küpsemise magus-valusad aastad, kuni kõik katkes 1947. aastal. Uus ring algas 1954. a., nüüd Tallinna Muusikakooli teooriaosakon-nast ja lõppes Tallinna Kon-servatooriumis kompositsioo-niklassi lõpetamisega. Taas oli pedagoogiks hingelt kris-tollpuhas, igasugust olupoliit-tilist saasta vältiv Villem Kapp, kellelt leidsid mõist-mist needki, kellest tollase ühiskonna tavapüüdsid üle vaadata. Villem Kapi kool oli hea kool ja selle tõestuseks on ka Helmut Rosenvaldi tä-naseks vägagi mahuka loo-mingu stabiilne tase, selle kõ-laline korrektsus ja vormide niimistletus. Mõelgem vaid: tal on üheksa sümfooniad, millele lisandub neli eelliite-

ga «kammer»- või «kontsert»- (kokku nüüdis 13), viis instru-mentaalkontserti, üle 15 väik-sema orkestriteose, ligi 30 instrumentaalset kammerteost (neist vähemalt 15 suurvormis) — ja väga vähe vokaal-loomingut.

Uhest küljest on selline instrumentaalloomingu hulk seletatav tema igapäevase viiuldajatooga Eesti Riiklikus Sümfooniaorkestris (juba 1961. a. peale). Mõistagi tärkavad pikka aega orkestriõhustikus viibijal rohked ideed, mis tahes-tahtmata vajavad reali-seerimist. Aga teistest küljest võib igasuguse tekstiga muu-sika olla ka aheldav. On ju vokaalmuusikas nii sageli ülistatud seda, mille tõttu on teoseid tulnud hiljem häbe-neda, peita, isegi hävitada. Meenutagem, et isegi Arvo Pärt, kes 1963 Rosenvaldiga koos Konservatooriumi lõpe-tas, hävitas Eestist lahkudes ühe oma varasema vokaal-sümfooniase suurvormi. Ro-senvaldi vokaalloomingu edu-kaimgi on sõnadeta (vokaliis), mis Urve Tautsi esituses on tuntuks lauldud.

Nii on Helmut Rosenvald olnud ikka kaugele ettevaatav ja seda ka oma loomingu kavandamisel. Ta on olnud tõsine ja kaalutlev jälgede jätja eesti muusikasse — see-juures teoste sünnihetkedel fanfaare puhumata.

Jätkugu tal selleks mee-le-kindlust edaspidigi, ka pärast 60. a. juubelit! Palju jõudu!

AVO HIRVESOO

MUUSIKATUDENGITE HINDEMITHIAAD

Mõõdunud sajandi viimasel aastakümnel, ajal kui Debussy, R. Strauss ja Schönberg kirju-tasid nüüdismuusika suundumusi etteaimatavalt teoseid, sündisid Prokofjev, Milhaud, Honegger, Haba ja teisedki meie sajandi tuntumad heliloojad. Seega ümbr-ritses 1895. a. sündinud Orff ja Hindemithi algusest peale n. 8. uus muusika.

Paul Hindemithi nime ei leia eriti sageli eesti muusikute kontserdikavadeist. Tema loomingu-le olid pühendatud 27.—29. jaanuaril Pärnus toimunud nüü-dismuusika päevad. Tutvumine XX saj. helikunstile üha enam tooni andnud helilooja teostega oli kasulik mitte ainult Konser-vatooriumi tudengitele — muu-sikapäevade algatajaile. Enamik kuulatud muusikakki kõlas üli-õpilaste esituses.

Muusikapäevade kavasse olid valitud teosed Hindemithi 1930.—1940. aasta loominguist, seega ajast, mil heliloojal oli juba väl-ja kujunenud tema küpsele pe-rioodile iseloomulik helikeel.

Avadoitu sisustas laulutsükkel «Maria elu», mille sõnada autor Rainer Maria Rilke on üks Luth-erist Brechtini ulatavas poeetide reas, kelle luulet Hindemith on oma muusikaga sidunud. Rilkest ja jumalaema Mariast rääkis enne laulude kuulamist Pärnu Eliisabeti koguduse õpetaja prof. Evald Saag. Maimu Parts ja Andrus Kallastu tutvustasid laule kahel klaveril — vokaal-so-listi seekord polnud.

Tsüklist «Maria elu» on Hin-demithil kaks varianti. Neist esi-mest alustas ta 1922. a. nagu kontrastina samal aastal valmi-nud klaverivõrdle «1922». Muu-sikapäevadel käsitleti dramatur-gilistelt terviklikumalt teist rek-taktsiooni (1948). «Maria elule» keeloomulikud jooned avaldusid selgelt juba enne aasta varem

loodud klaveritsükli «Ludus to-nalis», Hindemithi kõige mängi-tavamas teoses. Sai kuulata hindemithilikust tõlgitsuses laiendatud tonaalsust, milles on an-tud helistik, kuid mitte laad, mis-tõttu duur- ja mollkooskõlad esi-nevad võrdsena. Ei ole disson-neerivaid ja konsonseerivaid kooskõlaid nende klassikalises tähenduses — ainult tritonust si-saldav kooskõla on dissonants. Täienduseks lauludele oli tu-tvumine «Maria elu» teise varian-di eessõnaga, milles autor on skeemi abil kirja pannud tsükli dünaamilise ja ekspressiivse arengujoone ning avaldanud vastuväiteid oma kaasaegsete heliloojate kaldumisele liigsesse modernismi.

Mitmes Hindemithi lavateoses on peategelaste prototüüpideks ajaloost tuntud isikud. Pärnu muusikapäevadel kuulatud oope-ri «Maalikunstnik Mathis» (1934) nimitegelane on saksa renessan-siaia kunstnik Matthias Grüne-wald, kelle peateos — Isenhei-mi altarimaalide kolmik — an-diski Hindemithile idee ooperi loomiseks. Neid maale on prof. Evald Saagil olnud võimalus Saksamaal viibides näha.

Ooperi helisälvustest laulis nimiosa Dietrich Fischer-Dieskau. «Maalikunstnik Mathise» ma-terialide põhjal kirjutatud sama-nimelise sümfoonia osad peal-kiristas Hindemith Grünwaldi altarimaalide järgi — «Inglise kontsert», «Haudapanek» ja «Pü-ha Antoniuuse kiirgused». Nail muusikapäevadele osavõtnuil, kes enne ooperi kuulamist olid tut-

tavad sümfooniaga, oli huvitav jälgida, kuidas on ooperi parti-tuuris laiail paigutatud juba tut-tav materjal.

Üks kontserte oli Paul Hinde-mithi kammermuusikast. Hinde-mith on kirjutanud väga erineva-tele koosseisudele — ta ise val-das mitme pilli mängutehnikat. Ohtu kavas olid klaveri-, viiuli-ja vokaalteosed. Maimu Parts ja Andrus Kallastu mängisid Sonaa-di neljale käele (1938) ning So-naadi kahele klaverile (1942), mille ühe osa — Retsiatiivi — aluseks oleva vanainglise keeles luuletuse luges ette Terje Rei-ter. Rauno Remme esitas Teise klaverisonaadi (1936) ja koos Svea Juckumiga Sonadi viiuli-le ja klaverile E-duur (1935).

Tsükkel «5 laulu vanadele teks-tidele» (1936) kõlas Eestis es-makordselt. Neoklassitsistina on Hindemith siin ühendanud ran-ge polüfoonia «puhtad» kolm-kõlad kooskõladega, mida ei saa nimetada akordideks klassikali-ses tähenduses. Ka sujuv häältä-juhtimine ja tasakaalustatud hü-ped meloodiaid viitavad lähtu-misele rangest polüfooniast. Nüü-dispolüfoonia laulmine oli kül-lalt raske ülesanne tsükli esita-nud muusikatudengite vokaalan-samblile. Saksakeelsed laulufek-tid seadis eestikeelses luule-vormi Mart Jaanson.

29. jaanuaril rääkis Evald Saag Eliisabeti kirikus Hindemithist, Rilkest ja Grünwaldist, Ene Sa-lumäe rikasest jumalateenistusest Hindemithi Teise orelistonaadiga.

ANNELI NEMVALTS

MEESKOORILAUUDE VÕISTLUSEST

Meie Kultuurikomitee ja Koo-riühing teatavad, et meeskoori-laulude konkursi tähtaega on pikendatud 1. aprillini k. a.

EMAKEELNE MUUSIKA LASTELE

Värske keeleseadus kinnitab: Eesti NSV tagab eestikeelse hariduse kogu oma territooriumil (§ 19). Siin on loomulikult jutt verbaalsest emakeelest. Kuid peale kõnekeele kujun-davad laste mõtlemist ka tei-sed suhtlemisvahendid, seal-hulgas muusikaline keel. Tea-me, et emakeelse kõne into-natsioonid peegelduvad rahva-rahvalaul on juba loomupära-selt selle rahva muusikakui-tuuri aluseks. Muu hulgas sel-legi pärast, et rahvalaul on ot-seühenduses vastava keele ole-musega, olgu foneetilises, olgu morfoloogilises või süntakti-liseski mõttes. Laenuusikale ei saa muusikakultuuri üles ehi-tada, selle toetav mõju peab tulema kunagi hiljem — niisa-muti nagu ei saa lapsele ole-muslikult õpetada võõrkeeltki enne emakeele põhialuste omandamist.» (1982).

muud, mis kipub praegu lagu-nema.» (1972). Järgnes «Kooli-muusika eesti rahvalauludest ja pillilugudest» (1977) ja pal-ju muud äratavat repertuaari lastele. Meie laguneva muusi-kakultuuri üle südant valutades pöördus eeskätt lastesõime- ja lasteaiaõpetajate poole Ain Kaalep. «Olen veendunud, et iga rahva traditsiooniline rahvalaul on juba loomupära-selt selle rahva muusikakui-tuuri aluseks. Muu hulgas sel-legi pärast, et rahvalaul on ot-seühenduses vastava keele ole-musega, olgu foneetilises, olgu morfoloogilises või süntakti-liseski mõttes. Laenuusikale ei saa muusikakultuuri üles ehi-tada, selle toetav mõju peab tulema kunagi hiljem — niisa-muti nagu ei saa lapsele ole-muslikult õpetada võõrkeeltki enne emakeele põhialuste omandamist.» (1982).

Meie rahvuslik eneseteadvus ja rahvakultuuri tundmine on viimasel ajal sammukese edasi astunud, eeskätt küll altpoolt tuleva initsiatiivi toel ja pro-fessionaalide vabatahtlikul abil. Kuni ametlik haridussüs-teem alles mõtteid kogub, te-gutseb näiteks Kultuuritööta-jate Kvalifikatsioonitõstmise Instituudi juures folkloorikool, rahvusvahelise folkloorifesti-vali «Baltica '89» ettevalmis-tustööd on muutunud kogu Eestimaad haaravaks rahva-kunstikursuseks.

Nüüd tulevad paljud muu-sikalise algharidusega seostu-vad küsimused kõneaineks Heliloojate Liidu folkloorisektsiooni, Eesti Folkloori Seltsi ja Kaustise Rahvamuusikainsti-tuudi (Soome) ühisseminaril, mis toimub 21.—24. veebruaril 1989 Heliloojate Majas (Tal-linn, Lauteri 7). Kutsume kõi-ki asjahuvilisi selles osalema!

Arutelude ja praktikliste õp-puste kava on järgmine:

Teisipäev, 21. 02 algusega kl. 10: «Ajaloolistest kihistustest eesti rahvalaulus seoses nende õpetamisega lastele» (I. Rüütel), «Suomalainen kansanmusiikki» (I. Kolehmainen), «Soome rahva-viisid eesti koolilaulikutes XIX saj. lõpul—XX saj. algul» (M. Männik), «Mis on iseloomulik eesti lastelaulule» (S. Pent), «Lap-sed eesti karjasealul kandajate-na» (A. Vissel). Alguksa kell 16 toimub «Setu õhtu» koostöös Emakeele Seltsi rahvalaulusektsiooniga: «Miko Ode — 125» (P. Haug), «Välitööd Siberi setude juures 1988. aastal» (M. Pih, O. Sarv, I. Tõnurist), laulab Veera Pähnapuu Põrste külast.

Kolmapäev, 22. 02 algusega kell 10: «Kultuuritõrnetuse kujunemine lapsel» (K. Niigesen), «Rahvamuusika ja inimese ter-viklikkus» (A. Liimets), «Rahva-laulu osa laste muusikalisest arengus» (M. Vikat), «Rahvamuusika koolieelses lasteasutuses» (I. Järva), «Eesti muusika üldhariduskoolis» (T. Loitme). Alguksa kell 15 toimuvad ühismängi-mised Vanalinnas Muusikamaja lastega (Uus 16c).

Neljapäev, 23. 02 algusega kell 10: «Kõne omandamise etapid lapse arengus» (A.-R. Tereping), «Helikõrguse ja noodipikkuse mõõtmise tulemustest rahvalau-lus» (J. Ross), «Eesti rahvapäras-te koraaliviiside noodistamine ja koorile õpetamise võimalustest helilindistuste abil» (M. Kõlar), «Kaunistustest eesti rahvalau-lus» (M. Sarv), «Laulutund 6-aas-tastele» (C. Roose). Alguksa kell 15 toimuvad ühismängimised Heliloojate Majas, millest võtavad osa Haljala kooli kandleansam-bel (V. Voorand), Tallinna 17. keskkooli folkloorirühm «Kukits» (T. Aasa), «Piibariid» (T. Luhts) ja Tallinna 36. keskkooli rahva-tantsurühm (K. Järvelä).

Reede, 24. 02 algusega kell 10: «Euroopaliku instrumentaalmu-sika mõju eesti rahvusliku muu-sikakultuuri arengule XIX sajandi» (O. Kasemaa), «Lapsed ja rahvapillid eesti külatraditsioo-nis» (I. Tõnurist), «Suomalaisen kansanmusiikin soittimet» (H. Saha), «Kanteleen historia» (A. Kettunen, H. Saha). Kell 18 algab lõpuhtu, mille sisustab «Leega-jus» (I. Tõnurist).

VAIKE SARV

Tähelepanu, keelpillimängijad!

Teatri- ja Muusikamuuseumis (Müürivahe tn. 12) toi-muvad 21., 22. ja 23. veebrua-riil (algusega vastavalt kl. 15, 10 ja 15) Leningradi Riikliku

Konservatooriumi professori, kunstiteaduse doktori Oleg Suljakovi loengud teemal «Kaasaegse keelpillimängu-õpetuse teaduslikud alused».



Aeg-ajalt tuleb toimetusele töötajail vastata küsimusele: millest kirjutavad lugejad. Üsna julgelt võiks peaaegu alati vastata, et elust enesest, kuid niisugune vastus mõistagi ei rahulda küsijat, kui ta ei küsi moepärast. Ühiskond muutub, muutuvad päeva-probleemid ja suhtumised, mis leiab kajastust ka reageeringuis, sh. lugejate kirjades. Ja ehkki me ei saa öelda, et meile kirjutatakse väga palju — eestlane teatavasti ei ole üldse eriti usin kirjutaja —, on meie postikott viimasel ajal just kaasaarutavate kirjade poolt kopsakamaks muutunud, jääb vaid kahetse- da, et leheruum on meie ammu kitsaks jäänud ja nõnda saame ka vaid õige väikese osa meie kirjutajate ehedatest mõtetest täielikult ära trükkida. Seda kahetsust avaldades tahan aga ometi tänada kirjutajaid ja kinnitada, et lehes avaldatava teemaatika planeerimiseks, autorite valimiseks ja muude SV sisuga seotud asjade otsustamiseks on teie kirjad olulised. Ja mida konkreetsamad nad on, seda parem. Sest ega meid tõesti eriti aita edasi need ümbrikud, millest leiame kat- teta kriitikat, jämedat sõimu või mingi ümbrislikult valit- suse, keskviimu, partei, selt- si üldsõnalist kirumist (I. To- biase, G. Kulikovi, E. Tari- ku jmt. kirjad) — ehkki ju- ba säärase kirjade olemas- olu ütleb meile kah üht-teist. Ütleb meile ja meie ütleme edasi.

Heatahtlikke kirju on siiski märksa rohkem. (Rohkem kui pahatahtlikke ja rohkem kui mulgu samal ajal.) On isegi sääraseid pateetilisi: «Meil on enneolematu olukord: Eesti- maa rahvas, tema juhtkond, tähtsamad ühiskondlikud lii- kumised (Rahvarinne, rohe- lised) on peamiselt ühe müti all, neil on ühine eesmärk — ausam, rikkam, õiglasem, see tähendab, parem elu kõi- gile, mille saavutamiseks an- nab võimaluse perestroika. Kasutagem see ära! Kutsu- gem teisi meie juurde kogemusi saama!» (K. Liine kir- jast). Ehkki vahest mitte nii- sama optimistlikus sõnastuses, kuid umbes sama mõte — ka- sutada ära rahva tärnanud ühiskondlik aktiivsus ja see, et ausad liidrid on palge rah- va poole pööranud — kõlab veel mitmes kirjas (U. Kare- m, A. Tamme). Samas märgata- kes nähtusi, mis ühele või tei- sele kirjutajale ärevust teki- tavad. Nimetan mõnda neist: «konjunktuursed lõhed ühis- kondlike liikumiste ja organi- satsioonide tegelaste vahel» (A. Tamme), «siltide külge- kleepimine isikukultuse ja stagnaaja vaimus... tigidus poliitilistes väärtustes, ideede võitluse asendamine isiku- vastaste rünnetega» (I. To- bias), kelle kirjat veel üks lõik: «Rühmakirgede õhuta- jad on tahes või tahtma- tult saavutanud selle, et mõ- nelgi mehel on silmad pime- daks läinud. Aga nii võib kuulus glasnost kaotada pea- mise — edasiviiva sisu. Glas- nost peaks meid tõstma töö- juurde, kui aga seda asenda-

POSTIMEES

KIRJU SIRVIDES I

vad sõim ja materdamine, siis see hoopis alandab meid mus- ta pesu pesemiseni, näotu ar- veteklaarimiseni... Ideede võitluses ei pruugi tingimata inimest peksta... Sihitu vaidlemine mitte ideede poolt, vaid üksikute inimeste vastu, siltidega märgistamine ja sallimatus on tõe otsimisel halvad abilisid.»... Keskeali- ne mees K. V. on tole- rantne: «Minule on arusa- matu näiteks keskmise rok- kari huvi- ja muredering, temale jälle on täiesti voo- ras see, mida mina mõtlen ja ütlen. Kas me peame siis se- pärest teineteist vihkamal?»

Kirjutatakse jätkuvalt ka konsolideerimise teemal. T. Sim- mermann: «EKP» Keskkomitee XIII pleenumi resolutsioonist seadud üks ülesandetest ideo- loogiategevuses käesoleval ajal on taotleda kõigi uutmajadude ühendamine. Paraku aga väida- vad kõik, kes avalikult häält teevad, et nad on uutmise poolt. Seda väidavad ka need, kes tegelikult ei tunnista rah- vuspoliitika leninlikke põhimõ- teid, kes ihkavad tagasi rusika- režiimi, toetavad ametkondade totaalsel võimu, jääka poliitilist režiimi, «bürokratiidemoakra- tiat» jms. Nii mõnigi aus ja õi- ge uutmise eest võitleja, kes on seda võitlust pidanud en- nast säästmatu, kes on lhu ja hingega seisnud uue eest ja sõdinud vanade dogmade vas- tu, võib pikapeale ära väsida ja teatada, et tal on häbi hüida ühes kooris «uutmise õõbikute- ga», kes tegelikult nendesama- de vanade dogmade külge klam- merduvad. Mõne kuu pärast mõõdub juba neli aastat uutmise algusest ja nüüd peaks küll olema viimane aeg, et enne kui ühineda, teha selge vahe sisse, kes on kes... Muidugi peavad uutmisjõud ühinema, et hakata lahendama konkreetseid üles- andeid. Mõnikord öeldakse siin- kohal: reaalselt võimaluste pii- res. Aga kui need reaalsed või- malused ei rahulda tegelikke vajadusi, siis tuleb ühineda võimaluste parandamiseks. Kas revolutsioonilised ümberkorra- lused ei tähendagi seda, et va- da on muuta neid tingimusi, milles me praegu elame? Rõ- hutatakse, et konsolideerimine nõuab loomulikult kompromisse, kuid püüdkonflikte vältida ei tohi muutuda kabuhirmuks iga- suguste konfliktide ees. Mitme sellesisulise kirja kommentaa- riks sobiks minu arvates aka- deemik Tatjana Zaslavskaja mõtted ühe mulduse üllidulise bestselleri, publitsistikakogumi- ku «Teist teed ei ole» lehekül- gedelt: olukorras, kus ühiskon- na demokraatliku ja tagurliku osa huvid on printsipi laas- vastuolus, võivad katked abso- lutiseerida suunda konfliktide leevendamisele muuta perestroika põhiideed viitatuks: ühe- külgnene orienteerumine sotsiaa- lise e e kompromissidele ja üle- määrane kartus rühvata ministe- utimisest mitteühvitatud rüh- made huve võivad oluliselt pi- durdada uutmisprotsessi are- nusest nihkasti lauti kui «revolutsi- on» tuleb olla valmis ka konfliktideks.

Praegusehetkel mõjutab ühiskonnaelu ja seega ka pal- jude inimeste mõtteid meie

jaoks tavatu valimiskampa- nia, mis esmakordselt on are- nenud valimisvõitluseks. Luge- jad mõistagi on märganud ses kampaanias ja ses võitlu- ses esile tõusvat paljut head, aga tähelepanuta pole jäänud ka kaod, väärtused ja (või- olla ületähtsustatud) ohud, mida uued nähtused ikka kaa- sa toovad. «Uut moodi vali- mise võimalus tabas meid nii ootamatult, et võttis paljud oimetuks, ja tihti me ei oska ka häid šansse ära kasutada, vaid rapsime, karjume ükstei- sest üle ja püüame kogu maa- ilmale näidata oma suurt de- mokraatiat... Meie valimis- kampaania on küll väga de- mokraatlik, kuid kas ka tõ- hus?» kirjutab S. Sillat. Ta nimetab probleeme, mis üli- diselt ühtivad pühapäevases «Rahva Hääles» avaldatud Teet Kallase mõtetega, nii et ma ei hakka neid siin korda- ma. Aga on mõnda veel. «M. a. viimasest SV-st jäi meelde nädalakirjas olnud mõte: kuul- sus on hea asi, aga vabadus on tähtsam kui kuulsus. Sel- le valimiskampaania käigus on need sõnad mulle kordu- valt jälle meelde tulnud. Mi- da kõike küll ei tehta kuul- susesoovist! Lubamistes pole tähtsust enam isiklikud veen- dumused, vaid see, et publik ahhetaks või vähemalt aplode- eriks. Kusjuures erinevates saalides on erinev publik ja nupukas mees teab, kus rää- kida sellest, mis saalile meel- dib...» (Järgneb pikk loetelu meie tuntud teemadest). Eda- si: «Üks osa ideoloogide loodab ikka veel laveerida, hea näo ja uute sõnadega vanu dog- masid elus hoida, kõiel tasa- kaalus püsida. Muidugi nii enam ei saa... Muutunud ühiskondlikus olukorras ol- lakse sageli visad muutuma ise, ehkki seda ei taheta en- dalegi tunnustada, ja selle ase- mel, et öelda, mida mõeldak- se. öeldakse seda, mis arva- takse publikule meeldivat...» Lõpetuseks tsiteerib kirjutaja Peter Brooki: «Inimene ei saa veel vabaks seeläbi, et tema liul on vabaduselembesed ideed. Seda on vaja tänapäe- val selgesti teadvustada...»

Publikule apelleerimist on tä- hele pannud teisedki lugejad. «On lollikindlaid kõneaineid, millega võib saali ette astudes peaaegu saajaprotsendilist edu loota. Väga tihti alustatakse populaarsuse võitmiseks sealt, kuhu tegelikult tuleks jõuda, kuhu on lihtne ligi pääseda, jät- tes tegelikult lahenduse leidmise ümbräärse «onu» hooletaks. Üs- na levinud teema, millega võib päris pimesi minna nn. laia- de rahvamaside hääle järgi — kas siis mõne ühiskondliku lii- kumise või organisatsiooni juht-

konda või Ülemnõukogusse pää- semiseks —, on sotsiaalne õig- lus. Siin on hea kritiseerida näiteks IV Haiglat.» Nii kirjutab lugeja, kes ei taha oma nime avaldada, kuid kes ka ei varja, et on ise tolle haigla patsient. See kiri tuli peaaegu kuu aega tagasi, seega ammu enne seda, kui teleleht kuulutas välja 19. veebruaril «Argiasjade» saate, kus sama haigla probleemid kõ- neks tulevad. Kiri ehk ei vajaks- ki tsiteerimist, aga, arvasin pä- rast kõiki kõhklusid, äkki leiab siit mõne iva saatejuht Feliks Undusk, kelle heades kavatsus- tes pole mul vähimatki kahtlust. Niisiis veel natuke sellest kir- jast: «Igas normaalses ühiskon- nas peetakse normaalseks ka seda, et ühiskonnale eriti vää- ruslike inimeste (riigitegelaste, väljapaistvate teadlaste, kunst- meistrite jt.) tervist tuleb hoi- da, sest seegi on ühiskonna varandus... IV haigla hoiab aega kokku inimestel, kelle aeg on eriti hinnaline... Täiesti to- be on mõelda, et näiteks Arnold Rüütel, Gustav Ernests või Paul Kuusberg peaksid ka hai- gevoosis rahva keskel ole- ma... Kuni meil pole eraldi haiglad kirjanikele, kunstnike- le, teadlastele jt., nii nagu näi- teks on — ja me peame seda täiesti loomulikuks — raudtee- lastel, meremeestel, militaal ja vist veel mõnel kategoorial, se- ni peaks IV haigla jääma kõigi erilist tunnustust väärlivate in-imeste ravikohaks... Sotsiaalsel õiglusel ei saa kuidagi samastada sotsiaalse nivelleerimisega... Iseasi on see, et kõigis raviasu- tustes peaksid patsientidel ole- ma need minimaalsed tingimu- sed, mis praegu on IV haiglas. Aga ärgem alustagem ühtede tingimuste loomist teiste liiki- deerimisest...»

Et nüüd pareerida tõenäolis- süüdistusi isenda huvide kait- smises, ütlen ära, et ma ise ei ole kunagi kasutanud IV haigla teenuseid — ehkki võinuksin seda teha juba oma 15 aastat tagasi. Kuid siis tekkisid mul tõesti torked just patsientkon- na, kuidas öelda, veidra koos- seisu pärast, nagu mulle näis. Käin, kui jääb aega haige olla, elukohajärgses Tõnismäe Haigla Poliklinikus, austan väga seal- seid arste — ka sellepärast, et nad kesistes oludes oma tööd hästi teevad. Ometi pean ka mi- na IV haigla olemasolu vajali- kuse (julgens seda välja öelda, sest ma ei osale valimisvõitlus- tes). Olen kindel, et tulevikus on meil kõrgetel kohtadel ainult niisugused inimesed, keda rah- vas neil kohtadel näha tahab — ja siis tahab rahvas neid ka hoida, nii nagu ta kahtlemata tahab hoida tunnustatud vaimu- inimesi ja teisi, kes talle head teevad ja kuulsust toovad. Sa- mas näen minagi küsimuse tuu- ma selles, kuidas kõik haiglad inimväärlisteks muuta. Seesa- ma põhimõtte peaks kehtima ka muude hüvede ja mugavuste kohta, mille olemasolust ma küll praegu midagi ei tea, kuid mi- da väljapaistvad, ausa vajaliku tööga eriti koormatud inimesed minu meelest vääriavad — igal juhul rohkem kui sotsiaalse õig- luse eest peetava võitluse käi- guse silmist lastud edukad äri- mehed, baarmendid, prostituudid, maffiosod ja teised, kes küll ei ole valitsuse liikmed ega mit- te isegi peatoimetajad, kuid kel- lel on meie ühiskonnas kätte- saadavad kõige paremad asjad ja ka kõige kvalifitseeritum arstiabi — nad maksavad selle lihtvõitlusest kinni. Aga muidugi peavad kõik ametlikud hüved olema avalikustatud!

Mõnest konkreetsast asjast. On küsitud meie lehe tiraaži kohta — intervjuus RH-s ole- vat «Ajakirjanduslehti» ülem- teatanud andmeid kõigi välja- annete kohta, kuid jätnud ni- metamata «Sirbi». Tänavune plaaniline tiraaž on 91 000 (mullu 78 000).

Lausa massiliselt päritakse, millal SV maht suureneb? Ei tea. Kui see sõltuks toi- metusest, siis kas või märtsi- kuust alates.

ILMAR RATTUS

ARHITEKTIDE LIIDUS

Eesti NSV Arhitektide Liidu üldkoosolek tuli 9. veebruaril kokku arutama Eesti Arhitekti- de Liidu põhikirja eelnõu. Va- jadus oma põhikirja järele (se- ni eksisteeris vaid üleliiduline) on juba tükk aega — 1987. a. sügisel otsustas Eesti NSV Arhi- tektide Liit lugeda end aasta- tel 1921—1940 tegutsenud Eesti Arhitektide Ohing järelelaske- ning asutatuks seega 8. oktoob- ril 1921. Mullu 1. detsembris AL-i koosolek, kus poolsada osalejat Leo Lapini eestvedami- sel tegi juhatusel ettepaneku taasasutada suveräänne Eesti Arhitektide Ohing, kuna ENSV Arhitektide Liit NSVL Arhitekti- de Liidu osakonnana ei vasta rajatava demokraatliku Eesti vajadustele, isoleerib Eesti arhi- tektkonda rahvusvahelise suht- lemise ning lisaks sellele on AL-i praegused tööpõhimõtted, juhtimisstruktuur ning arhitekti- de huvide kaitses aegunud ja puudulik. Initsiatiivgrupp töötas jaanuari alguseks välja põhi- kirja eelnõu; oma ettepanekud esitasid AL-i liikmed ning ju- hatas.

Probleemid on samasugused kõigil loomelilistel. Erinevalt siiski NSVL Kinolliidu ümber- korraldustest ja ka Eesti Kirja- nike Liidu taotlustest luua üle- liiduline loomeliit föderatsiooni- na, otsustas Eesti NSV Arhitekti- de Liidu üldkoosolek asutada organisatsiooniliselt täiesti ise- seisv ühendus, kes teeb vasta- valt dokumenteeritud kokkule- petele koostööd rahvusvaheliste ja eri maade arhitektuurühen- duse, sealhulgas ka Nõukogu- de Liidu ja liiduvabariikide arhi- tektide liitudega. Eeldus ise- seisvumiseks on olemas — käes- oleva aasta algul alustas tööd Eesti Arhitektuurifond. Praegu- ne AL-i juhtkond saavutas fon- di loomise vabariikliku isema- jandava organisatsioonina ning see on juba tärnanud Eesti Ar- hitektide Liidu rippumatuks Moskva rahadest. Lähtuvalt ma- janduslikult iseseisvusest on organisatsiooniline suveräänsus loomulik. Sama teed soovivad minna ka Leedu ja Läti arhitekti- de liidud.

Eesti NSV Arhitektide Liidu tegevus on liidusisest kriitikat teenindanud juba aastaid; nagu välendas Meeli Truu, langes kokku kaks probleemi: EAL-i loomine ja usaldamatus Arhi- tektide Liidu praeguse juht- konna vastu. See komplitseeri- tud olukord mõjutab ka üld- koosoleku atmosfääri, nii et Vi- len Künnapu ettepanek saada praegu eksisteeriv NSVL Arhi- tektide Liidu kohalik osakond laiali ja tulla kokku alles siis, kui elu ise tekitab vajaduse or- ganisatsioonilise loomise järele, tundus hetkel kõige õigem. Umbusaldus siiski ületati ning väljatõstatud eelnõu otsustati võtta edaspidi töö aluseks. O. Zemtšugovi ettepanekul vali- ti koosoleku juhatajaks Ignar Fuuk. Ning kui viimane presi- diumilaua taha kogunenud selts- konnale ettepaneku tegi saali istuda, algas konstruktiivne arutelu. Et asia vastu oli elav huvi, näitas rekord arv osalejaid: 350 liikmest oli kohal pisut üle 300! Tõsi, mitmetunnise arutelu lõpul viimaste otsuste jaoks enam kvorumit koos ei olnud.

Eelnõu koostanud komisjon lähtus oma töös EAO põhikir- jast, Soome ja Skandinaavia- maade analoogilistest dokumen- tidest, eeskujuks oli ka EKL-i vastne põhikirja. Suund on de- mokraatlikuma ja töövilmsel- ma liidu poole. Üldkoosolek kil- tis heaks ettepanekud liikvide- rida senine formaalne sektsio- nide süsteem AL-i töös ning keskenduda probleemidele; kongresse asendab märksa de- mokraatlikum üldkogu. Senise 5-aastase ametiaja asemel ot- sustati esimeest ja 20-liikmelist eestseisust hakata valima iga kahe aasta järel ning otsustati kaotada kaheastmeline juhti- missüsteem (40-liikmeline juha- tus ja 9-liikmeline presiidium), mis on näidanud oma kohma- kust ja jätkust ning loonud umbusalduse liidu juhtkonna vastu.

Üldkoosolek valis 11-liikmelise redaktsioonikomisjoni, kes vo- litati põhikirja loomikult välja töötama. Kavade roole on kavas üldkoosolek(ud), kus võetakse vastu põhikirja ning võetakse se- seisva Eesti Arhitektide Liidu tegelik asutamine.

PIRET LINDPERE

on, asuda kiirustades mäles- tusi koguma. Seda tuleks te- ha esmaotuses paikades, kus kirjalik materjal on olemas. Mä- lestuste kogumiseks mõeldud jõude (näiteks kas või üliõni- laste abi jm.) võiks ja tuleks kiirelt alustada nimetatud kogs- tamiseks koostada eeskätt ra- ioonide arhiivide materjali läbivõetamise. See ei oleks neile raske ülesanne.

(Algus 3. lk.) sellest «organisatsioonist» küll teadnud, kuid varjanud seda. Selle eest olevat see Majak saanud seadistada «revolutsioonilise karistussüsteemi kogu ranguse järele».

Kasutame juhust, et luge- jatele teatavaks teha, kes oli see Majak, keda Patrak laste kaitsmise eest alati tänulik olema. Stalinlikud kurjategijad või- vad oma õigustamiseks kahtle- mata väitma hakata, et nemad oleval olnud vaid käsutajad. Seda nad muidugi öidki, kuid kuritegelike käskude täitmine oli ka kuritegu. Tuletagem meelde, et nii Nürnbergi suurprotsessil kui ka teistel natslike kurjate- geliate üle toimunud kohtupida- mistel väitsid ka hitlerlikud kurjategijad, et nad olnud vaid käsutajad. Kuid seda väidet ei võetud arvesse. Miks peaks seda arves-

VEEL KORD LÜNKADEST

linlike kurjategijate eest vei- digi kaitsta. Nendele meeste- le peab EKP oma maine kaitsmise eest alati tänulik olema.

Stalinlikud kurjategijad või- vad oma õigustamiseks kahtle- mata väitma hakata, et nemad oleval olnud vaid käsutajad. Seda nad muidugi öidki, kuid kuritegelike käskude täitmine oli ka kuritegu. Tuletagem meelde, et nii Nürnbergi suurprotsessil kui ka teistel natslike kurjate- geliate üle toimunud kohtupida- mistel väitsid ka hitlerlikud kurjategijad, et nad olnud vaid käsutajad.

Kuid seda väidet ei võetud arvesse. Miks peaks seda arves-

se võtma stalinlike massimõrva- rite suhtes?

Praeguseks on 1949. aasta traagilistest sündmustest möö- dunud palju aega — 40 aastat. Suur osa küüditatutest on juba elust lahkunud. Kindlasti on ju- ba surnud ka paljud küüditati- mise korraldajad. Kes veel elus on, peavad olema juba üsna elatunud.

Millist karistust peaksid need inimesed kandma? Allakirjutanu arvates peaks nende karistu- seks olema eeskätt moraalne hukkamõist.

M. Laar teeb oma artiklis igati tervitatava ettepaneku teha ajaloolise pärimuse ko- gumise teel kindlaks küüdi- tatute nimed üle kogu Eesti.

Kuid M. Laar nähtavasti ei teadnud, et vähemalt osaliselt on neid nimekirju võimalik koostada ka hoopis kindlama- te allikate — arhiivimaterja- lide alusel. Eesti NSV rajoo- nide arhiivides leiduvates kü- lanõukogude majapidamisraa- matuis on üsna paljudes (see sõltus külanõukogu sekretä- rist) märgitud küüditatud pe- rekonnad, kusjuures saame eksimatult teada ka äraväidute vanuse, nende talude suu- ruse ine.

Kahjuks pole need mater- teks Virumaal Kunda vallas), jalid säilinud igal pool (näi- Nendes paikades on arusaad- daval rahva mälu kasutami- ne igati õigustatud. Kuid tei- sest külist ei ole mõtet esi- algu vähemalt seal, kus pal- ju täpsem arhiivimaterjal olemas

KULTUURI-FONDIS

EK arvele Elamu-Sotsiaalpan-
gas nr. 702101 on annetatud
järgmisteks sihtotstarveteks:

Eesti Rahva Muuseumile Tar-
tu Raadil: kirjastus «Perioodi-
ka» honorar: H. Tali 21.67; aja-
lehe «Võru Teataja» honorar:
Kalle Arumäe 6; Tallinna Mööb-
limaja 5000; Kambja Ignatsi Jaa-
gu kool 107; Tallinna Asfaltbe-
toonitehas 3000; Türi Metsakom-
binaadi töötajad 180.38; Toitlus-
tusettevõtte «Eskimo» 100; EKP
Kirjastuse honorar: T. Raitviir
30; A. Vaan 25; «Estsurgutdor-
strois» 3500; ajaleht «Edasi» ho-
norar: E. Mürsepp 2, V. Press
8.68; ajalehe «Sakala» honorar:
2.97; Tartu Linna TK rahandus-
osakond 28 000; Tartu EPT ma-
parandus 575; EREV nr. 1 Tar-
tu osak. töötajad: Jaak Rääne
25, Toivo Durge 25; Kalev Lil-
leorg 25, Madis Randvere 25,
Olev Teppan 25, Vello Teppan
25, Rein Zirk 25, Eero Süsi 25,
Rein Loosu 25, Ants Vessmann
25, Olev Onga 25, Heino Pant
25, Peeter Vigel 25; Tartu Ehi-
tusmaterjalide Tehas 1000; Karl
Pants 10; EKP Kirjastuse hono-
rar: Veera Saar 31; ajalehe «Vi-
ru Sõna» honorar 3; Eesti Tea-
dustik-Tehnilise Metsaühingu
juhatus 1000; Virve Roost 250;
Tln. Teede Eksploataatsiooni Val-
itsus 1000 rbl.

Eesti Kunstimuseumile: Tal-
linna Asfaltbetoonitehas 2000;
Elamuehituskondis «Lasnamäe»
5454.67 rbl.

Eesti Spordimaja ehitamiseks:
EMS 500 rbl.

Videoringvaate «Eestimaa»
loomiseks: kooperatiiv «Flores»
2500 rbl.

Paunvere skulptuurigrupi loo-
miseks: Tabivere kk. 86.50 rbl.

C. R. Jakobsoni ausamba ra-
jamiseks: Pärnuse: Väandra katse-
sohhoos 500 rbl.

C. R. Jakobsoni koolimaja res-
taureerimiseks: Viljandis: (Ja-
kobsoni 42); segakoor «Koit»
506.10; ajalehe «Sakala» hono-
rar: 1.98 rbl.

Lembitu ausamba taastami-
seks: ajalehe «Sakala» honorar:
1.49; Virve Roost 50; Tln. Teede
Eksploataatsiooni Valitsus 500
rbl.

Tartu Jaani kiriku restauree-
rimiseks: kultuurikooperatiiv
«Art» 90 rbl.

Emakeele ausamba rajamiseks
Kadrinasse: Kadrina rahvamaja
perekliubi 37; ajalehe «Viru Sõ-
na» honorar: R. Sikk 6; Kadrina
kk. õpilased ja õpetajad 700;
ajaleht «Edasi» honorar: A. Ees,
M. Ruum, M. Mere, K. Pihlakas,
A. Tark, V. Villik 19.70 rbl.

F. Tuuglase Seltsile: ENSV TA
Keele ja Kirjanduse Instituut
10 000 rbl.

Ansambli «Missioon»: ENSV
Riiklik Filharmoonia 436 rbl.

Võru keele fondi: V. I. Lenini
nim. kolhoos 200; ajalehe «Võru
Teataja» honorarid: Maive Mäe-
ots 5, Anatoli Pöder 3, Richard
Saarna 3 rbl.



Rahvarie kõigile

Selle juhtumite üle pidasid
EK osakonnajuhataja Reet Vil-
lingu kutsel 27. jaanuaril 1989.
a. aru nende ametkondade ja
ettevõtete esindajad, kes Eestis
rahvarie valmistamisega tege-
levad. Lähemaks eesmärgiks
seati luua tingimused, et tuleva
aasta juubellaulupeoks võima-
likult suur osa pealtvaatajaid
saaks kanda rahvarieid, neid
ise valmistada ise. Selleks tuleb
teha kättesaadavaks materjalid,
värvid jm. käsitööks vajalik.
Kaugemaks sihiks seati rahva-
riide ja rahvakunstilase propa-
gandasüsteemi loomine. Ap-
rillikuus otsustati ellu kutsuda
vastavad toimkonnad, et tagada
esialgu rahvarie valmistamise
õpetajate koolitus, tõhustada et-
nograafilise tootmise arengut
ja rahvarieide propagandat.
Toimkondade tööst võtavad osa
kunstnikud, Tallinna Moemaja,
TK «Tekstiil», EK väikefirma
«Enelin», «Uku», «Arsti» ja Tee-
nindusministeeriumi ettevõtete
esindajad.

Õeldakse, et sport on just
sellepärast sport, et ta ikka
ja alati midagi uut pakub.
Asja lõppesid tiitlipretenden-
tide veerandfinaalid, näiliselt
ühed tähtsamad võistlused
kogu alanud maleaasta jook-
sul. Ometi on kommentaator
nõutu: mida suurmeisterid ka
omavahel ja iseendas läbi
elasid, mingit uut lehekülge
nad ei pööranud. Kõik kisub
sinnapoole, et MM-matšis
kohtuvad juba viiendat korda
järjest Kasparov ja Karpov.
Konkurentsivaeses minevikus
tunnistati suurmeisteritena
kümme-kahtekümmele ma-
letajat, nüüd on ametliku
tunnistuse omanikke veerand
tuhat, aga tuleb välja, et just
minevikus oli valik avaram,
enne sõda samad mehed üle
kahe korra vastu ei pidanud.

Võib siiski uskuda, et kan-
gema sugupoole esindajad 12-
aastast Judit Polgárit ootama
ei jää, et keegi nendest lõ-
puks ise asja käsiile võtab.
Võib-olla keegi praegune ni-
metu, noor Kasparov ja suh-
teliselt noor Karpov on ma-
leliselt ju isad, ja isasid ku-
kutavad tavaliselt pojad.

Perspektiivis kumav viies
duell töötab muidugi vähe-
masti tohutut malevälist pin-
get, sest need kaks vastast ei
hakka eales rahupiitu tõm-
bama. Nähtavasti on isegi
mõttetu neid selleks üles kut-
suda — vaen on muutunud
nende suhtlemise koostisosaks,
ilma milleta poleks praegu
enem ka õiget rivaliteeti. Hil-
jutise Kasparovi intervjuu
«Ogonjokile» tõi meie lugeja-
te ette «Rahva Hääl», Kar-
povi üheks hääletoruks on
Eestis vähem tuntud «Sovets-
kaja Rossija». Pärts värskest
laususki ta seal oma sõnad
peale «Ogonjoki»-intervjuule.
Teatavasti oli Kasparov
väitnud: «Seadnud Karpovi
poliitiliselt minu tegevuse
vastu, hoolitseb Süsteem
püüdnud oma ebajumala re-
putatsiooni eest rahva hul-
gas».

Karpov: «Igal inimesel on
õigus omamoodi võita ühis-
kondlikku autoriteeti. Aga nii
või teisiti otsustavad teod,
mitte sõnad. Mina ei ole taht-
nud inimese lugupidamist
võita ainult sportlike saavu-
tustega. Ja loomulikult mitte
paljusõnaliste intervjuudega.
Olen võimalust mööda sõit-
nud ringi, kohtunud huviliste-
ga, aidanud avada maleklub-
isid. Nõnda oli see Kamtsat-
ka ja Jakutias. Krasnojars-
kis ja Novosibirskis. Usbekis-
tanis ja Kirgizias. Mu kodu-
ses Uuralis. Baltimaades, Uk-
rainas... Ärge mõistke mind
valesti, see on hindu-tanud
mulle piisava autoriteedi. Ma
ei saa aru, miks nüüd Kar-
parov oma autoriteedi kind-

lustamisel devalveerida minu
ausa tööga teenitud kapitali.
Säärase häbematusse vastu
protesteerin kategooriliselt.»
Reporter: «Kaua võivad nii-
sugused rünnakud kesta?»
Karpov: «Ei tea. Küll võin
öelda: hoolimata Kasparovi
või «Ogonjoki» soovist hal-

MALEKOMMENTAAR



lustamisel devalveerida minu
ausa tööga teenitud kapitali.
Säärase häbematusse vastu
protesteerin kategooriliselt.»
Reporter: «Kaua võivad nii-
sugused rünnakud kesta?»
Karpov: «Ei tea. Küll võin
öelda: hoolimata Kasparovi
või «Ogonjoki» soovist hal-

OOTUSES

vendada olukorda, nagu olen
töötanud maa ja rahva hü-
vanguks, nõnda teen seda
edaspidigi. Peab olema üle
nendest, kes tegelevad rünnak-
utega.»

Tõsi, eksmaailmameister os-
kab väliselt hoida hoopis kor-
rektsemat joont kui üliemot-
sionaalne tšempion. Ent kor-
dame Karpovit ennast — ot-
sustavad teod, mitte sõnad.
Ja Karpov on rajanud endale
teed ikka läbi lähimeneviku,
tema selja taga seisavad mi-
nevikujõud, uute maleklubi-
de avamine on üksnes ilus
kõrvalžest.

Väga põnev, millega lõpeb
Kasparovi ja üleliidulise spor-
dikomitee (või veel kõrgema-
te instantside) vastasseis. Süs-
teem on esialgu vait, kuid ei
maksa arvata, et ta magab.
(Juba selle artikli kirjutami-
se järel Süsteem ärkas — vaa-
dake «Sovetski Sporti» 11.
skp., kogupauk kõige kurve-
mate eeskujude põhjal.)

Eesti males pakuvad jätku-
vat kõneainet Jaan Ehlvest
ja Lembit Oll, esimesel seisab
sel aastal ees kaks MK-tur-
niiri, teisel NSV Liidu kõrglii-
ga, mõlemal korraga aprilli-
kuine rahvusvaheline turniir
Tallinnas. Äsja tuldi toime
esimese rahvusvahelise võist-
lusega naistele... Elu liigub!
Teiste spordialade eeskujul
valmistatakse ka oma liidu,
Eesti Maleliidu loomiseks.

Mäletan aega, millal spor-
dikomiteed nimetati ümber
spordiühingute jne. liiduks,
«Edasis» tuli siis vaeva näha
juhtkirja kallal selgitamaks
übernimetamise progressiiv-
set tähtsust — kasvab nn.
ühiskondliku aktiivi roll. Mä-
letan sedagi, kui komiteede
nime taastamisel ametihed
üksteisel kätt surusid — pole
vaja jantida igasuguste «en-
tuslastidega», saab rahulikult
tööd teha.

Tegelikult ei muutunud küll
midagi. Ei saanudki muutu-
da, sest taustsüsteem jäi ab-
soluutselt endiseks. Vanasti
vaidlesime Fred Kuduga, te-
ma kinnitas, et ka nõukogu-
de spordis peab eksisteerima
ja eksisteeribki «vaba turg»,
teed rajab endale võimekam
ja osavam. Mina arvasin, et
meil pole «vaba turgu», seda
sorti teerajamine tähendab
mitte võimekust, vaid osavust
võimu ainuvõimalikkude kana-
lisse sisse pugeda ja selle
mõjutusvahendite kaudu teisi
kõrvalle tõrjuda. Loomulikku
konkurentsi ju tõesti ei ol-
nud! Arvasin, et päästab ai-
nult õiglane jaotus, targad
pead nuputavad välja süste-
mi, kus igaihe osa on kind-
laks määratud täpselt tema
teenete ja perspektiivide jär-
gi. Vaja ainult nendest ees-
kirjadest kinni pidada!

Olen püüdnud sääraseid
ideid males ellugi viia. Re-
sultaadiks absoluutne läbi-
kukkumine ja tsiklik nõrdu-
mus. Nüüd olen küll õnneks
ammu taibanud, et kõik pa-
berlikud süsteemid — peavad
käbi kukkuma, elu viib
edasi üksnes elu ise, «vaba
turg» ehedal kujul. Praegu
oleme nagu jõudmas sellises-
se aega. Siiski alles jõudmas,
ja paljude muude takistuste
hulgas on minu arust ühed
kõige raskemini kõrvaldata-
vad need takistused, mis meie
endi sees.

Iseenesest väga lihtne on
nimetada endine föderatsioon
ümber liiduks (jälle ümberni-
metamine), hoopis keerulisem
on sponsorite leidmine, kuigi
ka sellega võib toime tulla.
Kuidas muudavad ennast
need, kes seisakuaja stampe
täis?

Muidu alalhoidlikus males
on astunud ehk meie kõige
spordiuuenduslikum samm.
Aastaid kurdeti — pole ma-
leajakirja, aga seal võtsid
noored mehed, eeskätt Rak-
vere noor mees Imre Termo-
nen kätte ja hakkasid mida-
gi niisugust välja andma. Na-
gu muigas üks kogenum ini-
mene, nad ei teadnud, mida
ei tohi.

Tuleks ka male organiseer-
mise juurde neid, kes ei tea,
mida hiljuti ei tohtinud, kes
sealsamas pööravad selja sel-
lele, mida hiljuti «tohtis».

VALTER HEUER

Kas bürokraatiata ikka ei saa?

Eesti Filharmoonia on juba
aastaid koos teiste meie maa
kontsertorganisatsioonidega või-
delnud «Goskontserdi» välissu-
hete monopoli vastu. Organisat-
siooni vastu, mis on meid vii-
nud väga halba valgusesse ko-
gu maailma kontsertide korral-
dajate ja interpreetide silmis.
Lõpuks on saavutatud edu
ning esimesed otsesed võitlusi-
lismaaga oleme realiseerinud
ja rida uusi on ettevalmistami-
sel. Veel suuremat vabadust vä-
lissidemetes valdkonnas lootsime
alates 1. aprillist, mil hakkab
kehtima NSVL Ministrite Nõuko-
gu vastavasisuline määrus. Nüüd
aga lugesin Madis Järve artik-
lis «Eesti kultuurisuhete arengu-
kontseptsioonist» (SV nr. 6), et
Kultuurikomitee kolleegium ot-
sustas luua enda juurde vahen-
dusfirma, mis korraldab kultuuri-
alast vahetust ja kultuurieks-
porti. Ei mõista, milleks on pro-
fessionaalsete muusikute vahen-
damiseks välismaaga vaja veel
üht organisatsiooni, kus ei saa
olla eriala spetsialiste, sest va-
hendada tuleb ju kogu kultuuri-
kaupa, nii filme, näitusi, kont-
serte kui veel paljut muudki?
Või oleme nii harjunud mitme-
astmeliste bürokraatlike süste-
midega? Minu arvates oleks
loomulik, et Eesti Filharmoonia,
mis vahendab meie vabariigi
professionaalsete interpreetide ja
muusikakollektiivide teistes-
se liiduvabariikidesse ja omakorda
sealseid Eestisse, teeks seda ka
välismaailmaga. Nii saaksid se-
da teha oma eriala spetsialistid,
kes tunnevad kontserdielu ja
taavad nii omi kui ka kutsuta-
vaid muusikuid. Aga ehk ei ole
meie küllalt usaldusväärsed? Vä-
lissuhete kultuurikontseptsiooni
loomisel jäi mulla arusaamatuks,
et kolleegiumile kutsuti paljude
ühingute ja organisatsioonide
esindajad, puudusid ainult Kul-
tuurikomitee allasutuste juhid,
kes on nende küsimustega siia-
ni kogu aeg tegelnud.

OLEG SAPOŽNIN,
ENSV Riikliku Filharmoonia
direktor

Kodu-uurimislaager

2.—5. veebruarini toimus Tar-
tu Üliõpilaste Looduskaitseringi
kodu-uurimislaager Viru-Jaagu pi-
kielkonnas. Pandivere veekait-
seala loomisele pühendatud akti-
viteil kogusid andmeid Rāga-
vere, Kūti, Roela ja Paasvere
valdade kohta üle pooleaja üli-
õpilase. Täpsemalt anketeeriti
140 majapidamist. Kodu-uuri-
musliku ja sotsioloogilise sisuga
materjale hakkavad kasutama
Pandivere uurijad, looduskaitse-
jad, valdade taastamisega tege-
lev uurimisgrupp ja Tartu Üli-
kooli kodu-uurimise kabinet.

Tõde tuleb taastada ainult tõe abil

Voldemar Pinni artiklisse
«Ohvrid ja timukad» on sattu-
nud «fakti», mis võimaldab V. P.
seisukohtadega rahulolematutel
ringkondadel alustada poleemi-
kat kogu artiklis toodu paika-
pidavuse üle.

Ja nimelt: Moskva OM-i kana-
lil peeti juba 1973. a. Euroopa
meistrivõistlused. 1. FISA (Üle-
maailmne Akadeemilise Sõudmi-
se Föderatsioon) juhtkonna poolt
tunnistati kanal kõigile rahvus-
vahelistele nõuetele vastavaks.

2. Enne olümpiamänge toi-
mub nn. eelõlumpia, kus võist-
luspaikadega tutvutakse.

3. Ligikaudu 2300 m pikkust,
100 m laiust ja 5 m sügavust,
betooni valatud, stardi- ja fini-
siseadeldistega varustatud kana-
lit ei kaeva labidatega valmis

mõne nädalaga ka kõige suu-
rema «vene ime» abil.

Tõsi on, et enne 1973. a. Eu-
roopa meistrivõistlusi oldi jän-
nis kanali juurdesõiduteede as-
falteerimise ja haljastuse lõpe-
tamise, kuid siis tõesti «vene
ime» abil said need tööd valmis
vahetult enne võistluste avamist.
Kasutades poolikuid tõdesid, ei
iõua me kunagi toimunu õigele
kalastamisele. Liiga kaua oleme
teinud vastutavaks meie riigis
toimunu eest üksikuid isikuid.
Kas ei ole siin viga milleski
muus?

Julgust ja jõudu teile, aja-
loolased, filosoofid, maandus-
teadlased ja teised pädevad
kaasmaalased, stalinismi küsi-
muse valgustamiseks.

PEETER MARDNA,
sõudekohtunik 1973. a. EM
ja 1980. a. OM-il



«NÄKIMADALAD» LÕPLIKULT VALMIS

Katuse alla on saanud «Tallinnfilmi» pikim film, neljaseeriline
«Näkimadalad» Herman Sergio nomaani järgi. Stsenariumi kirjutasid
Arvo Valton ja Olav Neuland, režissöör on Olav Neuland, ope-
raatorid N. Ruhadze, T. Lepik, A. Mutt ja V. Blinov, kunstnikud M.
Must, H. Põlluas ja H. Halla. Film on venekeelne (valminud Kesk-
televisiooni tellimisel), kaasa teevad Eesti, Läti, Leedu ja Vene
näitlejad, kes kujutavad eestirootslaste elu. Jaanuaris toimus Kino-
majas filmi kolmanda ja neljanda seeria esilinastus. Pildil: pea-
osaline Clemet Juozas Budraitis kehastuses.



ÕNNITLEME!



TOONI KROON-LAAMAN,
endine lauljatar
ja kauane
Kohtla-Järve Laste-
muusikakooli klaveri-
õpetaja. Sai 16. veeb-
ruaril 80-aastaseks.



ARNOLD VIKAT,
«Estonia» teatri
kauane koorilaulja.
Sai 15. veebruaril
75-aastaseks.



OLGA RUDNEVA,
tõlkija.
Sai 11. veebruaril
70-aastaseks.



OLGA KONTSAJEVA,
arhitekt.
Sai 12. veebruaril
60-aastaseks.



EFRAIM ALLSALU,
maalikunstnik,
Eesti NSV teeneline
kunstnik. Saab 20.
vebruaril
60-aastaseks.



ELLA SUMMATAVET,
nahakunstnik, ERKI
nahkehistöö kateedri
juhataja.
Saab 18. veebruaril
50-aastaseks.



ELVI RAIGNA,
arhitekt.
Saab 19. veebruaril
50-aastaseks.

AUTASUSTAMISI

● Kauaaegse viljaka töö eest looduse uurimisel ja looduskaitse propageerimisel väärilis Eesti NSV Looduskaitse Seltsi auliige, pensinär **Vadim Zelnin** Eesti NSV Olemnõukogu Presiidiumi aukirja.

● Eeskujuliku tulemusriikka töö eest Suure-Jaani kultuurielu edendamisel autasustas Eesti NSV Riiklik Kultuurikomitee Suure-Jaani keskkooli õpetajat **Albert Pettineni** rinnamärgiga «Eesti NSV kultuuritöö eesrindlane».

● Eesti NSV Riikliku Kultuurikomitee aukirja sai:

— kauaaegse kohusetruu töö eest raamatukogus ja seoses kuuekümnenda sünnipäevaga Kohtla-Järve rajooni Saka raamatukogu vanemraamatukoguhoidja **Hilja Troon**.

Mälestusloengud

Tallinna Polütehnilises Instituudis toimusid 11. veebruaril akadeemik Leo Jürgensoni mälestusloengud. Ettekannelega esinesid külalisprofessor O. Sepänen Helsingi Tehnikaülikoolist ja R. Kvell Ehituskomiteest. Esimene rääkis praegusaegse hoonetise kliima probleemidest, teine probleemidest ehitusföüsikas ja ehitusföüsikute järelkasvuga Eestis. Külaline Helsingist tutvustas ruumide sisekliima uusi-
maid uurimissuundi ning tule-
misi Soomes ja mujal välismaal. Kohalike probleemide arutelu-
järel, et rahvusvaheliselt
tuntud tehnikateadlane L. Jürgensoni soovitusel hoonete sooja-
majanduse asjus on IME-tingi-
mustes taas aktuaalsed.

AÜN Tartu Kulturihoones

toimub jaanuarist maini loengu-
sari «Algteadmisi teoloogiast». Loenguid peavad EELK vaimu-
likud Einar Soone ja Kalle Lin-
di, roomakatoliku preester Rein
Õunapuu ja apostliku õigeusu
preester Ardo Kesküla.
12. veebruaril toimus Kulturi-
hoones üritus «Eesti piibel 250»,
kus räägiti eestikeelse piibli
saamisloost, kujunemisest, levi-
kust ja tähtsusest. Vaadati slide
piibli illustreerimist, piibli-
näitust ja kuulati päevakohaseid
laule 7. keskkooli abiturientidelt.

ESTICA

■ Leningradi kuukirjas «Zvezda» (1989, nr. 1) arvustab Vse-
volod Azarov venekeelses tõlkes
ilmunud Lilli Prometi ja Jaan
Kaplinski luuleraamatuid «Iibel-
puu» ning «Õhtu toob tagasi
koiki».

■ Kirjastus «Hudožestvenna-
ja Literatura» andis Moskvas
vene keeles välja Aino Kallase
«Valitud teoste» kõite August
Eelmäe eessõna ja kommentaa-
ridega.

RAT «ESTONIA»

Reedel, 17. II kl. 19 «Maski-
ball»; laup., 18. II kl. 19 «Rai-
monda»; pühap., 19. II kl. 12
«Pipi Pikksukk»; kl. 19 «Jevge-
ni Onegin» (Tatjana Lätti NSV
rahvakunstnik Solveig Raja);
esmasp., 20. II kl. 19 «Savoy
ball»; kolmap., 22. II kl. 19
«Mefistofeles»; neljap., 23. II
kl. 19 «Pihitus»; reedel, 24. II
kl. 19.30 Eesti omariikluse 71.
aastapäeva kontsert (Tallinna
linnahallis); laup., 25. II kl. 19
Kaie Kõrbi loominguline õhtu;
pühap., 26. II kl. 12 «Pipi Pikk-
sukk»; kl. 19 «Maskiball».

RAEKOJA SAALIS: 23. II kl.
19.30 ansambel «Barocco A
TRE» kontsert. Esinevad: And-
res Narma (tsello), Ivo Silla-
maa (klavessiin), Vahur Vurm
(plokklööb). Kavas Händel, Val-
entini, Marcello, Vivaldi, Scar-
latti.

V. KINGISSEPA NIM. TRA DRAAMATEATER

Reedel, 17. II kl. 19 «Norman
Vallutaja»; kl. 19 «Häigete laste
vanemad» (vähikeses saalis); kl.
19 «Lesed» (Endlas); laup., 18.
II kl. 19 «Minek»; kl. 19 «Bak-
handid» (vähikeses saalis, lava-
kunstkateedri 14. lennu kursu-
setöö); pühap., 19. II kl. 12
«Mary Poppins»; kl. 19 «Te-
ekond Mekasse» (planeeritud esi-
etendus); kl. 19 «Õli» (vähikeses
saalis); teisip., 21. II kl. 19
«Teekond Mekasse» (planeeritud
esietendus); kl. 19 «Häigete laste
vanemad» (vähikeses saalis); kolmap., 22. II kl. 19 «Teekond
Mekasse» (planeeritud esieten-
dus); kl. 19 «Duett ühele» (väh-
keses saalis); neljap., 23. II kl. 19
«Rita koollitus»; reedel, 24.
II kl. 19 «Häigete laste vane-
mad» (vähikeses saalis); laup.,
25. II kl. 19 «Ekkle Moor» (VAT
Teatri etendus, vähikeses saalis);
pühap., 26. II kl. 19 «Bakhan-
did» (vähikeses saalis, lava-
kunstkateedri 14. lennu kursu-
setöö).

ENSV RIIKLIK NOORSOOTEATER

Reedel, 17. II kl. 19 «Toatü-
rukud» (vähikeses saalis); kl.
19 «Meistrikläss» (suures saa-
lis); kl. 19 «Skangpoomijad»
(Paide km-s); laup., 18. II kl. 19
«Tühivaim» (vähikeses saalis); kl.
12 «Maarjamaa» (vähikeses saa-
lis); kl. 19 «Preili Julie» (Rak-
vere teatris); esmasp., 20. II
kl. 19 «Tango» (vähikeses saalis);
kl. 19 «Meistrikläss» (suures
saalis); teisip., 21. II kl. 19
«Päike ja mina» (vähikeses saa-
lis); kl. 19 «Kuning Herman Esi-
mene» (suures saalis); kolmap.,
22. II kl. 19 «Preili Julie» (väh-
keses saalis); kl. 19 «Lendas
üle käopesa» (suures saalis);
neljap., 23. II kl. 19 «Tumm
teener» (esietendus vähikeses saa-
lis); kl. 19 «Valge tee kutse»
(suures saalis); reedel, 24. II kl.
19 reserveeritud etendus (suu-
res saalis); kl. 19 «Naarden ta
mul vastu tuli» (Tõnis Rätsepa
lavakava vähikeses saalis); kl. 19
«Skangpoomijad» (Viljandi «Uga-
las»).

EESTI NSV RIIKLIK VENE DRAAMATEATER

Reedel, 17. II kl. 19 «Prügi-
mägi»; laup., 18. II kl. 19
«Vieux carré»; pühap., 19. II
kl. 12 «Koslovov»; kl. 19
«Lõks nr. 46, teine kassa»; kol-
map., 22. II kl. 19 «Zanna»; nel-
jap., 23. II kl. 19 «Prügimägi».

«VANALINNA STUDIO»

Reedel, 17. II kl. 19 «Kena
naine lillega»; laup., 18. II kl. 19
«Väike nali väikeses saalis»
(E. Baskini huumoridütu); pühap.,
19. II kl. 12 esietendus
«Emigrandid» (Draamateatri väi-
keses saalis); kl. 12 ja 19 «Sel-
ge-Sompus-Tuuline»; esmasp.,
20. II kl. 19 «Hapu vein ja sini-
hape» (Vene Draamateatri); teisip.,
21. II kl. 20 «Kena naine
lillega» (Aruküla kultuurima-
ja); kolmap., 22. II kl. 19
«Mäng lossis» (reserveeritud
etendus); neljap., 23. II kl. 19
esietendus «Emigrandid» (Draa-
mateatri väikeses saalis); laup.,
25. II kl. 19 esietendus «Kontra-



bass»; pühap., 19. II kl. 12 «Sel-
ge-Sompus-Tuuline»; kl. 19 «Väi-
ke nali väikeses saalis» (E. Bas-
kini huumoridütu); esmasp., 27.
II kl. 19 «Hapu vein ja sini-
hape» (J. Tombi nim. Kultuuri-
hoones); teisip., 28. II kl. 19
«Revident» (J. Tombi nim. Kul-
tuurihoones).

ENSV RIIKLIK NUKUTEATER

Laup., 18. II kl. 12 «Lumemu-
inasjutt»; pühap., 19. II kl. 12
«Tuhkatrünu»; kl. 17 «Kõli Kai-
li»; esmasp., 20. II kl. 19 «Ime-
line imik» (täiskasvanule 100.
korda); neljap., 23. II kl. 11
«Tuhkatrünu»; reedel, 24. II
kl. 13 «Kelluke ja Kikerikü».

RAT «VANEMUINE»

Reedel, 17. II kl. 19 «Hull»;
laup., 18. II kl. 12 «Miki-Hiir
tondlossis»; kl. 19 «Sugar» ehk
Džässis ainult tüdrukud»; pühap.,
19. II kl. 12 «Miki-Hiir ton-
dlossis»; kl. 19 «Tormide rand»;
esmasp., 20. II kl. 18 «Bambi»;
kolmap., 22. II kl. 18 planeeritud
esietendus «Hansuke ja
Greteke»; neljap., 23. II kl. 19
«Mõrased»; reedel, 24. II kl. 19
«Vaikuse vallamaja»; laup., 25.
II kl. 12 «Miki-Hiir tonidlossis»;
kl. 19 «Mõrased»; pühap., 26. II
kl. 12 «Hansuke ja Greteke»;
kl. 19 «Sugar» ehk «Džässis ai-
nult tüdrukud».

KONTSERDISAALIS: pühap.,
19. II kl. 19.30 «Mõrv katedraa-
lis»; kolmap., 22. II kl. 19 «Kas
teda hoida saab»; kl. 22 Alek-
sander Mülleri laulude õhtu;
neljap., 23. II kl. 19.30 «Lõks».

KULALISETENDUSED: esmasp.,
20. II kl. 19 «Hull» (Draama-
teatris); teisip., 21. II kl. 19
«Hull» (RAT «Estonias»); nel-
jap., 23. II kl. 14 «Bambi» (Val-
ga kultuurimajas); kl. 19 «Küm-
me pruuti ja ei ühtki peigmeest»
(Valga kultuurimajas); reedel, 24.
II kl. 19 «Kümme pruuti ja ei ühtki
peigmeest» (Otepää kultuurimajas);
laup., 25. II kl. 19 «Lõks» (Valga kul-
tuurimajas); kl. 19 «Kümme
pruuti ja ei ühtki peigmeest»
(Lüllemäe kultuurimajas); pühap.,
26. II kl. 19 «Lõks» (Sangaste
kultuurimajas).

PÄRNU TEATER «ENDLA»

Laup., 18. II kl. 19 «Aed», kl.
19 «Vaimude tund Jannseni tä-
naval» (L. Koidula Memoriaal-
muuseumis); pühap., 19. II kl. 11
«Aed»; esmasp., 20. II kl. 19
«Saialilled»; kl. 19 «Õhe katuse
all» (vähikeses saalis); teisip., 21.
II kl. 19 «Lood Viini metsadest»;
kolmap., 22. II kl. 19 «Ulguv
mõlder»; neljap., 23. II kl. 19
«Aed».

TALLINNA LINNAHALL

KONTSERDISAALIS: laup., 18.
II kl. 19.30 laulab Silvi Vrait.
Kaastegevad Jaak Jürisson.
«Justament», «Ultima Thule».
segakoor «Olevine»; esmasp.,
20. II kl. 19 Eesti Kultuurifon-
di suur galakontsert. Esinevad
Suure Teatri balletitartistid Jeka-
terina Maksimova ja Vladimir
Vassiljev ning «Estonia» teatri
solistid. Õhtu juhivad Lauri Lee-
si; teisip., 21. II kl. 18, kol-
map., 22. II kl. 18 kantrimuusi-
kal väikestele ja suurtele «Üks-
sildase Poni» hotellil.

VÄIKESES SAALIS: pühap.,
19. II kl. 19 Eve Kivi pildial-
bum. Albumit lehitsevad koos
Eve Kiviga Toivo Arnover ja
Margus Kappel; kolmap., 22. II
kl. 19, neljap., 23. II kl. 19 Kärt
Tominga laulukava «Keegi».

ENSV RIIKLIK FILHARMONIA

«ESTONIA» KONTSERDISAAL:
pühap., 19. II kl. 19.30 esineb
Moskva Riikliku Filharmonia

solistide ansambel, kunstiline
juht, dirigent ja solist Vene
NFSV teeneline kunstnik Juri
Bašmet, solist Jelena Bröljova
(sopran), kavas Telemanni Kont-
sert aldile, keelpilliorkestrile ja
klavessiinile, Schnittke Trio-so-
naat kammerorkestrile, Mozarti
Kaks kontsertaariat sopranile ja
kammerorkestrile, Tšaikovski
Serenaad C-duur op. 48; teisip.,
21. II kl. 19.30 ENSV Riikliku
Akadeemilise Meeskoori kont-
sert, läbilõike koori eelseisva
USA-reisi kavast, oreil Urmas
Taniloo, dirigendid Olev Oja,
Kuno Areng, Arvo Volmer; nel-
jap., 23. II kl. 19.30 esineb Ar-
meenia Riiklik Estradiorkester,
kunstiline juht ja dirigent NSVL
rahvakunstnik Konstantin Orbel-
jan.

RAEKOJA SAAL: reedel, 24. II
kl. 19.30 esineb Jüri Pärj, ka-
vas Sibelius, Bartók, Mägi, Saar,
Tamberg, Oja.

NGULISTE: laup., 18. II kl.
11.30 muuseumi muusikatund,
esineb Kristiina Holdre (orel);
pühap., 19. II kl. 11.30 muuseu-
mi muusikatund, esineb VNSV
rahvakunstnik Galina Pissarenko
(sopran, Moskva), oreil Ines
Maidre; kolmap., 22. II kl. 19
esineb Leedu Filharmonia kam-
merkoor «Polüfoonia».

MATKAMAJA: laup., 18. II kl.
16 «Maarjamaast ja muusikast»
(neli kilu eesti kultuuriloost), i.
kontsert «Maarjamaa — Maarja
maa» (kultuurilise mõjudest ees-
ti kultuurile), lektor Ülle Him-
ma, kaastegev ansambel «Linna-
muusikud».

TALLINNA RIIKLIK KONSERVATOORIUM

TEATRI- JA MUUSIKAMUU-
SEUMIS: laup., 18. II kl. 17 IV
kontsert sarjast «Eesti muusi-
ka». Esitavad Lillian Semper ja
Liina Jõks (klaver). Kavas To-
bias, Tormis, Pärt.

TALLINNA MUUSIKAKESKKOOL

VANALINNA MUUSIKAMAJAS:
laup., 18. II kl. 16 esinevad
L. Leichter tsello eriala õpila-
sed.

TRO AULAS: reedel, 24. II kl.
19 esinevad TMK keelpilli osa-
konna õpilased ja kammeror-
kester. Dirigent T. Kapten. Ka-
vas Vivaldi, Mozart, Spohr.

VANALINNA MUUSIKAMAJAS:
pühap., 19. II kl. 12 Konservatooriumi üliõpilaste kontsert.
Esinevad Uku Joller (laul) ja
Riina Joller (klaver). Kavas Ra-
vel, Saar, Oja, A. Kapp, V.
Kapp.

HUUMORIOHENDUS «AARA»

Reedel, 17. II kl. 16.30 ja
19.30 Moskva humoristide ve-
nekeelne kava «Naer pole patu-
asi» (Haapsalu km-s); laup., 18.
II kl. 14 «Meeljahutaja» avalik
lindistus (Pärnu KEK-is); kl. 15
«Naer pole patuasi» (Tartu kont-
serdisaalis); kl. 18 kuplean-
sambli «Talong» show-programm
«Hali-buli-lei» (Linda km-s); pühap.,
19. II kl. 13 ans. «Ukulele»
lorilaulude ja anekdootide par-
levu (Pärivere sohv. klubis) ja
kl. 18 «Edasi» kolh.klubis; kl.
17 ja 20 «Naer pole patuasi»
(Pärnu kuuordklubis); teisip.,
21. II kl. 20 «Ukulele» (Alliku
klubis); kolmap., 22. II kl. 17 jas-
tele programm «Tädi Lia jutud»,
kl. 19 «Hali-buli-lei» (J. Sütiste
tee 21).

Piletite müük Tallinna eten-
dustele vanalinnas kassas Kullas-
sepa 2. kaupamajas ja tund en-
ne algust J. Sütiste tee 21. In-
formatsioon telefonil 68 24 78.

TALLINNA LOOMAAED

Avatud iga päev kell 10—17.
Loomaaed asub Paldiski mnt.
145 (trollid nr-d 6, 7 ja 8, Zoo
peatas). Ekskursioonide telli-
mine tel. 59 98 55.



RIIKLIKUS KUNSTIMUSEU-
MIS (Weizenbergi tn. 37) on
vaadata püsiekspositsioon «Eesti
kunst», Günther Reindorff 100.
sünniaastapäevale pühendatud
näitus ja Concordia Klari graafi-
ka näitus.

KUNSTIHOONES (Võidu väl-
jak 8) Poola kunstniku Wladys-
law Hasiori tööde näitus.

KUNSTISALONGIS (Võidu väl-
jak 6) Pori (Soome) maalikunst-
nike maalinäitus.

DRAAKONI GALERIIIS (Pikk
tn. 18) metallistööde näitus-
müük.

TEATRI- JA MUUSIKAMUU-
SEUMIS (Müürijahe tn. 12) on
näitus «August Puist 100».

TARBESTIMUSEUMIS (Lal-
tn. 17) näitus «Tool on tool».

LINNAMUSEUMIS (Vene tn.
17) on vaadata püsiekspositsioon
«Tallinn XVIII ja XIX sajandil»;
«Etnograafilised mänguasjad» ja
Eva Limbergi plastika ja graafi-
ka.

RAEMUSEUMIS (Raekoja tn.
4/6) püsinäitus «Kaamera ees ja
taga» ning Eesti Fotokunstiühin-
gu aastanäitus.

KIEK IN DE KOKIS (Nõukogude
tn. 1) Malev Toome «Monoklipi-
did», fotoklubi «Virus» fotonäitus
«Alutaguse lood» ja Mariika Mes-
chini maalide näitus.

LASTE LOOMINGU MAJAS (Ku-
ninga tn. 6) näitus «Plakat» ja
«Kaljujoonised ja labürindid
Kooli poolaarelt».

TARTU RIIKLIKUS KUNSTI-
MUSEUMIS (Vallikraavi tn. 14)
graafikaateljée «Open Studio»
(Kanada) graafika näitus «Inter-
action» ja tarbekunstnike (Sirje
Kriisa, Luule Maar, Katrin Pere)
tööde grupinäitus.

TARTU KUNSTNIKE MAJAS
(Vanemuise tn. 25) tarbekunstni-
ke (Kaido Kask, Kersti Raldma,
Erika Pedak, Udo Vool, Tiina
Viirelaid) tööde grupinäitus.

KIVISILLA PILDIGALERIIS
(Tartu, Raekoja pl. 18) püsiek-
spositsioon «Tartu maal».

EESTI RAHVA MUUSEUMIS
(Tartu, Veski tn. 32) näitus
«Mänguasjad» (Borzoide erako-
gust Leningradist).

E. VILDE MEMORIAALMUU-
SEUMIS (Kadrilorus, Roheline aas
3) on eksponeeritud kirjaniku
viimane korter ühes püsinäitu-
sega tema elust ja loomingust.

A. H. TAMMSAARE MEMO-
RIAALMUUSEUMIS (Kadrilorus,
Koidula tn. 12-a) «Näitusel Eesti
Nukuteatri nukud».

NGULISTE MUUSEUM-KONT-
SERDISAAL (Nguliste tn. 13) on
lahti kl. 11—18, kolmapäeval kl.
14—21 (kontserdipäevadel kl.
14—18). Suletud esmaspäeval ja
teisipäeval. Ekskursioonid tel.
44 99 03; 19. veebr. kl. 17 lek-
tor Ravo Reidna loeng «Memo-
riaalkunst Ngulistest».

ADAMSON-ERICU MUUSEUMIS
(Lühike jaig 3) remont.

A. SAREVI KORTERMUSEU-
MIS (Tina 23—13) on näitus
«Eesti tõdlisteatrid 1926—1944»
ja «Eesti teater 1944—1980». Tel.
42 19 37; 23. ja 27. veebr. kl.
18 «Üks naine kurbade silma-
dega» (Marie Heibergi elu ja
looming). Esinevad Ivi Lepik ja
Mari Õunap-Urbsoo.

KRISTJAN RAUA MAJAMUU-
SEUMIS (Raua tn. 6) saab vaa-
dada ekspositsiooni Kristian
Raua elust ja loomingust ning
raamatukunstnik Eduard Järve
(1899—1941) mälestusnäitust.
Ekskursioonid tel. 51 18 81.

KINOMAJAS (Uus tn. 3) Peeter
Lauritsa «16 pilti» (Eesti Kino-
lidu Noortefoto aastapremia
'88).

RIIKLIKU KUNSTIMUSEUMI
KOHTLA-JÄRVE FILIAALIS (Kul-
tuuripaleas «Oktoober») tarbe-
kunstinäitus (Tiit Lassi keraa-
mika, Ivi Laasi nahkehistöö ja
Merike Männi valbad); A. Kesleri
nim. K-Järve Keskkooli õpilaste
tööde näitus, fotonäitus «Lahe-
maa Rahvuspark» (õilid fotoklu-
bilt «Virus» ja Paide fotoklubi).



Ilmar Tomberg

UUSI RAAMATUID

Eesti puhkpillimuusika vana kaardiväge on tabanud valus kaotus. Pärast lühikest haigust varises 7. veebruaril ootamatult manalasse Eesti NSV teeline kultuuritegelane Ilmar Tomberg.

I. Tomberg sündis 23. oktoobril 1921 Kalmõki ANSV-s Jašalta rajoonis Esto-Haginskoje külas. Muusikahariduse sai ta Svedlovski ja Tallinna Muusikakoolis ning Tallinna Konservatooriumis. Suuresti isamaasõjast võitis ta osa kaadrisõjaväelaseks algul Leningradi rindel, siis 1. Eesti tagavarapoolgus, hiljem Eesti laskurkorpuse orkestrites ja ansambelites. Pärast sõda töötas I. Tomberg Filharmoonia estraadiorkestris, Eesti NSV Siseministeeriumi ja Tallinna Merekooli puhkpilliorkestris.

Alates 1975. aastast töötas I. Tomberg E. Vilde nim. Tallinna Pedagoogilise Instituudi muusikakateedris puhkpilliorkestri dirigeerimise õppejõuna. Olles äärmiselt kohusetruu ning suure praktikaga tunnustatud dirigent, suutis ta oma teadmisi ja oskusi üliõpilastele hästi edasi anda. Paljud tema õpilased töötavad puhkpilliorkestrijuhtidena.

I. Tombergi oli autasustatud medallitega ja Eesti NSV Ülemnõukogu Presi-



diumi aukirjaga. 1973. aastast kandis ta Eesti NSV teenelise kultuuritegelase aunimetust.

Mälestus heatahtlikust, siirast ja abivalmis muusikust Ilmar Tombergist püsib.

KOLLEEGID TPEDI MUUSIKAKATEEDRIST EESTI MUUSIKAÜHING

I. Tomberg maeti 12. veebruaril Liiva kalmistule.

OLI JA ON

8.—16. juunini 1989 toimuvad Tallinnas esimesed ülemaailmsed eesti noorte päevad, mille korraldajaks on «Eestimaa laul '89» laiendatud toimkond: Enno Selirand (esimees), Venno Laul, Toomas H. Liiv, Alo Mattiisen, Ants Paju, Urmas Reitelmann, Sirje Ruutsoo, Ott Sandrak, Tarmu Tammerk, Heinz Valk, Avo Üprus ja paljud teised. Toimkond kutsus Tallinna ja Eestimaa eestlasi kogu maailmast. Tulla võivad kõik, kes end hingelt noortena tunnevad. Nende päevadega tahetakse kaasa aidata isiklike sidemetekkimisele kodu- ja väliseestlaste vahel, sõprade ja aatekaaslaste leidmisele. Peale esimeste ülemaailmsete eesti noorte päevade ja festivali «Eestimaa laul '89» (8.—10. septembrini), mida korraldab sama toimkond, on sel suvel Eestimaa palju teisi üritusi, nagu 16.—18. juunil «Rock summer» Tallinna Lauluväljakul, 18. juunil 120 aastat Eesti laulupidu — Tartus, 19. juunil kristlik laulupäev Otepääl, 19.—25. juunil ülemaailmne saarlaste kokkutulek Saaremaal, 25. juunil Konstantin Pätsi ausamba avamine Tahkuranas, 26. juunil programm «Virumaa laul» Rakvere Vallimäel. Kõigi loetletud ürituste ajal kannab külaliste elamiskulud toimkond «Eestimaa laul '89», kes hoolitseb ka öömaja eest.

Korraldajad toimkond «Eestimaa laul '89» kuulutas esimeste ülemaailmsete eesti noorte päevade sümbolika (embleemi) saamiseks välja konkursi tähtaajaga 1. märts k. a. Võistlustööd esitada märgusõnaga varustatult aadressil 200 001 Tallinn, Raekoja plats 17, «Eestimaa laul '89». Konkursi žürii töö hakkab juhtima Heinz Valk. Toimkond on välja pannud auhinnad: I koht — tasuta turismireis Kanadasse 1989. a. novembris-detsembris; II koht — tasuta tuusik Kaukaasia eestlaste kokkutulekule 1.—10. augustini k. a.; III koht — 200 rubla.

TRÜ aulais sai teoks neljas ökoloogiapäev teemal «Väikerahvas vajab kaitset». Kõnelesid Eesti Rahva Muuseumi asedirektor Heno Sarv, TRÜ klassikalise muuseumi direktor Jüri Linnuse ja Roheliste liikumise juht professor Toomas Frey. Ökoloogiapäevast võitis osa ka Eesti NSV Ministrite Nõukogu esimehe esimehe asetäitja Ain Soidla, kes rääkis rakendatud migratsioonitöökete tõhususest.

Eelmisel nädalal toimunud Eesti NSV Teaduste Akadeemia presiidiumi istungil andis president Karl Rebane doktoridiplomid Termofüüsika ja Elektrofüüsika Instituudi direktorile Paul Tamkivile, Majanduse Instituudi agrotööstuskompleksi majandusmehhanismi sektori juhatajale Helmi Maidele ning Zooloogia ja Botaanika Instituudi mükoloogiasektori vanemteadurile Ain Raitviirule. Istungil arutati teaduskeskuse rajamist Tallinnas. Sinna tulevad hotell, konverentsisaalid jm. Kõneldi ka keskasutuse struktuuri muutmisest ja töö ümberkorraldamisest jm.

Jaauari viimastel päevadel toimunud NSVL Pedagoogika Akadeemia üldkoogu koosolekul valiti üheks akadeemia tegevliikmeks senine korrespondentliige, Kutsepedagoogika TUI laborijuhataja, ped.-dr. Ants Kõverjalg.

23.—25. jaauariini toimus Moskvas NSV Liidu esperantistide III kon-

verents, kus oli esindatud 13 liiduvariliiki. Nõukogude Esperantistide Assotsiatsiooni III konverentsil oli üks ajalooline omapära: kokku tuli ta konverentsina, lahkus kongressina. Otsustati taastada 20.—30. aastatel tegutsenud Nõukogude Vabariikide Esperantistide Liit (Sovetsepublikara Esperantista Unio), taastada kongressid ning nende numeratsiooni. Meie vabariigist võtsid osa Eesti Esperanto Liidu juhatuse esimees Ferdinand Eisen, aseesimees Vjatšeslav Hromov, juhatuse liige Valdemar Kauts, nõukogu liige Virve Ernits ja Tartu Esperanto Seltsi esimees Madis Linnamägi.

«Sõnumitooja» — sellist nime kannab uus infoleht, mida annab välja Eesti Akadeemiline Orientaalselts (EAO). Infoleht ilmub kord kuus, hind 40 kop.

10. keskkool, endine Nõmme gümnaasium tähistas oma 60. aastapäeva. Seoses juubeliga paigaldati kooli seinale viilistatse, NSV Liidu rahvakunstniku Voldemar Panso barejeef, mille autor on kooli viilistlane, ERKI õppejõud skulptor Tõnu Maarand.

Rootsi Instituudi stipendiaadina elas ja töötas kuu aega maailmakuulsas rootsi klassiku dramaturg August Strindbergi majas Stockholmis Pärnu teatri «Endla» kirjandusala juhataja, tuntud rootsi keelest tõlkija Ülev Aaloe.

16.—26. veebruarini annab Tallinnas külaliskülade Jermolova-nimeline teater Moskva. Teater esitab siin kolm lavastust: E. Radzinski «Spordistseenid 1981», I. Iredynski «Hüvasti, Juudas» ning K. Odetsi «Bronx. New York» («Arka ja laula»).

Emakeele Selts peab järjekordse ettekandekoosoleku Tallinnas kolmapäeval, 22. veebruaril kl. 17 Keele ja Kirjanduse Instituudi saalis (Lauristini 6). Võru keele minevikust ja tänapäevast kõneleb Kalle Eller, sellest, mida tuleb võru kirjakeele loomisest eriti tähele panna, räägib Toomas Help.

Esmapäeval, 20. veebruaril algusega kell 15 on Tallinnas Ajakirjanikumaja (Pärnu mnt. 67a) konverentsisaalis Eesti NSV Ajakirjanike Liidu keele- ja tõlkesektsiooni koosolek. Teemal «Omastavalise tarindi häävutamistest ja mõnest keelevahikoldest veel» räägib Heido Ots.

7. veebruaril oli Rakveres koos Virumaa Fondi Nõukogu, kus otsustati asutada Virumaa kirjanduspreemia. See määratakse eelkõige eelmisel aastal ilmunud teosele, kus on kõige paremini kajastatud eesti rahva ajalugu, Virumaa kirjanduspreemia on lugejate preemia, selle määramisest on lgal raamatutöötlal oma sõna kaasa öelda. Esimene preemia tahetakse välja selgitada juba 24. veebruariks — Eesti Vabariigi sünnipäevaks.

Mustamäel, Kvalifikatsiooni Tõstmise Instituudis äsja avatud näitus tutvustab «Tallinnfilmi» uut joonisfilmi «Linn» (stsenarist ja režissöör Rein Raamat). Pärnu Koduloomuuseumis on 19. veebruarini vaadata ERKI õppejõu Tiina Saidla aktiivseid näitus, Kohtla-Järve Põlevkivimuuseumi valges saalis 16. märtsini Eesti Riikliku Vabaõhumuuseumi kogudest näitus «Eesti rahvavaip». Kuressaare kultuurimajas Saaremaa kunstiklubi liikme Enda Naabri maaliväljapanek, «Eesti Põllumajandusprojekti» kohvikus (Tallinn) Mustamäe tee 51) on ülal Saku kunstiklubi «Ekspropt» liikme Heinrich Aasamaa 80. a. juubeli tähistamiseks tema maalide näitus.

РЕВОЛЮЦИЯ, ГРАЖДАНСКАЯ ВОЙНА И ИНОСТРАННАЯ ИНТЕРВЕНЦИЯ В ЭСТОНИИ (1917—1920).

Koguteos «Revolutsioon, kodu sõda ja välisriikide interventsioon Eestis (1917—1920)» koosneb kahest köitest: «Oktoobrirevolutsiooni võit ja nõukogude võimu kindlustamine, veebruar 1917 — veebruar 1918» ja «Eesti Tööräha Kommuun, kodu sõda ja võitlus rahu eest, märts 1918 — veebruar 1920». Neist esimene on ilmunud eesti keeles 1977, teine 1982. Toimetanud K. Siili-vask ja A. Liebman, vene keelde tõlkinud E. Lõhmus, I. Israelian ja E. Liebman, kaane kujundanud H. Aas. Illustreeritud fotodega, EKP Keskkomitee Partei Ajaloo Instituudi ja Eesti NSV TA Ajaloo Instituudi toimetis. Kirjastus «Eesti Raamat», 1988. Trükitud 1000 eks. 750 lk. Hind 3.90 rbl.

Jakob Hurt. KÕNED JA KIRJAD.

«Loomingu Raamatukogu» nr. 1/2 (1621/1622).

22. juulil k. a. täitub 150 aastat Jakob Hurda sünnist. Kõnesoleva valiku ülesandeks on anda väike ülevaade J. Hurda vaimsest pärast. Välja on läetud rahvalaule puudutavad tööd, millest peaks juubelpäeval il-muma omaette kogumik. Esimesi J. Hurda sulest pärinevaid rahvuspoliitilisi seisukohavõtte leia me tema erakirjavahetusest. Eriti tähelepanuväärseks võib lugeda valimikus esimesena toodud kirja oma kihlatule Eugenele (Jenny) Oettelile 1866. a. Edasi on avaldatud J. Hurda kõne I üldlaulupeol Tartus 1869. a., kõne Helmes 1870, katkend järgmisel aastal ilmunud uurimusest «Pildid isamaa sündinud asjust», kõne Eesti päevaküsimustest 1874. a. Valgas, kõne pastori ohtul 1899. a., kõne «Vanemuise» maja avamisel 1906. a. Saateartikli kirjutatud Mart Laar. Kirjastus «Perioodika», 1989. Trükitud 23 000 eks. 96 lk. Hind 40 kop.

Осип Мандельштам. ИЗ СПАМНОЕ.

Tuntud vene nõukogude poeedi Ossip Mandelstami valikogusse on võetud ka tema kirjanuskriitilised kirjutised «Akmeismi hommik», «Sõna ja kultuur», «Humorism ja kaasaeg» ja «Kõne-lus Danest». Koostanud ja saatesõna kirjutanud Pavel Nerler, kaane kujundanud I. Kalistru. Kirjastus «Eesti Raamat», 1989. Trükitud 50 000 eks. 336 lk. Hind 1.20 rbl.

Давид Самойлов. БЕАТРИЧЕ. Книга стихов.

«Beatrice» on Pärnus elanud Mari Valk. Kirjastus «Eesti Raamat», 1989. Trükitud 7000 eks. 48 lk. Hind 10 kop.

Луйзе Вахер. ФРОНТОВАЯ СЕТРА. Роман.

Suure Isamaasõja teemaga Kalistru. Kirjastus «Eesti Raamat», 1989. Trükitud 30 000 eks. 288 lk. Hind 6 rbl.

Дмитрий Пеев. СЕИТСМЕС КАРИКАС. Лубомир Пеевски. PROFESSOR SAMBERGI SILMAD.

«Põneviku» sarja kuuluv raamatus on ühtede kaante vahel antud kaks bulgaaria kirjanike teost. Dmitri Pееvi «Seitsmes karikas» on kriminaallugu salapärasest mõrvast, Ljubomir Pееvski romaan «Professor Sambergi silmad» on ulmelugu, mis paneb meid mõtlema oma tegude tagajärjedest. Bulgaaria keelest tõlkinud Katrin Kurmiste, illustreerinud Tõnu Soo, sarja kujundanud Andres Tali. Kirjastus «Eesti Raamat», 1988. Trükitud 50 000 eks. 320 lk. Hind 2.50 rbl.

Сергей Бойцев. ДУШОИ И ВЗГЛЯДОМ. Стихи.

1970. aastast Tallinnas elava Sergei Boitsevi (sünd. 1948) esimehe luulekogumik «Hinge ja pilguga» sisaldab värse kodumaast, loodusest, armastusest jne. Kaane kujundanud I. Suikanen. Kirjastus «Eesti Raamat», 1989. Trükitud 1200 eks. 80 lk. Hind 25 kop.

Оскар Таннер. ALL SORTS OF TROUBLE.

Kirjastuse «Eesti Raamat» väljaandel 1982. a. ilmunud keskmisele koolileale mõeldud jutustuse «Sõnakuulmatud» on inglise keelde tõlkinud Epp Velner, illustreerinud Asta Vender. Kirjastus «Perioodika», 1988. Trükitud 3500 eks. 88 lk. Hind 30 kop.

Кайа Прүги. КÖЛКЕ ТОРЕДАМ ПИЛТ.

Kaheksast tsüklist koosnev lühilopade kogus antakse lapse suu kaudu sissevaade tänapäeva kahelapselises perekonnas toimuvatest lihtsatest sündmustest. Raamatu kaante vahele on koondatud paremik Eesti NSV teeneliste kultuuritegelaste Salme ja Ott Valgemäe aastatel 1948—1982 loodud, Eestimaa ning kaugemalgi tuntud tantsudest. Need on: «Kuljus» I ja II (J. Zeigeri muusika), «Kalamhe mõrsja» (R. Pätsi muusika, A. Haava tekst), «Kip-kõpsadi» (V. Lipandi muusika), «Sõbratarid» (H. Kõrveri muusika), «Kalur ja meri» (H. Otsa muusika), «Karjaste eksam», «Päev rannal», «Seitse rätsepat» ja «Tonditants» (U. Naissoo muusika), «Kuuasali süit nr. 1» (eesti rahvamuusika). Lõpuks on antud S. ja O. Valgemäe tantsude kronoloogiline loetelu. Koostanud ja sissejuhatava artikli «Valgemäe tantsuloomingust» kirjutanud Heino Aassalu. Kujundanud Endel Palmiste, joonised: Jaan Ristola, Kirjastus «Eesti Raamat», 1988. Trükitud 3000 eks. 160 lk. Hind 85 kop.

«KODUMURRE» nr. 19.

Toimetust teatab kõigepealt, et «Kodumurre» nr. 19 oli ilmunud 26. juulil 1984. a. ning kõik numbris esitatavad materjalid ja andmed kajastavad tolleaegset seisust. Seoses akadeemik Paul Ariste 80. sünnipäevaga on numbris esitatud kaks keelealase kirjatükki: «Koolmeisteri võib kasvata-d lingvist» ja «Tallinna Gümnaasium eesti keele har-rastuste keskusest 17.—19. sajandil» ning väljavõtteid tema rahvalaulekogumise matkapäevikutest aastatel 1929—1930. Lehekülgedelt «Uurimisreisidelt» loeme Lauri Kettuse meenutusi külas-käigust Juhan Liivi juurde 1911. aastal, Evi Taeli päevik-murdekogumismatkast Rammu saarele ja Piret Norviku kirjatükki «Vadiamaal» Linnutee tuuli» filmimas. Number sisaldab veel Lembit Vaba ja Jüri Viikbergi poolt kiria pandud Siberimaa eest-laste jutustusi aastal 1983, rubriigi «Meie abimehi» jm. Emakeele Seltsi väljaanne, 1988. 134 lk. Hind 30 kop.

«MEIE REPERTUAAR» nr. 1. Muusika.

Jaauari numbris on koorile v. ansamblile toodud O. Jürissaare «Sinine ja must ja valge» ning segakoorile v. ansamblile sama autori «Eesti muinasjutu» (O. Jürissaar), meesansambli P. Ruudi «Erika, ma imetlen su võitu» (O. Jürissaar) ja «Vidi-vidi-viit» (O. Jürissaar, P. Ruudi), U. Naissoo «Tere, päev!» (H. Karmo) ning soome rah-valaul «Tuoli on mun kultu-lis», solistile ja kergemuusikakoorile A. Haugi «Öö» (A. Haug), kergemuusikakoorile R. Valgre «Muinaslugu muusika», solistile ja koorile G. Boulangeri «Minu palve» (H. Karmo) ja F. Mandre «Oota-ma jääb vaid meri» (H. Karmo). Koostanud P. Ruudi. 64 lk. Hind 50 kop.

EESTI NSV RAHVAMAJANDUS 1987. AASTAL. Statistika aastaraamat. Kaane kujundanud T. Aru. Tekst eesti ja vene keeles. Eesti NSV Riikliku Statistikaametite toimetis. Kirjastus «Eesti Raamat», 1988. Trükitud 2500 eks. 440 lk. Hind 2.10 rbl.

EESTI NSV ELAMUKOODEKS. Ametlik tekst muudatuste ja täiendustega seisuga 1. august 1988. Eesti NSV Justiitsministeeriumi toimetis. Kirjastus «Eesti Raamat», 1989. Trükitud 18 000 eks. 88 lk. Hind 25 kop.

Sama. Vene keeles. Trükitud 8000 eks. Hind 30 kop.

EESTI NSV ABIELU- JA PEREKONNAKOODEKS.

Ametlik tekst muudatuste ja täiendustega seisuga 1. august 1988. Eesti NSV Justiitsministeeriumi toimetis. Kirjastus «Eesti Raamat», 1989. Trükitud 18 000 eks. 104 lk. Hind 30 kop.

Karl. Martinson. TEADUS-TEGEVUSE INSTITUTIONAALISEERUMINE EESTIS XVII SAJANDIST 1917. AASTANI. Monograafia. Kujundanud K. Saks. Eesti NSV TA Ajaloo Instituudi väljaanne. Kirjastus «Eesti Raamat», 1988. Trükitud 800 eks. 472 lk. Hind 2.20 rbl. Tellitud.

Aili Kelam. NOOR PEREKOND. Sotsioloogiline peegel-pilt.

Raamatus on vaatluse all tänapäeva noor perekond: sissetulekud, korterolud, lastega tegelemine ja nende hoidmise probleemid, kodutööd, vaba aeg, perekonnaliid ning abikaasade omavahelised suhted. Kaas: P. Urtsen. Kirjastus «Eesti Raamat», 1989. Trükitud 21 000 eks. 96 lk. Hind 25 kop.

Heino Eller. VIDEVIK. Partituur.

Heino Elleri (1887—1970) sümfooniline pilt «Videvik» (1917) on helilooja esimehe laia tunnustuse pälvitud orkestriteos. See on kirjutatud väikesele sümfoniaorkestrile koodaga kolmesaalses liitvormis. Eessõna kirjutanud M. Humal. Tekst eesti ja vene keeles. NSVL Muusikafondi EV Osakonna väljaanne. 1988. Trükitud 150 eks. 24 lk. Tasuta. Võib saada Eesti NSV Heliloojate Liidust.

Maie Tuulik. EMAKEELE ÕPETAMISE METOODIKA KÜSIMISI ALGKLASSIDES. Õp-pematerjal. Teine trükk. E. Vilde nim. Tallinna Pedagoogilise Instituudi väljaanne. Trükitud 500 eks. 52 lk. Hind 15 kop.

LIHKUSÕPIK.

Õpik selgitab 1. jaauarist 1987 kehtivaid lihkuseeskirju ja lihkusohutuse aluseid. Nel-as, ümbertõotatud trükk. Koostanud Lauri Koger, kaas: Tõnu Aru. Kirjastus «Val-gus», 1988. Trükitud 90 000 eks. 192 lk. Hind 1.80 rbl.

SPORDI AASTARAAMAT 1984—1985.

Üldkoostaja J. Karmas. Eesti NSV Riikliku Kehakultuuri- ja Spordikomitee väljaanne. Kirjastus «Eesti Raamat», 1988. Trükitud 3500 eks. 540 lk. Hind 3 rbl. Tellitud.

«SILUETT» nr. 4 (105) 1988. KEVADMOOD '89.

Kevadist moepilti tutvustava leheküljed «Mantlid, kleidid, mantelkleidid», «Kella» kangastest, «Redingotmantlid», «Seitse suvist suunda», «Noortekomplektid», «Klassikalised kostüümid», «Vest on jälle moes», «Teeme ise kevadmanti», «Pidulikult», «Täidlastele», «Mini on tagasi», «Kostüümid», «Väike must kleit» ning «Pruut ja peigmees». Peale selle veerud, mis tutvustavad maailma suurima harrastusõmbelatele mõeldud lõigete tootja «Simplicity Pattern Company» tegevust ning kevadist kudumite moodi. Rõivastusest vanas Tallinnas kirjutab Elvira Liiver. Tallinna Moemaia väljaanne. Trükiarv eesti keeles 52 000, vene keeles 298 000. 68 lk. ja lõikeleht. Hind 2.80 rbl.

«RAAMATUKROONIKA» II. Aprill—juuni 1988. Eesti NSV riikliku bibliograafiamestik. 212 lk. Hind 55 kop.

«ARTIKLITE JA RETSEN-SIOONIDE KROONIKA» nr. 9. September 1988. Eesti NSV riikliku bibliograafiamestik. 196 lk. Hind 60 kop.

«UUSI FILME» nr. 12, 1988. Avaldab ka II kvartali filmikalendrit. Koostanud ja toimetanud T. Sakk. Eesti NSV Riikliku Kultuurikomitee vahendusraam «Meedium» väljaanne. 44 lk. Hind 32 kop.



NII EI TOHI ELADA

Kogu meie elu iseloomustab üks fraas: «Niimoodi elada ei tohi!» Algul kuulsime seda bardidelt ja satiirikult, hiljem prosaistidelt ja majandusmeestelt, nüüd siis juba valitsuselt.

Meie inimene kuulis seda fraasi juba 300, 200, 100 aastat tagasi, kuni lõpuks 70 aastat tagasi tegigi, nagu talle soovitati, sest nii enam elada ei võinud... Ja sellest ajast saidik kuuleme seda fraasi iga päev.

Tõdemus, et neist sõnadest on saanud meie olemise põhi- alus, teeb lausa lõbusaks: kuidas sa ka ei elaks — niimoodi enam ei tohi! Aga kuidas võib — selles arvamused ei kattu.

Tekib küsimus: kas neil seal süüa on midagi? Muidugi, midagi on. Aga selga panna on midagi? Midagi ikka on. Ja midagi on juua kah! Miks siis nõnda elada ei või? Mõned lähivad näost punaseks, hakkavad ägedusehoos lausa sinatama, muudkui tõestavad, aga hiljem selgub, et nende kandis on umbes sama jama, ja Kaasanis pole kah paremat, ja juba ammuilma on meil igal pool ühtemoodi.

Ühesõnaga, meie moodi elada ei tohi, aga teiste moodi elada on keelatud!

Nii ongi juhtunud, et kui varem jälgis publik põnevuse-

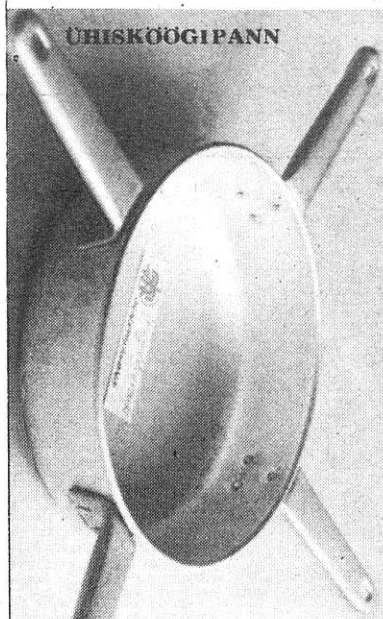
ga türmi ja vabaduse vahel balansseerivaid humoriste, siis nüüd jälgitakse samasuguse mõnuga ökonomiste, kes oma kontsertidel rahvale selgitavad, miks ei ole vaja elada nii nagu need seal, kuigi ei või omegi elada nii nagu meie siin. Sest kuhu me muidu pistaksime need, kes meid segavad, — ei saa neid ju eemale heita, meil tuleb neid toita ja katta, kuna just nende idee oligi hakata elama nii, nagu elada ei tohi... Majandusmeeste etendustele on raske pääseda, saal müriseb naerust; enam ei tee nalja sõnad, vaid arvud.

«See, mis saab koristatud, läheb raisku. Poed on tühjad, laos leidub, aga hoitakse sõja puhuks.» Hakkame siis juba rutem sõdima? Muidu läheb seegi vastu taevast!

Ja veel saame teada, et ter- ves maailmas süüakse külmutatud liha ainult loomaaedades ja meil, ehkki metsloomad ei võta seda suu sissegi, seega siis ikka ainult meie, meie...

Nii ma nüüd mõtlen: äkki hoitakse meid lihtsalt näidiste- na? Et kogu maailm võiks vaa- data ja näpuga näidata: «Ette- vaatust, lapsed — niimoodi elada ei tohi!»

«Moskovskije Novostist» tõlkinud
PRIIT AIMLA



VAADE GUNSTISALONGILE

Eesti visuaalne nali, mida na- pib trükipildis, pole siiski jää- valt Maarjamaalt kadunud. Ras- kuskese on nihkunud, avaldus- vormid teisenenud. Otse Tallin- na vanalinna südames Raekoja platsi kõrval ehk Vana turu kaelas asuv karikatuuri müügi- salong — gunstisalong neelab naljameeste loovenergiat juba mõnda aega. On alati näitus, on müük, lõogastushetk vana- linna vantsijaile, kaup ostjaile. On pilte kõikvõimalikes nüanssi- des — läbi graafilise, maalilise, plakatiliku lähenemisviisi, lisaks skulptuure, tarbekunsti ja muid vigureid. On ainulaadne nalja- müüginäitus, millele alternatiivi mujalt ei tea. Et ostjad-uudista- jad on ka välituristid ja mui-

du mujalt tulnud, tuleks karika- tuuri müügisalongi pidada oma- laadseks eesti huumori visiit- kaardiks, kust edaspidi võivad sügeneda ka püsivamad kontak- tid — karikatuuri näitusmüügid välismaal.

Kitsukesed trepikojad ja kül- mavõitu müügituba on värskest värvitud, iluravita on maja vä- lisiime. Mis siis saab? Kalju Kass, «Aara» esimees: «Ka siis, kui siin tuleb remont, on loota, et «Aara» gunstisalongi siiski päris tänavale ei jäeta, vähe- malt selline lubadus on Oktoob- ri rajooni täitevkomitee poolt juba sügisel antud.»

SILJA LÄTTEMÄE



KAARE VASAR

KAIDO LIIVA

NEMAD JA MEIE

Nemad pole meie, meie aga oleme nemad veelgi vähem.

Nemad istuvad, meie tõuse- me. Nemad heidavad pikali, aga meie pistame jooksu. Ja muidugi vastupidi — niipea kui nemad püsti tõusevad, hei- dame meie pikali. Lamame, vaikime, vahime lakke ja oota- me. Väsiavad nemad ära ja jää- vad seisma, kargame meie ja- lamaid püsti. Vaevast jõudsid nemad istuda, kui meie juba silkamegi villet lastes ringi. Kinnitame kõigile, et liikumi- ne on tervise ja ilu pant, istu- mine aga viib otse hauda.

Nii et meie teeme kõike seda, mida nemadki, ainult risti vas- tupidi.

Kui nemad ärkavad, heida- me meie magama. Nemad rut- tavad tööle, aga meie alles keerame teist külge. Istuvad nemad televisiorite ette, kogu- neme meie miitingutele. Kar- jume kõik koos hurraa ja nõuame, et nemad lõpetaksid viivitamatult televisiorite vaa- tamise. Mis te keksite oma te- levisioritega, kui meil on kõi- ge progressiivsemad paukpä- runid maailmas! Teie elate hästi, aga meil on veelgi pa- rem ühiskondlik kord! Ja mis siis sellest, et teie kõrvitsad on meie omadest seitse korda suu- remad? See-eest pole teil jälle vilte, mis ei karda lund, vett ega isegi mitte soolhapet.

Erinevused ilmnevad ka muudes valdkondades.

Kui nemad sõid saia, närisi- me meie kuivikuid. Läksid nemad kuivikutele üle, hakka- sime meie kohe saiatööstust arendama. Kuulutasime saia- söömise üldrahvalikuks üritu- seks. Kes ei söö saia, see ei pea ka tööd tegema! Imikutele valmistame saiataignast lutte, kooliõpilastele aga selliseid

saiu, millega võib vahetundi- del jalgpalli mängida. Isegi lehmad söövad meil saia.

Saiatootmise poolest looma- kasvatases on meie näitajad nendega võrreldes üle viiesaja protsendi paremad! Nemad näevad sellest alles und.

Jookidega sama lugu.

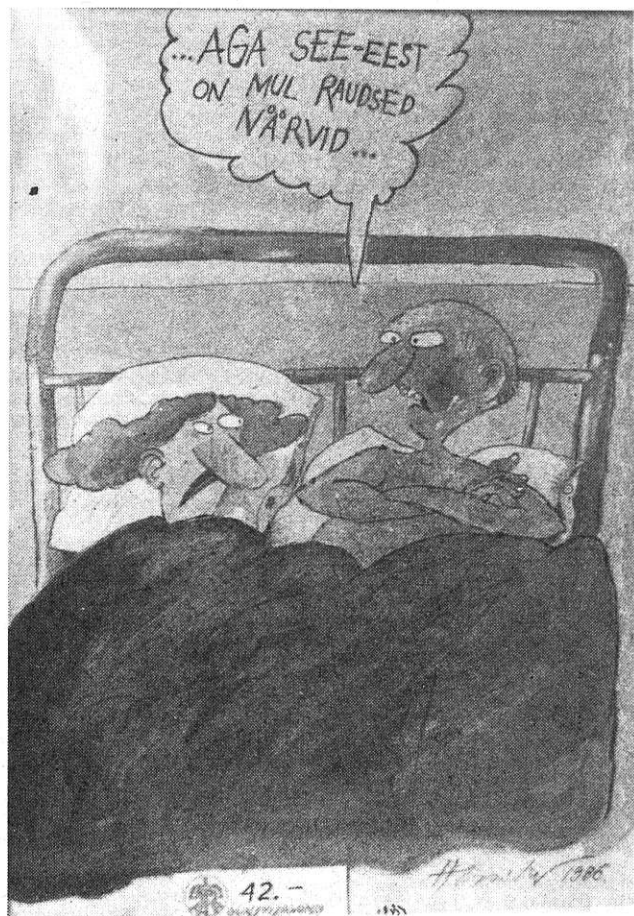
Lehmad piima ei joo, seepä- rast ongi kolhoosid üle läinud limonaadi tootmisele. Nemad kehitavad õlgu, meie aga juu- rutame üha uusi põllumajan- dusliku kallakuga karastusjoo- ke. Aga mitte ainult seda. Me juurutame pidevalt ka uusi töövorme. Limonaadi toode- takse perefarmides, brigaadi- viisiliselt, kooperatiivselt, vii- masel ajal ka renditöövõtu korras ning taludes. Rentnikud istuvad kodus ja aurutavad li- monaadist siirupit. Ühest ot- sast läheb sisse limonaad, tei- sest tuleb välja siirup, kolman- dast aga tilgub midagi, mis pole ei limonaad ega siirup. Seda nimetatakse lõpp-produk- tiiks. Nemad nuusutavad ja raputavad pead, meie aga kin- nitame, et selle abil hakkame kunagi rakette teistele taeva- kehadele saatma. Isegi surnu kargab püsti, kui talle sellist lõpp-produkti nuusutada anda, mis siis veel raketidest rääki- da!

Kohviga on lood tsipake kee- rulisemad. Kujunes ajalooliselt nii välja, et kui nemad jõid maailma kalleimat teed, jõime meie maailma odavaimat koh- vi. Siis hakkasid nemad kallist kohvi jooma, meie aga läksi- me odava tee peale üle. Jala- maid avastasid meie teadlased, et nii ongi õige — kohv põh- justab lampjalgsust, tee aga vabastab inimkonna mitte ai- nult neerukividest, vaid ka eraomanduslikest instinktistest.

Sellepärast demonstreeritakse teleekraanidel lampjalgsel lapsukest, kellel pealegi on veel ka soolatüügas nina otsas ning üks silm sinine — näete, selle õnnetukese ema muud ei teinudki, kui jõi tööpuudusest tingituna hommikust õhtuni kohvi! Järgmisel õhtul aga näitame sama lapsukest ilma soolatüügast ja paistes silma- aluseta — näete, mis nägu on lapsuke, kui ta juba varakult emaihus teed jooma hakkas! Lapsuke aga ronib pärast seda klaveri taha, kohendab roosat lehvikest juustes, ja kuigi ta jalakesed pedaalideni ei ulatu, hakkab sundimatu elegantsiga mängima Tšaikovski Esimest klaverikontserti.

Muidugi võib juhtuda, et ne- madki leiavad sellise lapsuke- se ja tõstavad ta klaveri taha. Võib juhtuda, et ka nemad hakkavad teed jooma, valeta- des kogu maailmale, nagu tun- neks inimkond seda jumalikku jooki juba Ramses II aegadest peale. Mida teeme siis meie? Loomulikult hakkame meie kohvi jooma. Raiume maha teepõõsad, künname üles tee- istandused, kohvipuid aga hakkame kasvatama isegi po- laarjoone taga. Kohv igasse kodusse! Kes kohvi ei joo, see ei pea ka tööd tegema! Meie pole nemad, et lümbime aina teed juua! Ei, meie pole selli- sed!

Nii innustabki meid kõiges ja kõikjal teadmine, et nemad pole meie, meie aga ei muutu kunagi nendeks. Kui keegi meist hakkabki nende keeles rääkima, siis teeme talle ette- paneku meie hulgast lahkuda. Las pakib kohvrid ja sõidab ära! Ja ärge tulgu ial tagasi! Mitte kunagi enam! Elagu seal



HEIKI ERNITS

ja õigigu hommikust õhtuni ba- naane! Kui silmad paiste lä- hevad ja soolatüügas nina ot- sa kasvab, küll siis hakkab tai- pama, mis keelt rääkida või kelle poole hoida!

Mis aga viltidesse puutub, siis viskame need talle järele. Meie ju kanname neid ainult seepärast, et nemad neid ei kannal!

Elektroonikaga on aga nii, et seda pole meil lihtsalt va- ja. Milleks meie arvutid, kui aitab ka ühe kää sõrmedest? Pannakse palka juurde, võta- me kasutusele sisemised reser- vid — meil on ju teine käsi veel! Jätkub sõrmi ka preemia jaoks ning jääb veel ülegi.

Nii me võitlemegi, käed ru- sikas, aga alla ei anna.



«СИРЬ И ВАЗАР»
(«Серп и молот»)
Индекс 63786

TOIMETAJA ILMAR RATTUS
TOIMETUSE KOLLEGIUM: J. JAAMA, J. KANGILASKI, K. KIISK, M. MIKIVER, T. MATTISEN, Ü. POOTS (toimetaja asetäitja), E. PÖLDROOS, K. RANDALU, I. RAUD, L. REM- MELGAS, J. RÄÄTS, A. TAMM, J. TREI, D. VAARANDI, H. VALK.

Toimetuse käsikirju ei retsenseeri ega tagasta.

Toimetuse aadress: 200 031 Tallinn, Gagarini pst. 30, postiaadress: 200 030 Tallinn. Peapostkontor postkast 388. Telefonid: toimetaja — 44 14 16, toimetaja asetäitja — 60 19 24, vastutav sekretär — 60 17 03, publitsistika- ja kultuuritöö osakond — 44 30 05, kunst ja huumori- osakond — 60 19 05, kirjandusosakond — 60 18 83, muusikaosakond — 60 18 22, teatri- osakond — 60 12 46, masinakiri — 60 27 93. «Sirp ja Vasar» ilmub kord nädalas. Tellimishind koheks kuuks 1 rubla ja 29 kop. Üksiknumbri hind 10 kop. Väljaandja kir- jastus «Periodika».

«Sirp ja vasar» («Серп и молот») орган Государственного Комитета по культуре и творческих союзов Эстонской ССР. Издательство «Периодика». Tallinn, Пярнуское шоссе, 8. EKP Keskkomitee Kirjastuse Trükkoda, Tallinn, Pärnu mnt. 67-a. Tellimise nr. 742. MB-00393 Maht 4 trükipoognat. Tiraaž 91 000 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10